

ZATVORENIK

Godina XXIV. - srpanj/kolovoz/rujan 2015.

BROJ

264

 Za one koji su pali u borbi za dominice
 nikada ne reci da su mrtvi. Oni su hrvati
 i oni će za nas mnogih biti živi. U budućnosti,
 kada u budete učinili blagoslovi i lječenje
 Hrvatske domovine i slobode, možda tko
 će se njezini koliko ruča, sura i krov je pridružio
 za tu varenju slobodu. Zato..., nastani, njeti se
 i izuzeli krozku molitvu za one vrle domovilje
 koji su pali i željni da bude hrvatska nizvješće.
 Moja osoba sudbine biješe takva da sam ostvario svoje
 svog prava o slobodi morao doći učiti na volici.
 Hrvatu prijatelji... izvajte hrvatsku domovinu hrvatski.

23.1.1946.-19.2013.

Zvonko Bušić Šarić

Nadgrobna ploča Zvonku Bušiću • ZAVNOH je bio protiv hrvatske države i protiv hrvatskog jezika! • Nije Srebrenica najveći poratni zločin! • Pola stoljeća od umorstva Vjekoslava Balina • Dokumenti, sjećanja i svjedočenja

politički
ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: 01/ 487 2433
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 140 kn
za inozemstvo: Europa 300 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 500 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

IMA LJUDI - MARTIN BARIČEVIĆ

Čovjek koji slijedi svoju savjest, svoje emocije, diveći se ljudima koji su se žrtvovali za Hrvatsku, načelnik općine Jasenice-Rovanska prepoznao je rodoljublje Zvonka Bušića te se založio i omogućio da Zvonkov kip bude za vječnost postavljen na rivi u mjestu Rovanska, gdje je Zvonko sa svojom Julie živio posljednje dane svoga ovozemaljskog života!

Gledao sam načelnika Martina pri otkrivanju tog remek-djela mladoga akademskog kipara Maroja Batića, i primijetio kako nije mogao prikriti iskrenu sreću što upravo on ima čast i mogućnost pokazati koliko poštuje sve ono što su Zvonko i Julie učinili za Hrvatsku.

Mnogi će se upitati, što tu ima neobično?

Ali kad bi znali kako su rijetke ovakve geste i kako su osporavani skoro svi pokušaji, znali bi zašto Martinu Baričeviću posvećujemo ovaj dragocjeni prostor.

Jer, sama registracija Zaklade Zvonka Bušića bila je osporavana više od šest mjeseci s obrazloženjem ministarstva kulture koje ju u prvi mah nije htjelo odobriti, tvrdeći da Zvonko Bušić i njegov život „nisu dobar primjer mladima“! Istodobno, ni tu ministricu, a ni njezine kolege u vlasti nikad nije smetalo što mladima na katedrama zagrebačkoga Fakulteta političkih znanosti, Filozofskog fakulteta, pa i drugih fakulteta i visokih učilišta diljem Hrvatske rade i mlade poučavaju spodobe koje su bile plaćenici zloglsane jugoslavenske Službe državne sigurnosti (UDB-e).

Jesu li te spodobe uzor mladim hrvatskim studentima? Čemu one mogu naučiti mlade?

Zato se nadam da „fenomen Martin Baričević“ ne će ostati usamljeni primjer i da će hrvatski zaslužnici dobiti javna obilježja i pripadajuće mjesto u hrvatskoj povijesti.

A kad ugledamo idući broj *Političkog zatvorenika*, imat ćemo već novu vladu. Zoki i Ranko mogu već sad računati na sigurnih 6 glasova; od više od 30.000 izbjeglica, samo njih šest se je odlučilo ostati u Hrvatskoj. Zar smo toliko loši da im je Hrvatska manje i od usputne postaje?

Već dulje vrijeme trenutni premijer na sebi svojstven način poziva Tomislava Karamarka na „kvartovski obračun“, u stilu „Gle, bumo se našli tu iza čoška da neke stvari raščistimo“ te bahato poziva na konačni obračun „Mi“ ili „oni“.

Mislim da tu bačenu rukavicu treba prihvati i organizirano izići na izbole, te tako pokazati koliko vrijedi takva retorika! Znam da mnogi od nas hrvatskih političkih uznika nisu svrstani među „mlade antifašiste“ niti među „mlade domoljube“, ali rekoh prihvatimo bačenu rukavicu pa izidimo na izbole, jer sa sigurnošću znamo jedno, a to je da nismo članovi „antifašističke ljige“!

**mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

INDUSTRIJA TZV. ANTIFAŠIZMA

Puno puta je na ovome mjestu ponovljena poznata istina kako rasprava o prošlosti nije samo rasprava o prošlosti, nego i borba za pozicije u sadašnjosti i u budućnosti. Prošlost je ona koja nas obvezuje, ali i legitimira naš položaj i naše aspiracije. Istodobno je prošlost ona kojom nas se hoće proglašiti nemoralnima i demoralizirati. Malo kad to ima veze s istinom i pravdom, redovito je posljedica odnosa snaga. Onaj tko je jači, taj pobjeđuje; onaj koji pobjedi, taj piše povijest.

Recept je iskušan bezbroj puta. Jednu od njegovih primjena koncem osamdesetih godina prošloga stoljeća duhovito je opisao srpski književnik Borislav Pekić u svojim *Novim pismima iz tuđine*. Kad je svomu navodnom engleskom sugovorniku kazao da se bar pametni Srbi srame davnoga napadaja Srbije na Bugarsku, ovaj je odvratio: „To je lijepo od njih, ali – nije engleski.“ A što je engleski u toj situaciji? Sugovornik je uzvratio: Učiniti da se oni, Bugari, stide. „Da se stide što su nepravedno napadnuti?“ ‘Nek’ se stide zbog čega hoće, važno je da se stide.“ Poruka je jasna jednak koliko i pouka: protivniku treba nametnuti osjećaj stida. Onaj kojemu je nametnut taj osjećaj, neminovno je u slabijem položaju, podložan ucjenama i diktatima.

Zato se Hrvate odavno hoće pribiti na stup srama. Još prije dva i pol stoljeća trebali smo se sramiti zbog nasilja Trenkovih pandura, potom zbog zločina austrijskih četa po sjevernoj Italiji. Onda smo proglašeni reakcionarima i gušiteljima mađarske revolucije odnosno narodom koji je Friedrich Engels prozvao smećem vrijednim jedino da nestane. Potom smo bili „austrijski izmećari“ i progonitelji nedužne braće Srba i svekolikoga Slavenstva koje je samo po sebi napredno, pa smo se potom u Prvome svjetskom ratu našli na krivoj strani. I dok između dva svjetska rata nismo htjeli ništa nego državu i slobodu, na Zapadu nas se optuživalo za simpatije prema boljševizmu, a potom su i s Istoka i sa Zapada došle tvrdnje da oponašamo fašizam. To što nas nitko, pa ni talijanski imperialisti, nisu progonili kao jugoslavenski fašizam, nikomu nije bilo važno. Kad samo ipak uspjeli proglašiti i neko vrijeme održavati kakvu-takvu državu, definitivno smo svrstani u zločince. Faštiste, rekao bi veliki humanist Ernst Bloch, na tragu Vladimira Bakarića.

Zato je nama rasprava o prošlosti važna. Ona je uvjet našega opstanka i našega napretka, pretpostavka naše slobode. No, ona se mora voditi u knjigama i u znanstvenim časopisima, a ne u čitateljskim pismima dnevnih novina ili na opskurnim internetskim forumima. Ona zahtijeva akademski pristup, a ne vulgarne krilate. Ona se ima voditi na ozbiljan i dostojanstven način, argumentima i činjenicama, a ne bijesom i jeftinim provokacijama, jer – mi se činjenica nemamo razloga bojati. K tome, treba sumnjati u one ciljeve za koje se ne gine, ali i u one ciljeve koji se mogu zastupati samo verbalnim ekshibicijama i s nabreklim žilama. Osobito treba sumnjati u ciljeve koje najglasnije propovijedaju oni koji su svojim životom pokazali da ni sami u njih ne vjeruju, nego im je po svaku cijenu do svjetala pozornice ili, jednostavno, do svjesne službe protivniku.

A na hrvatskim širinama protivnicima hrvatske države ništa ne koristi kao provokacije kojima se hrani industrija tobožnjega antifašizma. Ona je tek poluga za rastakanje Hrvatske i formula za njezino utapanje u „regiji“. To je jedan od temeljnih mitova svijeta u kome nema samostalne Hrvatske. Bez tih provokacija „regija“ ne bi mogla postojati ni kao zamisao, jer je toliko neprirodna da je tu nakazu moguće uspostavljati samo terorom i održavati jedino nasiljem. Ako odnikuda, pouku je potrebno izvući iz jasenovačke sage. Na rastakanju mita o Jasenovcu kao logoru smrti, u posljednja dva i pol desetljeća više je učinila šaćica ozbiljnih i savjesnih ljudi i nekoliko hrabrih podlistaka *Glasa Koncila*, nego sva tobože „ustaška“ (u stvarnosti čak ni postustaška, nego tek kvaziustaška) publicistica i novinstvo. To jasno pokazuje da nam je potrebna hladna glava i znanstveni pristup; ne trebamo galamu, hinjene suze i jeftine fraze. Ove potonje će neprijatelji Hrvatske ionako naručiti, pa nema razloga da mu ih svojom glupošću serviramo besplatno.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KAKO RASPODIJELITI LJUDSKU NESREĆU	2
Josip Ljubomir BRDAR	
KORUPCIJA KAO TRAJNO SAMOOPLODNO BIĆE.....	5
Tihomir NUIĆ	
U SLOVENIJI DESET SREBRENICA	10
Alfred OBRANIĆ	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (26.)	12
Maja RUNJE, prof.	
SAVJET LIJEČNIKA	12
Dr. med. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ	
JEDANAESTA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE	14
Ivo TUBANOVIĆ	
ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVА (III.)	15
Dr. Vjeko Božo JARAK	
NE SAMO PROTIV HRVATSKE DRŽAVE: ZAVNOH JE BIO I PROTIV HRVATSKOG JEZIKA!	19
Tomislav JONJIĆ	
O UKLANJANJU VOJNIH GROBALJA I GROBOVA "OKUPATORA" I "NARODNIH NEPRIJATELJA" U SLOVENIJI NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA.....	29
Dr. sc. Vladimir GEIGER,	
VJEKOSLAV BALIN, HRVATSKI DOMOLJUB I MUČENIK	33
Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ	
TEŽINA „OSLOBOĐENJA“ U PREKODRAVLJU	38
Tereza SALAJPAL	
PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (!.).....	42
SJEĆANJE NA SLAVKA BROĐANCA....	47
Maja RUNJE, prof.	
IN DIESER AUSGABE	51
IN THIS ISSUE	52

KAKO RASPODIJELITI LJUDSKU NESREĆU

Dok ovo pišem, navodno kulminira izbjegličke drame koja se već opisuje događajem biblijskih razmjera. Radi se o zbjegu ljudi iz Azije i Afrike u Europu. Zapravo je teško vjerovati da je ovo kulminacija, jer svaki novi dan je sve teži, sve dramatičniji. Izbjeglica je sve više. Mediji su prepuni opisa i komentara toga ljudskog tsunamija, kakav nije zabilježen ni u ratovima koje bilježi pisana povijest.

Uz bezbroj komentara i opisa izbjegličke drame, nema potrebe komentirati uzroke ove globalne tragedije. Ona je poznata. Politički i gospodarski interesi moćnih pokrenuli su sukobe i ratove, gdje su žrtve ponajviše postali ljudi koji za to ne nose ni najmanju krivnju. Oni su ubijani, rušeni su njihovi domovi. Gubili su sve. Pošto su izgubili sve, krenuli su u zbjeg da spase goli život svoj i svoje obitelji. Vinovnici i pravi krivci za ovo globalno zlo za sada su ostali zaštićeni i nekažnjeni. Teret ove globalne ljudske drame preuzeli su nedužni. Preuzele su ga one europske države i narodi koji uglavnom nisu kreirali niti sudjelovali u zločinu. Kao što spomenuh

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

mediji su prepuni ovih dramatičnih događaja kojima se ne nazire kraj.

Ja bih se ukratko osvrnuo na aspekt ove izbjegličke drame koja se tiče Hrvatske. Kakav je njezin učinak? U uređenoj državi takove iznenadne traume, prirodne ili društvene preuzimaju državne institucije koje upravljaju potrebnim tehničko-operativnim službama, koje obavljaju svoju zadaću. U Hrvatskoj nije tako. Mi kao instrument za sva događanja ovog svijeta imamo – politiku. U skladu s time nad ovim tužnim egzodusom lešinare politički probisvijeti, kako bi na prigodnoj tragediji tih izbjeglica poentirali, odnosno zaradili koji glas na predstojećim izborima. Počelo je žestoko nadmetanje u ponudi „humanosti, ljudske dobrote i suošćećanja“ s tim ljudima. Ono sve što oni nude, nije njihovo nego je naše. Tako se npr. ministar policije **Ranko Ostojić** poistovjećuje u humanizmu s papom i Angelom Merkel, istodobno sotonizirajući **Tomislava**

Karamarka za beščutnost i uspoređujući ga sa srpskim premijerom **Vučićem**, njegovim ministrom **Vulinom** i mađarskim premijerom **Orbanom**. Interesantno je da naš ministar nije svoje simpatije iskazivao prema Angeli Merkel u minuloj partiskoj bitci za spašavanje **Josipa Perkovića** od izručenja Njemačkoj.

Premijeru **Milanoviću** se zna dogoditi čak i neka suvisla i pametna izjava, kao npr. prijetnja Europskoj uniji da od Hrvatske ne će raditi sabirni centar za izbjeglice. Tu njegovu izjavu ne moramo shvatiti ozbiljno. On govori tek da govori, uživajući i slušajući sam sebe. Problemi se u državi gomilaju mimo ove trenutačne izbjegličke krize. On ne vidi npr. „izbjegličku“ dramu vlastitog naroda koji u nemogućnosti egzistencije i zaposlenja u vlastitoj zemlji odlazi u tuđi svijet trbuhom za kruhom. Za razliku od Sirijaca i Afganistanaca, hrvatska mladež odlazi u svijet s urednim papirima. Uz stotinjak tisuća mladih koji su napustili zemlju, tu istu zemlju krase štrajkovi, neimaština, gubitci zaposlenja itd. On takvo traumatično stanje u zemlji kvalificira

metaforom „Hrvatska raste“. Baš ovdje u mom gradu Varaždinu, on u prigodi predstavljanja svoje krne koalicije promovira taj slogan. I, koje li slučajnosti, taj dan lokalne novine objavljaju propast dugo najavljujivog investicijskog bisera – dogradnje zgrade kirurgije varaždinske bolnice i izgradnje još nekih škola po modelu javno-privatnog partnerstva. Onog istog modela koji je već u Varaždinu iskušan. I kao takav propao ili propada.

Premijeru, kojega izrečena riječ odnosno rečenica ne obvezuje, nije teško izgovoriti: nudim stabilnost i održivost, a HDZ vam nudi dolinu suza. Pa neka ljudi biraju. Dakle, Milanović HDZ-u imputira da narodu nudi baš ono, što mu je SDP sa svojim trabantima servirao i što je narod prisiljen kusati. Jer, mi već skoro četiri godine živimo u sustavu „doline suza“ zahvaljujući baš njemu i njegovoj vlasti.

Hvaleći sebe i svoju vladu, on najčešće spominje kako su oni „uredili“ državu. A zapravo su je „sredili“, odnosno – doslovno sveli na prosjački štap. Ali ne cijeli narod. Sebe i svoje klone su zbrinuli na kvalitetna mjesta. Dobro su plaćeni, jer za

to ima *love* u proračunu, rebalansu proračuna ili u međunarodnim kreditima.

Dakle, ne može se Milanoviću i njegovima osporiti sposobnost zbrinjavanja, ali ne izbjeglica iz Sirije, Iraka, Libije, Afganistana, nego isključivo sebe i svojih podanika. Strast osobnog zbrinjavanja iskazali su Milanović i njegova vlada na brzinu skelepanom vladinom odlukom podrške **Vesni Pusić** za kandidaturu glavne tajnice UN-a. To je kulminacija bezobrazluka. To je udar na zdravu pamet. Naiime, narod zna, a i oni pouzdano znaju, da Vesna Pusić nije kadra biti tajnicom ni mjesne zajednice Mrduše Donje. Pokušaj njezina guranja na svjetski uglednu funkciju nije, dakle, samo čin njezina zbrinjavanja, nego je istodobno i atak na zdravu pamet nacije. Zar mi kao narod ne bismo mogli za to mjesto kandidirati pravu, čestitu, obrazovanu i pametnu osobu, a ne sramotiti se Vesnom Pusić?

Izbjeglice iz Azije koje su preplavile i našu zemlju, postale su test humanosti niza zemalja, prema kojima izbjeglice hrle ususret mogućoj boljoj budućnosti. Zato se na nesreći tih ljudi ne bi smjeli

sakupljati politički bodovi. Intervencija predsjednice države u svrhu angažiranja vojske kao pomoći, dočekana je od ljevice na nož, pa je ona lažno optužena da oružjem želi zaustaviti izbjeglice. Svoj prijezir iskazali su prema predsjednicu i nakon njezina imenovanja prof. **Andrije Hebranga** u njezino vijeće za izbjeglice, kad su je optužili da time šuruje s HDZ-om. Iz njihovih akcija proizlazi da njima nije nakana pomoći odnosno raspodijeliti teret aktualne krize. Njima je prvenstveno cilj sotonizirati oporbu, kako bi opet zabiljili vlast.

Izvjesno je da na nesreći izbjeglica ne će steći simpatije vlastitog naroda, jer ih je narod na vlastitoj koži upoznao i prepoznao. Njihovu nakanu da ponovo osvoje vlast narod ne doživljava kao nadu, nego kao prijetnju. Koliko god smo izloženi prirodnim katastrofama kao i prigodnim društvenim traumama, isto tako nam prijeti opasnost od aktualne vlasti koja funkcioniра tako da sve povlastice i sva dobra dijele oni, a sve nesreće i društvene traume ima snositi narod. •

PODIGNUTA NADGROBNA PLOČA ZVONKU BUŠIĆU

Na zagrebačkom je Mirogoju 6. srpnja 2015. podignuta nadgrobna ploča hrvatskom borcu i političkom uzniku **Zvonku Bušiću** (Gorica kod Imotskoga, 1946. – Rovanska 2013.), fotografiju koje donosimo na naslovnoj stranici ovoga broja. Na spomen-ploču je uklesana posljednja Bušićeva poruka:

„Za one koji su pali u borbi za domovinu nikada ne reci da su mrtvi.

Oni su heroji i oni će za nas uvijek biti živi.

U budućnosti, kada vi budete uživali blagodati i ljepote Hrvatske domovine i slobode, malo tko će se sjetiti koliko znoja, suza i krvi je proliveno za tu vašu slobodu.

Zato..., zastani, sjeti se i izmoli kratku molitvu za one vrle domoljube koji su patili i ginuli da bi Hrvatska živjela.

Moja osobna sudbina bijaše takva da sam ostvarivanje mojih snova o slobodi morao doživjeti na robiji.

Zbogom prijatelji,... čuvajte našu domovinu Hrvatsku.“

Postavljanje te nadgrobne ploče – a onda i otkrivanje spomenika Bušiću u Rovanskoj, u kojoj je tragično okončan njegov ovozemaljski život – bile su prigode da se Hrvatska prisjeti jednog od svojih velikih sinova. Jer, nisu prošle ni dvije godine od njegove smrti, a i Zvonko Bušić našao se je među onima koje pamte samo rijetki. Kao u **Matoševu** doba, hrvatska je smrt imala više ukusa od hrvatskog života... (C. V.)

Julie Bušić s predsjednikom HDPZ-a Markom Grubišićem, uz spomenik Zvonku Bušiću (Rovanska, 5. rujna 2015.)

SLIČNO SU NEKAD BJEŽALI I HRVATI...

Dok hrvatska i europska javnost s neizvjesnošću, zabrinutošću, pa i strahom prati izbjeglički val koji odnedavno zapljuje i hrvatske granice, kao da se nitko nije sjetio usporediti te izbjeglice s Nijemcima koji su bježali preko Berlinskoga zida (nakon što su granice istočnoeuropejskih zemalja okovane žicom), a još manje je onih koji će se sjetiti da su na sličan način svojedobno i Hrvati bježali od „oslobodenja“. Ne samo 1945., nego i kasnijih godina. Koliko je naših sunarodnjaka pritom izgubilo glavu, poginuvši na granici ili se utopivši u Jadranu, nitko zapravo ni ne zna.

A o kojim se brojevima radi, pokazuje, primjerice, zapisnik sjednice Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista Hrvatske koja je održana 3. prosinca 1954. godine u Zagrebu. Zapisnik je objavljen u trećem svesku vrijedne zbirke dokumenata koju je pod naslovom *Zapisnici Izvršnoga komiteta Centralnoga komiteta Saveza komunista*

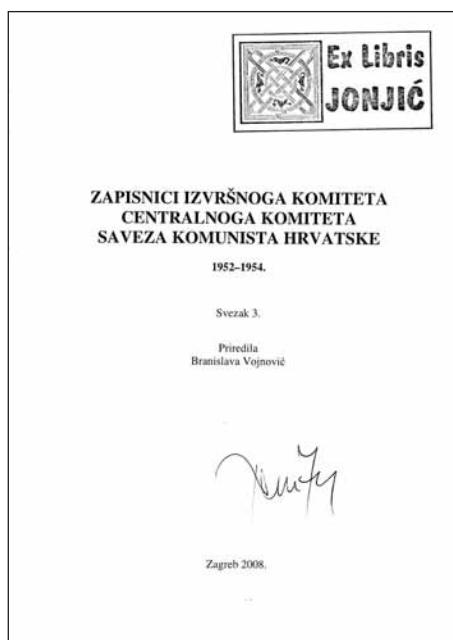

Kao treća točka dnevnog reda spomenute sjednice iz prosinca 1954. naznačen je „Problem bjekstva preko granice - Zadar“. Nakon što je **Zvonko Brkić** priopćio da se broj bjegunaca povećava, u „diskusiji“ su, prema zapisniku, sudjelovali **Milan Mišković**, **Anka Berus**, **Nikola Sekulić**, **Jakov Blažević** i **Vladimir Bakarić**. Kao prilog zapisniku objavljeno je izvješće Odjela za unutrašnje poslove Narodnog odbora kotara Zadar od 21. studenoga 1954. godine. Prema tom izvješću koje je potpisao načelnik **Ilija Grubić**, najveći broj bjegunaca iz toga kotara pobjegao je 1952. – tada ih je bilo 52. Međutim, od 1. siječnja 1954. do dana sastavljanja izvješća pobjegla je 251 osoba, a još 106 ih je uhićeno pri pokušaju bijega. Drugim riječima, skoro 360 žitelja Zadra i okolice – mahom mlađih ljudi, ponajvećma između 16. i 22. godine života – pobjeglo je ili pokušalo pobjeći iz jugoslavenskoga socijalističkog raja. Protiv Jugoslavije i komunizma glasovalo se je nogama, većima, bilo čime, svačim.

U istoj je knjizi objavljen i nepotpisani dokument pod naslovom „Problematika bijega u 1954. godini“, u kojem su, čini se, obrađeni podaci za čitavu republiku. U njemu se navodi:

„U toku 1953. godine pokušala su bijega 1466 lica, od kojih je uhapšeno 834, uspjelo pobjeći 957, a 350 ih je odvraćeno od bijega saslušanjem i drugim mjerama. Iz iznešenog je vidljivo da je bijeg u inozemstvo u našoj Republici u rapidnom porastu.“ Prema tim podatcima UDB-e, koje dakako valja uzeti s rezervom, iz političkih je („neprijateljskih“) pobuda izbjeglo 428 osoba (19 posto), zbog izbjegavanja vojne obveze 258 (12 posto), zbog izbjegavanja kaznene odgovornosti i izvršenja kazne (5 posto), te zbog ekonomskih razloga, avanturizma i drugih pobuda 1.354 (63 posto). Potom su raščlanjeni podaci za „oblast Dalmacija“ (kotari Zadar, Korčula, Šibenik, Split i Dubrovnik), „oblast Rijeka“ (kotari Rijeka, Pula, Labin, Lošinj i Delnice), „oblast Karlovac“ (kotari Karlovac i Gospic), te „oblast Zagreb, Bjelovar i Osijek“. Nije jasno zašto su iz statistike ispušteni neki kotari u tom „oblastima“, za koje se navodi da su u njima slučajevi bijega „rijetki“ ili „vrlo rijetki“.

Tih brojeva i tragičnih sudsina koji se nalaze iza svakoga od njih, valja se sjetiti i danas, kad promatramo nesretnike koji su iz kojekakvih razloga napustili svoju domovinu, svoj zavičaj i svoju obitelj... (B. N.)

Hrvatske 1952-1954. priredila **Branislava Vojnović**, a 2008. objavio Hrvatski državni arhiv. U prethodna dva sveska objavljeni su zapisnici IK CK KPH u razdoblju od 1945. do 1952. godine.

KORUPCIJA KAO TRAJNO SAMOOPLODNO BIĆE

Poznati filozof **Ludwig Wittgenstein** skicira granice jezika u svom glavnom djelu *Tractatus logico-philosophicus* i ukazuje na problem filozofije koja nije kadra do kraja izreći misaonu zbilju egzistencijalnog iskustva. Ponekad je lakše pokazati što mislimo i doživljavamo pokretima i izrazima tijela nego riječima. Ono što velikim piscima uspijeva, naime, jezikom oslikati svijet zbilje, ne mora uspijeti filozofu koji se bavi svijetom ideja. Ipak se valja ozbiljno pozabaviti Wittgensteinovim upozorenjem barem kad su u pitanju pojmovi kojima želimo prikazati zbilju koja nas okružuje. Kasnije je i **Martin Heidegger** izišao u javnost s tezom o skrivanju istine u jeziku. Čovjek, naime, stvara jezične pojmove iz iskustva s ljudskim zgodama, dakle iz vidljivoga. No, u svojoj općenitosti ti pojmovi često postaju idejama o nekim predmetima ili pojavama, dobivaju nadprirodnost i višeslojnost tako da njihovo uobičajeno značenje često označava nešto nevidljivo, neopipljivo, apstraktno i time umjesto da osvjetljuju zbilju, oni je zamračuju. Podsjetimo na višeslojni pojam „savjesti“ kao sposobnosti ljudskog duha da etičke, čudoredne, logičke i estetske vrijednote uvažava u njihovoj zbilji i u svom se djelovanju ravna prema njihovim zahtjevnostima. Savjest je doduše, za razliku od pojma korupcije, prirođena čovjeku i u svom razvitku ovisna o kulturnom okružju, ali po svom višeznačju se jedva razlikuje od pojmove s gotovo kozmičkim osobinama poput bitka, moći, duha, ljubavi...

U red višeslojnih i višeznačnih pojmlja, koji „skrivaju“ istinu, svakako spada danas u svjetskoj javnosti često spominjan pojam *korupcije* kojega promišljamo u ovom tekstu. Sam pojam korupcija potječe od latinske riječi *corruptio* koja se zbog obilja značenja u svjetskim jezicima uglavnom koristi u izvornom obliku. Adekvatnu zamjenu je teško pronaći. U svom „Latinsko-hrvatskom rječniku“, Zagreb, 1900. (reprint izdanje Naprijed, Zagreb, 1980.), **Mirko Divković** korupciju preriće na hrvatski kao „zavođenje“, „pod-

Piše:

Tihomir NUIĆ

mićivanje“, „pokvarenost“ i „izvrтанje“, a izvornom glagolu „corrumpere“ (comrumpere zajednički lomiti, slomiti, prebiti, razbiti, raskinuti, razderati, razlupati) pridaje dvadesetak značenja među kojima se podmititi i potkupiti nalaze na posljed-

njim mjestima. U suvremenom hrvatskom društvu za korupciju se rabe nazivi kao mito, podmitljivost, podkupljivost, podmazivanje i slični izrazi koji su isključivo povezani s novčanom potkupljivosti, što je nedopustivo sužavanje slike o korupciji i zamagljivanje njezinih kriminalnih dimenzija. Korupcija nije samo neuvijeni govor novca koji diljem svijeta postaje nekontroliranom moći. Puno je više ko-

Ilustracije: NIN (Beograd)

rupcije koja ne poznaje granice između političke, gospodarske i privatne sfere i odigrava se bez izravnog odnosa s novcem. Tamo gdje se ona osobito uspješno provodi, često je izražaj partnerske kooperacije, zajedničkih interesa i elegantno postignutih ciljeva. Široki spektar koruptivnog ponašanja u državnoj upravi bjelodano dokazuje da se pozicije moći iskorištavaju za neki osobni probitak, ne samo tamo gdje se povezuju riječi posao s prijateljstvom nego i ondje gdje se cijenka za pozicije i napredovanje u službi, i pri tom krše općevažeće norme ponašanja, moralni standardi, zakonski propisi i etički kodeksi. Ove čudne lojalnosti relativiziraju bezuvjetnu snagu zakona i upućuju na zaključak da pojам korupcije načelno obuhvaća svaku institucionalnu povlasticu i naškodu.

Korupcija je stara koliko i svijet. Već je **Jean Jacques Rousseau** u svom djelu *Diskurs o izvoru nejednakosti* postavio tezu, da je u prastaro doba usurpator sprječavao opći pristup javnom dobru kako bi se ili ortaštvom s drugima ili pak koristeći njihovu maloumnost sam okoristio. Prema Salustiju, numidski kralj Jugurta je prilikom napuštanja Rima, gdje mu je uspjelo podmititi mnoge ugledne i utjecajne osobe, uzviknuo: „O podmitljivog li grada, koji će uskoro propasti, samo ako se nađe kupac“! Da bi spriječio korupciju, *Vinodolski Zakonik* određuje biskupove i kneževe novčane pristojbe, kazne za građevi, provale i druge prekršaje te određuje kvalifikaciju svjedoka. **Alberto Fortis** u knjizi *Put po Dalmaciji* spominje na više mjesto prjevare, lažna obećanja i nedostojno ponašanje domaćih ljudi. Profesor **Albert Bazala** se 1926. u beogradskoj Skupštini javno osvrnuo na sveobuhvatnu korupciju u državi riječima: „...Općenito uvezši korupcija je stalni inventar svih loših režima, a kako ni jedan ljudski režim nije savršen, u svakom se događaju pojave korupcije, ali karakteristika loših režima je u tome, da oni korupciju trebaju, da se njome služe i da je stoga ne mogu pravo da sprječavaju. U njima korupcija postaje sustav.“ I dalje nastavlja: „Vidovdanski ustav kao temelj države rođen je u grijehu jer i on je donesen pomoću korupcije, kupljenim glasovima i strahom. Kako se

može očekivati da će od ovako grješnog poroda proizići blagoslovjen rezultat?“ Da, korupcija čini prostor nesretnim i iracionalnim na kojem je život neizvjestan, nezaposlenost velika, a znanje, kultura i znanost nepriznati.

Pojam korupcija dozivlje duhove smrti, rasula, uništavanja, upropaštavanja, razaranja, patvorenja, pokvarenosti, obešaćenja, oskvruća, kaljanja, zavođenja,

vonj truleži iz koje gmižu kukci i truju društveno tijelo. Korupcija je pretežno nevidljivo nedjelo i zlodjelo koje ne diže valove na površinu društvenog života. Ona se događa trajno, skriveno, sporazumno i dijeli svijet na upućene i neupućene. Putem samoopravšive biljke koja posjeduje muške i ženske stanice za oplodnju, sržni element korupcije čini maligni virus trajne samooplodnje pohlepe i egotizma te opake bolesti koja tude živote i tuđu osobnost nemilosrdno gazi i uskraćuje joj te-

meljna prava. To se u pojedinim državama najbolje očituje na primjeru javnih ustanova – bile one političke, gospodarske ili socijalne naravi. Javne ustanove su mesta u kojima korupcija cvate i u kojima se ništa ne može postići bez uobičajenih veza ili bez potkupljivanja. U ovom slučaju korupcija znači: politički nedostatno prihvatanje zakona sa strane uprave, ekonomski inkongruenciju nominalnih i realnih cijena, a socijalno narušavanje sklada među društvenim nositeljima lojalnosti. Da je pak svaki pokušaj definiranja korupcije zapravo promašaj, pokazat će nam primjeri koji slijede.

Prvi primjer je slučaj iz jedne male zapadnohercegovačke općine. Tijekom srpnja 2015. pojavio se stric iz inozemstva i odjednom su nastale velike promjene u zemljšnjim knjigama i u katastarskom registru. Iz zemljšnjih knjiga kao i iz katastra su nestali pojedini nasljednici i unesene su nove osobe a da o tome uopće nisu obavještene niti su potpisale bilo kakav zahtjev. K tome je stric izveo geometra i htio podijeliti jednu česticu kako mu odgovara i opet bez znanja, suglasnosti i pristanka suposjednika. Slučajno se jedna, ovim manipulacijama pogodjena osoba našla na mjestu događaja i mogla preko odvjetnika pravovremeno intervenirati kod Federalne uprave za geodetske i imovinsko pravne poslove u Sarajevu. A što bi bilo da se nije pojavila u zadanom roku od 15 dana i da nije imala novca platiti odvjetnika? Službeni dopis suposjednicima je, naime, predan u ruke strica iz inozemstva da ga podijeli suposjednicima koji su raspršeni diljem svijeta.

Drugi primjer navodi **Stjepan Nikolić** u *Glasu Koncila*, br. 22/2014. str. 31, u svezi sa zagrebačkim pročistačem otpadnih voda. Pročistač otpadnih voda stoji 500 milijuna kuna godišnje, a koncesija je dana na 28 godina. „Naplatu je koncessionar elegantno i jeftino prebacio Vodovodu, a mulj, do sada trista tisuća tona, odložen na otvorenoj plohi u Resniku, problem je Zagreba, a ne, kako je trebalo biti, koncessionara. ...Ta će sitnica odlaganja mulja Zagreb stajati 300 milijuna eura, dakle više nego što je koncessionar potrošio na ukupnu investiciju, a Zagrebčani će kroz naknadu za 28 godina platiti 2 mi-

lijarde eura!“. Oba primjera pokazuju da na djelu zapravo nije korumpirana država nego nepostojeća država na čijem mjestu operira informalni sektor.

Iz Nikolićeva spomenutog članka saznamo dalje da Hrvatsku, osim golemog javnog duga od 200 milijardi kuna, očekuje gubitak na zagrebačkom pročistaču otpadnih voda oko 15 milijardi kuna, na otpadu oko 20 milijardi kuna, na mulju oko 2 milijarde kuna i na kreditu za sanaciju Jakuševca pola milijarde kuna.

Treći primjer je podružnica Hercegovačke banke. U prosincu 1998. godine u Zürichu je otvorena banka HERBA GmbH s osnovnim kapitalom od 20 tisuća franaka. Udio Hercegovačke banke iz Mostara je iznosio 19.000 a franjevačkog Provincijalata iz Mostara 1.000 franaka. Banka je 12. lipnja 2002. likvidirana i izbrisana u Trgovačkom registru kantona Zürich jer njezin ravnatelj unatoč zakonskim propisima ostao živjeti u Slavonskom Brodu. Još uvijek nije jasno koja je svrha bila otvaranju u Švicarskoj ove podružnice Hercegovačke banke.

Cetvrti primjer je bivši predsjednik švicarskog HDZ-a **J. P.** U Hrvatskoj se godinama taj povratnik iz Švicarske slavio kao humanitarac i dobrotvor. Sad kad je uhićen zbog milijunskih poreznih dugova i novčanih makinacija u svezi sa svojom „humanitarnom zakladom“ u Švicarskoj, valja dodati da je iz ratnoga fonda „Moj dar Hrvatskoj“, zahvaljujući fratarskoj naivnosti, uzeo 200 tisuća franaka navodno za gradnju tvornice oružja „Tovo“ u Austriji. Tvornica nikad nije proradila, a novac nikad vraćen fondu koji je svesrdno pomagao ratom pogodjenu domovinu.

Peti primjer nam opisuje hrvatski politički emigrant **Rudi Tomić** u svom članku *Skandal s hrvatskim novcima u Torontu* godine 2002. u svezi s Hrvatskom kreditnom zadrugom (HKZ). „Financijska komisija je, nakon izvjesnog vremena, donijela svoja utvrđenja i obrazloženja u povodu poslovanja HKZ u Torontu, Mississauga i Hamiltonu. U knjizi na 58 stranica je točno prikazano poslovanje HKZ u posljednjih nekoliko godina. Financijska komisija u propratnom pismu g. Slavku Butkoviću, predsjedniku HKZ ističe pet poglavljja koja su obrađena u knjizi, što

još dodatno treba ustanoviti, što treba učiniti, te prijedlozi za buduće poslovanje HKZ. Financijska komisija završila je svoje poslovanje i zaključila s pismom i priloženom pošiljkom (knjigom) od 27. kolovoza 2001. godine. Papiri su bili čuvani u strogoj tajnosti u užoj upravi HKZ. Kada je najavljenja godišnja skupština koja je održana 10. veljače 2002. godine u velikoj Litvanskoj dvorani u Missisaugiji, onda je nastala oluja u Hrvatskoj zajednici u Ontariju. Tjedan dana prije godišnje skupštine nekom je „došla“ do ruke knjiga, odnosno sadržaj o poslovanju HKZ. U Hrvatskoj zajednici u Torontu počela je otvorena borba između onih koji optužuju (ulagači) i onih koji se brane (uprava). Letci su bili dijeljeni pred crkvama i restoranima, napada je bilo i preko hrvatskih radioprograma i sl. Za godišnju skupštinu bila je osigurana velika sigurnosna služba (većinom Pakistanci s turbanima) u dvorani i oko nje. Bilo je vjerojatno 10 do 15 redarstvenika među kojim je bilo i nekoliko kanadskih policajaca. Nije bilo dovoljno formulara za registraciju, te je ostalo oko 300 osoba koje se nisu mogle registrirati za glasovanje.“

„Poslovanje HKZ, kao i svih financijskih institucija u Kanadi zakonom je ograničena kontrola samo na posljednjih šest godina poslovanja. U tom vremenskom periodu Komisija je ustanovila mnoge nepravilnosti i nezakonito polaganje novaca na račune i uzimanje novaca s tih računa i prebacivanje na druge račune ili podizanje gotovih novaca. Primjera radi, evo samo nekoliko upitnih transakcija koje sam izvadio iz izvješća Kanadske financijske komisije.“ Slijedi Tomićev tekst, a imena spomenutih osoba smo anonimizirali i zbog duljine teksta izostavili stranice na koje autor upućuje u izvješću Financijske komisije.

„Upravitelj **J. V.** prenio je \$20,973.90 sa broja (br.) 41001 na br. 116509 bez odobrenja o transakciji i zatvorio prvi račun. Podigao gotov novac sa br. 434365, te uzeo \$4,000 s računa Hrvatskog nacionalnog fonda i navodno dao kardinalu Puljiću, ali potvrda je bez datuma i Komisija nije mogla ustanoviti da je kardinal dobio novac ili ne. Uzeo \$10,000 i potom još \$2,000 iz Fonda za djecu stradalih gar-

dista, br. 406397, u gotovu bez dozvoljenosti. Uzeo je bez dozvole predujam od \$11,000 za putne troškove. Na br. 100008 nepoznatoj osobi položeno je posuđenih \$150,000. Novac s ovog računa odmah je bio prebačen na drugi račun. S tog drugog računa novac je bio stavljан za otplatu hipoteke dopredsjednika J. Na račun Hrvatskog radioprograma gde V. T. prebačeno je \$6,000. Potom je uzeto \$12,000 i onda još \$20,000 pa stavljeno na račun njenog radija što je odmah podignuto. Kanadski hrvatski kongres položio je \$46,501.42 na br. 433300 za Kanadski hrvatski kongres u Britanskoj Kolumbiji. Onda je taj novac poslan u Ivan's Auto Body kompaniju, što je zapravo vlasništvo **I. C.** iz Vancouvera koji je ujedno i predsjednik Kanadskog hrvatskog kongresa. S br. 2000 „Lijepe naše“ u vremenu od 27. svibnja 2000. do 15. lipnja 2000. V. je u osam navrata digao \$29,281 u gotovini. Netko je iz Švicarske na br. 516138 položio američkih \$393.000. Adresa ovog broja-računa je privatna adresa menadera Hrvatske kreditne zadruge. Položene su \$84,000 na br. 514133 i ime „Adrija Internationala“, te nakon mjesec dana još \$83,793 na isti račun. Ustanovilo je se da je to privatno poduzeće managera Zadruge. Također je ustanovljeno da je br. 515130 zajednički račun V. i C. Godišnja plaća g. J. V. upravitelja HKZ iznosi \$120.000. Kanadsko-hrvatski kongres dužan je Torontskom Sveučilištu za katedru hrvatskog jezika nekoliko desetaka tisuća dolara, što još nije plaćeno, i dovedena je u pitanje opstojnost katedre zbog tog duga. Kanadski hrvatski kongres koji je uzeo na sebe odgovornost za uzdržavanje katedre hrvatskog jezika traži od ljudi u Torontu milodare, a polaze novac na svoje privatne račune, otplaćivanje svojih hipoteka, putovanja i sl. (vidi: moju studiju „Sudbina hrvatskog jezika u dijaspori“, Hrvatska obzorja, Split, br 4, 1999., str. 972).

Z. J., pastorak **Kerima Reisa**, vlasnik je tiskare u kojoj se tiska zajednički crkveni Bilten hrvatskih župa u Torontu, Mississauga i Oakvillu. U upravnim je odborima Hrvatske kreditne zadruge, Kanadsko-hrvatskog kongresa, katedre za hrvatski jezik i sl. Dakle u svim organizacijama gdje se ubire gotovi novac i tiska promidžbeni

materijal. J. i V. su kupili građevinsko zemljište u Hamiltonu na svoju ruku, a onda su pod "raznog" podvalili Upravnom odboru za pravdanje \$123.000. Zemlja je još u ledini! Novac koji je bio prikupljen 1998. godine za pomoć stradalima u Quebecu i Ontario od zimske oluje, ležao je na računu pune dvije godine, onda je taj fond J. prebacio na svoj račun. U zaostatku je \$11.622 za otplaćivanje hipoteke, tj. osam mjeseci, a kompjutor pokazuje drugačije, odnosno manje. Pošto je u velikom zaostatku plaćanje hipoteke, po zakonu ne bi mogao vršiti nikakvu dužnost u HKZ. Hipoteka na njegovu kuću postavljena je tako da će biti amortizirana za 141 godinu. J. je u ime svoje tiskare položio \$20,000 na br. 2707400 i odmah podigao novac pa ga poslao I. C. u Vancouver.

S obzirom da je g. S. B. uplenjen i u mnoga druga finansijska poslovanja u Hrvatskoj zajednici, njega sam ostavio za kraj mog osvrta, odnosno poslednjeg od trojice "djelatnika" koji su se ogriješili u manipuliranju s hrvatskim novcem u Kanadi. Komisija je ustanovila da je br. 2759605 na ime TEC Ing., zapravo broj njegovog sina i da on kao predsjednik nema zakonsko pravo poslovati s tim poduzećem. Međutim B-e transakcije nisu bile predočene Upravnom odboru Zadruge što se može dovesti u svezu s pranjem novca. Poslovanje g. B-a u HKZ vezano je za izgradnju zgrade za prvo hrvatsko veleposlanstvo u Kanadi. U kratkom vremenu sakupljeno je \$1,650.000. Umjesto kupnje zgrade za Velesposlanstvo ("Ambasadu" kako kažu ovi "djelatnici") B., koji je vodio taj fond za Velesposlanstvo, odobrio je kupovanje dviju zgrada, jednu za stanovanje veleposlanika i drugu za Velesposlanstvo. Zgrade su plaćene \$550.000. Zgrade su bile dočekane i trebalo je uložiti veliki novac za opravak. Za stambenu zgradu utrošeno je oko \$600,000 i nije bila dovršena. Kad se vidjelo da će troškovi biti mnogo veći stambena zgrada je prodana za \$800,000. Firma koja je izvodila radove na tim zgradama stavila je blokadu na prodaju kuće, jer dugovanja za radove od \$250,000 nisu bila isplaćena. Velesposlanik je morao isplatiti traženi iznos hrvatskom poduzeću iz Montreala koje je izvodilo radove. Nakon prodane stambene zgrade ostalo

je dakle nešto novaca, ali ni blizu da se osposobi zgrada za Velesposlanstvo. Gosp. **Andrija Jakovčević**, veleposlanik u Kanadi tražio je od Hrvatske vlade milijun dolara da se dovrše radovi na zgradbi Velesposlanstva. Hrvatska vlada je dala novac za izgradnju Velesposlanstva u Ottawi, Kanada. Znači da Hrvati iz Kanade nisu kupili zgradu za hrvatsko Velesposlanstvo, mada su skupili u gotovini \$1,650.000 jer je s tim novcima upravljao "stručnjak" B., koji sada upravlja HKZ."

Šesti primjer nam pokazuje da u svezi s korupcijom nije uvijek u pitanju novac. Dok je prema hrvatskom tisku dr. **I. R.**, koja je diplomirala na Pravnom fakultetu u Zagrebu, magistrirala na sveučilištima Cambridge i Michigan, a doktorirala na University College London, u Hrvatskoj mogla postati tek znastvenom suradnicom (novakinjom), jedan je našijenac iz Švicarske **Š. Š. Ć.**, s puno nižom znanstvenom kvalifikacijom i bez habilitacije, dobio venia docendi na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i redovito, bezbirno i neumorno koristi titulu navodnog sveučilišnog profesora.

I na koncu, nedavno se pojavila vijest (NZZ, 18. VII. 2015.) da je finska Vlada uskratila konzorciju Fennovoima dozvolu za gradnju nuklearne elektrane, budući da konzorcij nije mogao ispuniti uvjet da udio zapadnoeuropejskih zemalja u projektu mora iznositi najmanje 60%. Pošto je ruska tvrtka Rosatom, odnosno njezina podružnica, već držala 34% udjela, prijavio se „hrvatski“ ulagač Migris Solarna Energija za udio od 9% ili 159 milijuna eura, čija godišnja dobit iznosi jedva 20 tisuća eura. Istraga je, međutim, pokazala da je Migris u rukama ruske građevinske tvrtke Inteco, odnosno njezine podružnice Titan, a da bi novčana sredstva stavila na raspolaženje ruska banka Sberbank. Dovoljan razlog da se Migris nije moglo prihvati kao zapadnoeuropejskog investitora.

Za sve ovo postoji jedna riječ u singularu s kojom se većinom žigoše državnu upravu i službenike, što prema narodnoj mudrosti „riba smrdi od glave“ ne mora biti bezuvjetno nekorektno, a ta je riječ *korupcija*. Premda se kod izbora doduše pazi na stanovite demokratske formalnosti, u slaboj državi stranke mijenjanjem

kadrova u ustanovama stvaraju klijentičku strukturu kojom kontroliraju državu. Država bi zapravo trebala biti cijelokupnog ustanova čije zajedničko djelovanje jamči trajan i sređen zajednički život ljudi na dotičnom prostoru. Nesporno je da su u slabim državama sam vrh vlasti i državne ustanove okruženi ne baš časnim ljudima. Ali korijeni korupcije su u pojedincu. Najopasnija i najdestruktivnija kriminalna energija je koncertrirana u pojedincu i zbog toga bi valjalo nedjela i zločine prozvati korektnim nazivima a pojedince zacijelo poznatim imenom. Dokle god govor o korupciji ostaje na razini općenosti, kategoriju korupcije se dekriminalizira i društvo postaje žrtvom poniženja. Oslobiditi se od poniženja je prvi korak k uklanjanju materijalne bijede, podaničkog mentaliteta i svakovrsne ovisnosti.

Pojmom korupcije se lakoumno i/ili namjerno pridaje bezazlenost najtežim zločinima protiv cijelokupnog stanovništva zemlje koje se baca u položaj inkOMPETencije. Pojam korupcije tako kriminalizira cijela društva koja u borbi za preživljavanje protiv kriminalnih režima dokazuju čudesnu nepokolebljivost. Umjesto da se pojmom korupcije traži pravo i pravdu, njome se postiže suprotnost, povlačenjem zavjese ispred zločina i nedostataka koje bi ona trebala karakterizirati, sve se deponira na smetište, i čuva nas od neugodnosti. Zbilja se mora upitati je li sam pojam korupcija postao korumpiran. Možda bi svijet, ne bez korupcije, nego svijet bez upitne riječi korupcija mogao biti barem za jedan trag boljim svijetom?

Korupcija smeta jer ju se shvaća kao povredu elementarne čestitosti ili kao oblik prijevare u svijetu. Ako se u ovome i možemo složiti, naši pogledi se razlikuju, ponekad su možda i dijametralno suprotni, u tome kako zaista treba izgledati čestit svijet. Primjerice hranimo se religijom slobodnog tržišta. Slobodno tržište je zapravo igralište na kojem redovito pobjeđuju brži, jači i pronicaviji. Pri tome se zaboravlja da su pojedini zagovornici slobodnog tržišta postali ideolozi liberalne, danas neoliberalne, teorije ekonomije koja u konačnici ne počiva na čvrstom empirijskom temelju nego na upitnim filozofijskim pojmovima kao što je „nevidljivi-

va ruka“. Već je poznati švicarski profesor **Hans Christoph Binswanger**, djelomice odrastao u Dalmaciji, u studiji „Vjernička zajednica ekonoma“ (*Die Glaubensgemeinschaft der Ökonomen*, München, 1998.) dokazao da je **Adam Smith** preuzeo pojam „nevidljive ruke“ od **Epikteta**. Stoik Epiktet je vjerovao u božanski razum koji svime upravlja prema dobru i unatoč egoizmu i pohlepi pojedinaca se brine za pravednu ravnotežu. Ovo iracionalno božansko upravljanje Smith je primijenio na mehanizme tržišta na koje se još uvijek zaklinju neoliberalna učila. Slične nade u viši razum su polagane u Hrvatskoj u svezi s privatizacijom u kojoj se gledalo povijesnu prigodu da se pobjegne iz siromaštva, gospodarske nerazvijenosti, totalitarne politike i neslobode. Danas znamo što se odigralo. Hrvatska je doduše prema indeksu Transparency International (NZZ, 16. VII. 2015) popravila svoj položaj na ljestvici korumpiranih država i nalazi se između 50 i 59 mjesta, ali je još uvijek daleko od Danske, Finske, Švedske, Norveške, Švicarske, Nizozemske, Luxemburga...

Tema korupcije je protjerana iz općedruštvenog razgovora. Govor o korupciji bi trebao na javnost iznijeti ono što se

izleglo u četiri oka, žigosati loše ponašanje, priznati da netko djeluje u mrežama moćnika i drži položaj koji je drugima nepristupačan. Imati veze, sve graditi na vezama a ne na vrijednosnim kriterijima, je korupcija koja razara i truje hrvatsko društvo. To je ona hobotnica koju berlinski profesor **Thomas Macho** naziva „putativnim srodstvima“. „Veza“ je trajno samooplodno biće koje je umreženo i raspolaže moći koja je uvijek spremna na razmjenu s drugim povlasticama. Jedan službenik može svojim „vezama“ napraviti što hoće, ali nikome nije odgovoran niti ikome mora polagati račune. Zakoni ne pomažu tamo gdje nekome položaj omogućuje da bude iznad zakona. Korupcija nije samo samo povlastica bogataša, nego se proteže u sve slojeve društva i pokazuje žalosno bijedno držanje duha. Kupuju se titule, časti, ljubav i drugi osjećaji. Ona je endemska i sustavnna. Ali kako u tegobama dana doći do liječnika, do bolnice, do škole, do posla bez potkupljivanja? Hrvatsko biće je iz egzistencijalnih pobuda, a ne iz bijesa, prisiljeno u sebi daviti civilnu kuražu čestitosti i (ne)svjesno poticati iseljavanje mladih i obrazovanih ljudi, što znači uništavanje vlastite budućnosti.

Posljedice su, ne samo u ovom slučaju, nesagleđive. „Hrvatska nestaje prirodnim putem godišnje gotovo za jedanaest tisuća osoba. Nitko se ne uzbuduje ni zato što je rodost u Hrvatskoj u posljednjih trideset godina smanjena za više od dvadeset tisuća rođene djece godišnje“, piše **Stjepan Šterc** u članku „Odlazak Hrvata“ (Vijenac, br. 542-543, 2014.). „Prosječna nam je starost“, nastavlja Šterc, „među najvećom u Europi, prirodni pad traje već 25 godina, nedovoljna nam je reprodukcija već 50 godina, iseljavamo već stoljeće, izumiremo već 20 godina, nitko nam se ne vraća iz iseljeništa već 50 godina... Problem je, međutim, odlazak, koji je sada bitno različitog karaktera od onog iz šezdesetih godina. Sada odlaze mladi, obrazovani, baza revitalizacije, nositelji identiteta i inovacija... budućnost Hrvatske.“

Vratimo se pojmu savjesti i njezinom nositelju pojedincu. Savjest je izvorni čudoredni poticaj po kojem čovjek prepoznaće etičke vrjednote i u svom se djelovanju ravna prema njihovim zahtjevima. Time čovjek u sebi stvara vrijednosni osjećaj i zrelost uljudenog bića koje razlikuje dobro od zla, pravdu od nepravde. Gubitkom ove duhovne sposobnosti, širom se otvaraju vrata svakoj pakosti, pa i korupciji. A zakoni? Već je **Montesquieu** spoznao da je „zakon uopće ljudski razum, ukoliko on upravlja svim narodima svijeta; a politički i građanski zakoni svakog naroda nisu ništa drugo nego posebni slučajevi, na koje se primjenjuje ovaj ljudski razum.“

U Hrvatskoj se godinama, na opću žalost, stvara ono za što Hrvati ne mogu ni čuti – novi Bizant. Njemački pisac **Richard Wagner** ga je duhovito opisao: prvo, Bizantom su vladale korupcija i intrige, ali je postojao 1000 godina; drugo, Bizant je doduše postojao 1000 godina, ali njime su vladale korupcija i intrige. Njegove političke strukture su ostale nepromijenjene od postanka do nestanka. Njegova je povijest dvorska epika. (Napomena: Autor ovih redaka se za zahvalnošću poslužio člankom Georga Brunholda „*Korruption – ein korrupter Begriff*, NZZ, 5./6. rujna 1998.)

U SLOVENIJI DESET SREBRENICA

Svake godine sredinom ljeta obilježava se zločin u Srebrenici u znak sjećanja na 8500 pogubljenih muškaraca, dječaka i staraca, zarobljenih 1995. u tome istočno-bosanskom gradiću. Počinitelji zločina bili su pripadnici vojske Republike Srpske predvođeni **Ratkom Mladićem** i ostalim oficirima vojno osposobljenima i „vaspitanim” u vojnim akademijama Jugoslavenske narodne armije (JNA), gdje su ih prije svega podučili da bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije čuvaju „k'o zenicu oka”.

Spomenuti Mladić i prateća razbojnička banda na svome ratnom putu po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini već se je prethodno „proslavila” po nezapamćenim zločinima, a kulminacija je bila zločin genocidnih razmjera u Srebrenici. I da Hrvatska nije u kolovozu iste godine poduzela oslobođilačku operaciju *Oluja*, dogodio bi se možda još strašniji zločin u bihaćkoj enklavi. Na komemoraciju svake godine dolaze svjetski i europski političari na pranje nečiste savjesti, pošto se zločin dogodio baš zbog njihove ravnodušnosti prema mnogim zločinima u Hrvatskoj i BiH, koji su bili uvertira za Srebrenicu. Svi govornici prema očekivanju osuđuju zločin i pritom spominju kako je Srebrenica mjesto najvećeg zločina počinjenog u Europi nakon Drugoga svjetskog rata – što nije točno.

Mladićevi prethodnici, pripadnici iste Jugoslavenske narodne armije, štujući također bratstvo I jedinstvo jugoslavenskih naroda, poubijali su prije sedamdeset godina, ali nakon završetka Drugoga svjetskog rata na desetke tisuća zarobljenika i civila. **To su najveći zločini na europskom tlu počinjeni nakon Drugoga svjetskog rata.**

To je istina i to treba izgovoriti Predsjednica Republike Hrvatske sljedeće godine na komemoraciji. Time srebreničke žrtve ne će biti nimalo umanjene niti će uspomena na njih biti oskvrnuta.

Po završetku Drugoga svjetskog rata nad Hrvatima je počinjen zločin genocidnih razmjera, danas poznat pod pojmom Bleiburg i Križni put. Mnogi su ubijeni odmah po zarobljavanju, dok su preostali ostavili svoje kosti duž putova kojima su se te kolone smrти kretale ili u masovnim grobnicama u blizini logora. Budući da

Piše:

Alfred OBRANIĆ

su žrtve uglavnom bile mladi ljudi u reproduktivnoj životnoj dobi, dakle – ljudi koji su trebali imati svoju djecu, taj zločin odrazio se na demografski manjak u čitavoj drugoj polovici dvadesetog stoljeća, a osjeća još i danas. Zločinci nisu pitali žrtve za ime i prezime niti su vodili bilo kakvu evidenciju koga su to ubili, tako da je

Jugoslavenska armija (partizani) zakopali su 726 živih zarobljenika

nemoguće poimence utvrditi gdje je koja žrtva stradala. Prema podatcima koje je devedesetih godina skupila saborska Komisija za žrtve rata i porača, u tim ljetnim mjesecima 1945. jugoslavenska komunistička vlast pobila je približno 150.000 Hrvata, dok je prema slovenskim istražiteljima njih 100.000 izgubilo život na području Slovenije, tako da nema nikakve sumnje da je Slovenija najveća grobnica Hrvata iz vremena porača.

Prostor mi ne dopušta da spomenem sva stratišta na kojima su u ljeto 1945. Hrvati ostavili svoje kosti, no radi usporedbe sa Srebrenicom, reći ću nešto malo pobliže o Kočevskom Rogu, Hudoj jami i Teznom u Sloveniji te o Mačju u Hrvatskoj.

Zločin u **Kočevskom Rogu** počinjen je u razdoblju od 28. svibnja do 8. lipnja 1945. godine. Tijekom tih desetak dana pogubljeno je 40.000 do 60.000 zarobljenika (ovisno o procjeni pojedinih svjedoka), muškaraca i žena. Tijela svih žrtava završila su u bezdanu krške šipilje koja je potom eksplozivom urušena kako bi se zločin prikrio i sprječilo bilo kakvo

istraživanje. Likvidacijom je zapovijedao dvadesetdvogodišnji **Simu Dubajić** iz Kistanja, tada major JNA, koji je još za života stigao sudjelovati u pobuni Srba devedesetih godina.

Žrtve su vlakovima (6.000-8.000 dnevno) dopremane u Kočevje, opljačkane i svučene do gola, vezane žicom i sproveđene do mjesta ubijanja. Kako nitko od žrtava nije preživio, sva saznanja o tome strašnom zločinu imamo od nekolicine zločinaca, pa tako i od samoga Sime Dubajića. Žrtve su pretežito bili pripadnici oružanih snaga NDH, nešto slovenskih domobrana, još manje četnika te civila. Bilo je žena, kao i čitavih obitelji s djecom. Prije smaknuća žrtve su u posljednjim trenutcima svog života proživjele zemaljski pakao. Naime, Dubajić i ostali egzekutori bili su dobrovoljci posebno zadjeni mržnjom, znali su kakvu im je zadaću povjerio vrhovni komandant. I još nešto, svi su bili iznimno mladi ljudi, mnogi čak i malodobni. Uz svakodnevnu dozu alkohola tim mladim ljudima zadjenima mržnjom ostavljeno je na volju da ubijaju, da se seksualno iživljavaju i da mrcvare bespomoćne ljudi već ionako iznemogle od patnji proteklih dana. Prema spomenutim svjedocima, ubijalo se vatrenom i hladnim oružjem.

Prema slovenskim izvorima, **Tezno** je najveće prikriveno grobište u Sloveniji. Moglo bi biti, jer evo što je izjavio general **Kosta Nad**, zapovjednik 3 Jugoslavenske armije koja je ratovala dolinom Drave do Dravograda. U razgovoru objavljenom 13. siječnja 1985. on je izjavio kako je 150.000 protivnika vlasti palo u njegove ruke i mi smo ih „prirodno na kraju likvidirali“.

Od 15. svibnja 1945. u Maribor su se slijevale kolone zarobljenika iz Bleiburga i Koruške. Radilo se pretežito o pripadnicima Hrvatskih oružanih snaga: ustašama i domobranima. U sabirnim logorima zarobljenike su razvrstavali i prema određenom prioritetu slali na likvidaciju u Tezno, gdje je istočno od Maribora bio protutenkovski rov od Drave do obronaka Pohorja u duljini od 3 km. Prema izjavama egzekutora, žrtve vezane žicom po troje su od logora do ruba protutenkovskog rova prevozili kamionima, gdje su ih prilikom silaska iz kamiona odmah ubijali vatrenim oružjem. Izvršitelji su bili pripadnici 15.

majevičke brigade – bivši četnici s Majevice koji su koncem 1944., kao i ostali četnici, ušli u sastav Narodnooslobodilačke vojske.

U vrijeme komunističke Jugoslavije zona protutenkovskog rova bilo je područje zabranjeno za izgradnju i ostale aktivnosti kojima bi se moglo otkriti prikriveno grobište. No, kako je 1999. trasa autoceste presijecala protutenkovski rov u duljini od sedamdesetak metara, nije se moglo izbjegći otkriće masovne grobnice. U iskopanim 70 metara protutenkovskog rova pronađeno je 1.179 tijela ubijenih – prostrijeljene glave i ruku vezane žicom. Kako sedamdesetak metara predstavlja 2,5 posto ukupne duljine protutenkovskog rova, može se prepostaviti ukupni broj žrtava.

Posljednja otkrivena masovna grobница, **Huda jama**, prikriva posmrtnе ostatke oko 4.000 žrtava pobijenih posljednje nedjelje u mjesecu svibnju 1945. godine. Žrtve su pješačile od željezničke postaje Laško a iz udaljenijih mjesta dovozili su ih kamionima. Kao i u ostalim grobnicama, žrtve su pretežito muškarci, ali stradalo je i dosta žena, osobito mladih djevojaka. Vjerojatno je svim našim čitateljima ostala trajno u sjećanju naslovница našega lista, kada smo nakon otkrića Hude jame objavili sliku djevojačkih pletenica kao preostalih zemnih ostataka žrtava. Zločinci su žrtve uvodili u rudnik po već uhodanome partizanskom običaju vezane žicom, ubijali ih uglavnom rudarskim alatom, a stanovit broj (utvrđeno je takvih 726!) žrtava bilo je živo zakopano.

Kakve grozote, kakve боли su proživjele žrtve posljednjih dana, sati u mraku njihove zajedničke grobnice! Koliko im je bilo bolno, ne možemo znati, jer je bol neizreciva, ali možemo je danas osjećati u srcu i duši, sjećajući se događaja prije sedamdeset godina. Istodobno se pitam, tko su bili ti ljudi, koji su mogli činiti takva nečovječna djela bespomoćnim zarobljenicima, djevojkama? Zar nisu imali u sebi mrvicu savjesti, morala, što ih je vodilo, tko je bio njihov bog?

Naime, rudarski rov su zločinci zatvorili s jedanaest zidanih pregrada i međuprostori ispunili zemljom, misleći da se nikad ne će saznati istina o tome monstruoznom zločinu. Ima li u ljudskoj povijesti okrutnijeg zločina od ovoga što su ga po-

Guste djevojačke pletenice iz Hude jame

činili jugoslavenski partizani odnosno Jugoslavenska armija u Hudoj jami? Nakon opisa nekoliko stratišta na području Slovenije, citirat ću izjavu **dr. Jože Dežmanu**, predsjednika povjerenstva slovenske vlade za masovne grobnice iz vremena nakon Drugoga svjetskog rata: „Nije preterivanje reći, da u Sloveniji imamo deset Srebrenica. Po koncentraciji totalitarnih komunističkih zločina Slovenija nesumnjivo predstavlja fenomen. Područje oko Maribora, Celja i Zidanog Mosta bilo je u poratnim mjesecima 1945. godine likvidatorski epicentar Europe.”

Masovne grobnice u Hrvatskoj prostiru se na mnogo većoj površini, a žrtve su uglavnom sudionici križnih putova, privremenih logora ili građani iz „oslobodjene“ naselja koje je narodna vlast ocijenila kao neprijatelje ili bi to mogli postati.

Gubilište **Macelj** u idiličnoj šumi Hrvatskog zagorja postalo je tako grobница za oko 12.000 nesretnika koji su dovoženi vlakovima do željezničke postaje Đurmanec i onda pješice do pripremljenih masovnih grobnica u Maceljskim šumama, dopremani kamionima iz logora Mirkovec i Oroslavljе ili pak kolone Križnog puta na smjeru Maribor – Krapina.

Žrtve su ubijane vatrenom i hladnim oružjem, no treba spomenuti da su likvidacije trajale od svibnja do kolovoza 1945. godine u organizaciji OZN-e Krapina, a da su svi zločinci, od zapovjednika do posljednjeg izvrši-

telja, bili domaći ljudi iz okolice Krapine.

Na kraju se pitam, kako to da čitav svijet zna za zločin počinjen u Katynskoj šumi (danas na teritoriju Bjelorusije), gdje je NKVD 1940. po **Stalinovu** nalogu likvidirao 14.500 poljskih časnika i 11.000 civila, a za spomenute masovne grobnice naših časnika, vojnika i civila ne zna nitko izvan naših granica, a ni unutar

njih mnogi ne haju? Možda zato što smo u Drugome svjetskom ratu bili na pogrešnoj strani ili možda zato što su Englezi kumovali partizanskim zločinima ili pak zato što niti jedna vlast od hrvatske samostalnosti i neovisnosti nije željela istražiti komunističke zločine te prezivjele zločinice privesti pravdi, zato jer je svaka bila prožeta komunizmom ili, kao danas, njihovim potomcima?

U novije vrijeme bivši komunisti, preobraženi u antifašiste, u svome zločinackom pohodu idu korak dalje, obmanjuju čitav narod osuđujući partizanske zločine, slaveći istodobno one koji su zločine organizirali i zapovjedili. Žale da se to dogodilo, ali ne žale što su to učinili njihovi očevi. Osuđivati ubijanje i slaviti ubojice jest necivilizacijski čin, brutalna negacija bilo kakve moralnosti. I, na koncu, što danas očekivati od takvih nemoralnih osoba, koje vole vlast iznad svega? Narod će odlučiti...•

Kapelica izgrađena 1997., posvećena je žrtvama jugoslavenskih komunista

NAŠ NUTARNJI SVIJET (26.)

RAZGOVOR

Razgovor među ljudima je razmjena ideja i osjećaja riječima. Bitno ga određuju uloge sugovornika. U jednoj prilici s učenicima razgovaramo u ulozi profesora, u drugoj smo u ulozi bake i s unukom razgovaramo o likovima i događajima iz bajke.

Razgovor svi trebamo jer trebamo živi suodnos s ljudima. Razgovorom se dogovaramo, oblikujemo obiteljske planove, učimo, provjeravamo svoja iskustva i saznanja, šalimo se i igramo. Najvažniji su oni koji nas ispunjavaju, koje vodimo s ljudima koje volimo i koji vole nas. Neki pak imaju težinu, jer neposredno odlučuju o egzistencijskim mogućnostima, kao, primjerice, u slučaju razgovora za posao. Drugi su opet zanimljivi jer ih vodimo s pametnim sugovornicima, koji na kušnju stavlju naše mogućnosti. A ima i onih koje bismo mogli nazvati *malim razgovorima* (engl. *small talk*), o sitnicama i

Piše:

Maja RUNJE, prof.

nebitnome, ali koji imaju draž i smisao jer mogu unaprijediti susjedski ili kakav manje važan suradnički odnos.

Vođenje razgovora može u slučaju nespremnosti sugovornika biti i teška zadaća. Svi imamo iskustva s ljudima koji nas opterećuju, ali kojima pristup dopuštamo jer želimo izbjegći povrjeđivanje. Tijekom razgovora vode duge monologe, ponavljaju se, naširoko iznose banalnosti, idu od teme do teme, unose svađalačke elemente, iznose uopćene sudove o područjima koja slabo poznaju.

Kao i za svaki drugi životni posao, za uspjeli razgovor potreban je ozbiljan čovjek. U razgovor ulazi tako da, kao prvo, zna o čemu i na koji način želi razgovarati. Razgovara koncentrirano, iznosi istinite i jasno formulirane stavove, sluša pažljivo.

Pokazuje poštovanje, pa sugovornika понекad i parafrazira, da pokaže da je zainteresiran i da razumije. Koristi ja-poruke (ja mislim..., ja osjećam...) umjesto ti-poruka (ti uvijek..., ti bi trebao...). Ne stavlja uporno u prvi plan vlastita iskustva, stavove drugoga ne vrednuje u moralnom smislu. Također, u razgovor ne unosi negativne emocije, a ni elemente borbe za moć. I svakako nastoji govoriti na zanimljiv način, što je kraće moguće.

Za razgovor su na osobit način važna pitanja. Zapravo, razgovor vodi onaj koji postavlja pitanja. Pitanjima se pokazuje zainteresiranost i pobuduje povjerenje, ali se razgovoru daju i novi impulsi te se strukturira njegov sadržaj i oblik. Pri tome je naravno važno da su pitanja motivirana zanimanjem a ne značajnjom, da se postavljaju u pravom trenutku, da ih nema previše. Nije ih dobro popratiti vlastitim komentarima ili postavljati nekoliko pi-

SAVJET LIJEČNIKA KRONIČNI UMOR

Piše:

**Dr. med. Drina
BLAŽEKOVIĆ SOJCIĆ**

Prije nego li se postavi dijagnoza kronične iscrpljenosti nejasnog podrijetla, treba pokušati tražiti ne postoje li ipak uzroci koje bi bilo moguće ciljano liječiti. Tako umor može biti posljedica zaraznih bolesti – primjerice mononukleoze ili drugih virusnih bolesti kao što su hepatitis ili zaraža virusom Epstein-Barr. Slabost i umor katkada tjednima ostaju i nakon banalnih infekata. Kao o uzrocima raspravlja se i o autoimunitetu i o antitijelima protiv pojedinih supstancija u mozgu. Oslabljenja se funkcija štitnjače ili Hashimotov tireoiditis također moraju provjeravati, određivanjem razine hormona THS-a u krvi, te liječiti hormonom štitnjače, tiroksinom. Ponekad je problem u slabokrvnosti, načrtočito kod mladih žena. Zbog manjka željeza i crvenih krvnih zrnaca nastaje manjak opskrbe kisikom u mozgu, mišićima i organima. I to se stanje može ustanoviti i liječiti, konzumiranjem dovoljnih količina mesa te uzimanjem vitamina C i, eventualno, preparata željeza.

Umor je često i nuspojava lijekova. Stvaraju ga neki psihofarmaci, sredstva protiv alergije, centralno djelujući lijekovi protiv bolova i mnogi drugi. U takvim slučajevima treba pokušati promijeniti lijek ili barem vrijeme uzimanja. Dalje, umorni su također i ljudi koji hrču, koji boluju od zastoja disanja u snu, i to stoga što im nedostaju duboke faze sna. A treba misliti i na opasne uzroke umora – primjerice na suženje koronarne arterije srca (osobito kod žena), dakle, na prijeteći infarkt.

Ako se ne može naći pravi uzrok bolesti, pokušava se olakšati općenito. Potrebno je postići razumijevanje okoline, kretati se na svježem zraku, izbjegavati

tanja odjednom. Važno je da su iskrena. Uopće, iskrenost je preduvjet svakoga valjanog razgovora. Tijekom razgovora se, znamo, gotovo uvijek vodi i dodatni metarazgovor. Dok razgovaramo, u sebi trajno procjenjujemo i ocjenjujemo. Pratimo intonaciju, jačinu glasa, mimiku, gestikulaciju, oči, pa i uporabu šutnje koja predhodi ili prekida riječi. Naravno, drugačije je u komunikaciji telefonom ili elektronskim dopisivanjem – a koje je danas sve više – ali pitanje iskrenosti se i onđe trajno provjerava.

Posebno područje su *konfliktni razgovori*, razgovori kojih je sadržaj sukob koji bismo željeli prikazati ili riješiti. Za vođenje takvih razgovora moguće je dati nekoliko osnovnih savjeta.

Potrebno je: U sebi odrediti cilj koji razgovorom želimo postići – Definirati rješenja koja su za nas optimalna, i donju granicu do koje možemo ići (engl. worst case) – Sugovorniku signalizirati spre-

Crtiž: Stipan Runje

mnost da tražimo rješenje – U razgovor uvesti samo jedan problem, nikako više problema odjednom – Govoriti o stvarnim vlastitim osjećajima – Izbjegavati eskalaciju osjećaja ako osjećaje značajnije pokazujemo – Minimalno zalaziti u prošle događaje – Odašiljati samo ja-poruke – Formulirati dogovor.

Razumije se da ćemo dogovor kasnije provjeravati i ocjenjivati. Iza riječi uvjek trebaju stajati životna praksa i djela, ne samo u slučajevima razgovora kojima rješavamo sukobe. Zapravo, razgovorom bi trebalo zvati samo komunikaciju s ljudima koji mogu ispuniti ovaj uvjet. Druge su brbljanje, gnjavaža ili borba. •

stres, dovoljno spavati, rasporediti snage i biti strpljiv. Manjak kretanja i previše odmaranja slabe dodatno.

Posebnu kliničnu sliku daje iscrpljenost vezana s oboljelosti od raka. Gore opisani kronični umor sliči stanju na početku gripe, a kod tumorske premorenosti prevladava manjak motivacije i inicijative te nepokretljivost. Tipično je teško nezadovoljstvo. Ono se ponekad pojavljuje već i prije postavljene dijagnoze, a naročito za vrijeme bolesti, liječenja, pa čak i nakon izlječenja. Znakoviti su nesavladivi i neprestani osjećaj emocionalne, mentalne i tjelesne nemoći te premorenost. Postoji nerazmjer između težine umora i tjelesnog opterećenja. Često naime i mali napor – pranje zubi ili ustajanje iz kreveta – dovode do osjećaja potpunoga gubitka snage. Oko 80 posto bolesnika s tumorom dobije akutne simptome teškog umora, a kod njih oko 40 posto stanje postaje kronično te može trajati godinama i dovesti do invalidnosti.

Razlozi su mnogobrojni. Sam tumor je takozvana konzumirajuća (izjedajuća)

bolest. Liječenje često prate teške operacije, dakle ranjavanje s gubitkom krvi, dijelova tijela, bjelančevina, a ponekad i nekih funkcija. Opterećujući su također i kemoterapija i zračenje. Pogodaju i zdrave stanice, ne samo preostale stanice raka. Upravo zato nastaje manjak bijelih i crvenih krvnih zrnaca te trombocita, s anemijom kao posljedicom. Anemija znači manjak kisika, slabljenja otpornosti prema infekcijama i poremećaj zgrušavanja krvi. Probavni trakt reagira mučninama i proljevima, koža se stanjuje, mišići slabe.

Tipične smetnje su sljedeće: umor, manjak energije, osjećaj opće slabosti, otežalost ruku i nogu, smetnje koncentracije, manjak motivacije, smetnje ritma spavanja, osjećaj da spavanje ne donosi odmor ili oporavak, izrazita emocionalna reakcija na premorenost, potištenost te razdražljivost i nezadovoljstvo – osobito kod ljudi s izraženim osjećajem dužnosti.

Slične kronične smetnje svojstvene se, osim u slučajevima oboljenja od raka, i nekim drugim bolestima. Budu naime prisutne i kod lupusa eritematodesa, re-

umatoidnog artritisa, Crohnove bolesti, multiple skleroze, kardiomiopatijske te kod kroničnih bolesti jetara, bubrega i pluća.

Nema specifične terapije. Potrebno je razumijevanje okoline. Izolacija i povlačenje pogoršavaju bolest. Ponekad pomaže psihoterapija. Bolesnik treba prihvatiči činjenicu da oboljelost od raka mijenja daljnji život. Treba razumjeti da brojne aktivnosti ne može svladavati kao prije. Mora voditi računa o vlastitim granicama, štedjeti se, ne upuštati se u nepotrebne napore. Dobro je raditi na prekide s malim, ne preugrim međuodmorima. Kod eventualnog povratka na radno mjesto poželjna je potpora i razumijevanje nadređenih i suradnika. Planirati treba realistično, da bude što manje razočaranja. Važni su kretanje, fizikalna gimnastika za jačanje mišića i dobra prehrana. Kod teške anemije može pomoći davanje eritropoetina, pa i transfuzija krvi. Istražuje se i djelovanje amfetamina na psihi. Možda je najvažnije pokušati ostati aktivan, ponovno razviti optimizam i vidjeti smisao života! •

JEDANAESTA IZBORNA SKUPŠTINA PODRUŽNICE OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE

U Osijeku je 5. rujna 2015 održana XI. izborna skupština osječko-baranjske podružnice Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Kandidati za radna tijela same skupštine kao i za novo vodstvo podružnice predloženi su 31. kolovoza na sjednici upravnoga i nadzornog odbora. Na skupštini je bilo nazočno 24 od ukupno 44 člana podružnice. Veći broj nepokretnih i slabo pokretnih ispričao se je telefonom ili pismeno, poželjevši skupštini uspješan rad. Svečanost su uveličali i gosti, predstavnici raznih udruga ratnih veterana, dragovoljaca Domovinskog rata i Hrvatskoga obrednoga zdruga.

U radnom predsjedništvu bili su Sanja Rogoz Šola kao predsjednica te Vesna Lolić i Ivo Tubanović kao članovi. Zapisničar je bio Stjepan Mravlincić, a ovjerovitelji zapisnika Mladen Đaković i Stjepan Jakab. Verifikacijsko povjerenstvo činili su Ivan Gal, Zlata Novak i Anka Kenda, a kandidacijsko Josip Križek, Pero Šola i Mato Lukačević.

Upravni odbor odnosno predsjednik Ivo Tubanović podnio je izvješće o radu podružnice tijekom proteklih četiri godine, ujedno podsjetivši na osnutak i djelovanje podružnice u ranijem razdoblju. Podružnica je osnovana 30. lipnja 1991. u prostorijama Hrvatske demokratske stranke, a zatim je djelovala u prostorijama u vlasništvu Hrvatske vojske Osijeku, dok je od 1992. do 2004. imala ured u Europskoj aveniji br. 8, a od 2004. do 2015. u

Piše:

Ivo TUBANOVIĆ

Strossmayerovo br. 1. Prvi je predsjednik bio Branko Brkanović, koji je i danas aktivan član, zbog čega je nagrađen zahvalni-

Lukačević, nakon čega je sve do 2015. predsjednik bio Ivo Tubanović.

Članstvo se je, razumljivo, osipalo, pa je danas preostalo manje od 10 posto od početnog broj hrvatskih političkih uznika na ovom području (480 članova). Jednako ta-

Radno predsjedništvo XI. izborne skupštine

com, medaljom i odličjem HDPZ-a. Sljedeći mandat obnašao je od 1994. pokojni Zdenko Kolčić iz Osijeka, od kojega je od 1998. do 2001. dužnost preuzeo Ivan Krnjak, potom i pokojni Vjenceslav Lasić do 2004 godine. Sljedeći mandat obnašala je pokojna Ljubica Verić do 2006., dok je vršitelj dužnosti do 2008. bio dr. Tomislav

kvi su i prihodi podružnice. U proteklome mandatu imali smo godišnji prihod oko 30.000 kuna, te smo ipak uspjeli provesti neka istraživanja, a priredili smo i tiskali neke publikacije te obilježili spomen-dane na mjestima stradanja hrvatskog naroda. Donacija je sve manje. Od 23 zamolbe upućene osječkim poduzećima, do 5. rujna smo od tri dobili po 100 kn, od sedam gradova na području županije pomogli su nam samo Osijek i Đakovo, a od 35 općina svega je 5 općina doniralo po 500 kn.

Bivši predsjednik Nadzornog odbora Filip Šimić priedio je izvješće koje je pročitala Spomenka Schmidt član Nadzornog odbora, a u raspravi nakon izlaganja predsjednika čuli su se i razni prijedlozi o budućoj djelatnosti podružnice te o suradnji sa središnjicom HDPZ-a. Nakon što su proglašeni rezultati izbora, temeljem kojih su u Upravni odbor izabrani Ivo Tubanović (predsjednik), Pero Sekerko (dopredsjednik), Mate Kutleša (tajnik) te Mira Šarčević i Stjepan Mravlincić (članovi), a u Nadzorni odbor Stjepan Jakab (predsjednik) te Spomenka Schmidt i Blaženka Juhaz kao članovi, održan je prigodni domjenak.♦

Sudionici XI. izborne skupštine

ALBERT CAMUS (1913.-1960.) – PUTOKAZI ISTINSKOGA ČOVJEŠTVA (III.)

Nepogodna zbivanja u Camusovo doba javljaju se u sve zaoštrenijem i izravnijem obličju. Francuska je 1830. zaposjela Alžir, a 1848. proglašila ga svojim. Svoju su vlast Francuzi postupno učvršćivali i zemlju naseljavali Francuzima. Godine 1936. živjelo je u Alžиру oko milijun Francuza. Već početkom 20. stoljeća javljahu se u alžirskome narodu težnje za jednako-pravnošću Alžiraca i Francuza. Kako te težnje među Francuzima nisu nailazile na odjek, dolazilo je tu i tamo do otvorene pobune i do grubih izraza nezadovoljstva što postupno prelažahu u smišljene i skupne ustanke s jasnim zahtjevima za vlastitom upravom. Tijekom Drugoga svjetskog rata Alžir su zauzele anglo-američke

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

javila se tuberkuloza pluća i ozbiljno ga ugrozila. Bijaše se zaposlio u školi što su je većinom pohađala djeca židovskih roditelja. Tako je, i ne htijući, mogao zorno upoznavati ugroženost i jad židovskoga naroda. K tomu, u gradu je izbio tifus, pogibeljna zarazna bolest. Unatoč svim tim neprilikama, Camus je neumorno radio i (uglavnom 1943.) dovršio svoje novo djelo *Kuga*. Objelodanju ga je 1947. godine.

Čim se djelo pojavilo, izazvalo je uzbudjenje u javnosti. Camusovim se čitatelji-

živopisan izraz, kao oznaka za ono što se ljudima zbiva i do čega ih takav život dovodi. Naši bi stari pisci rekli „kuga“ je ovdje „inokaz“, što znači alegorija ili „inoslovka“, riječ što su je rabili namjesto pojma metafora. Pisac je koristi zbog niza sličnosti što se uz pojam kuge vežu, a lako ih je otkriti kad je riječ o ugroženosti čovjekova bića. Odista je mnoštvo ljudskih postupaka kojima možemo povrijediti i ugroziti svoje i tuđe ljudsko biće, otrovati ga u najvažnijim i najplemenitijim svojstvima njegova uma i srca te pridonijeti njegovu zatiranju. Ta je pojava općenito prepoznatljiva i razorno djeluje, a nerijetko je veoma uvjerljiva. Unatoč tomu, nije malen broj ljudi što upravo tu ulogu preuzimaju na se pa truju pojedince i cijelo društvo te na taj način štete svima, a ponajviše samima sebi: u njima zamiru ona svojstva što čovjeka čine čovjekom: njegovo ljudsko dostojanstvo, osobna sloboda i svijest odgovornosti.

To tvori bitni sadržaj Camusova djela *Kuga*. Pisac svoje djelo započinje prikazom pojave bolesnih glodavaca – štakora, prijenosnika te opake bolesti. Oni na očigled građana izlaze na dnevno svjetlo i ugibaju. Njihov se broj postupno povećaje, jer idu u skupinu životinja što se silno plode (ženka šest puta u jednoj godini donosi na svijet i do deset mladih glodavaca, štakora). Tako njih ne nestaje, premda ugibaju u velikome broju.

Bolest se počinje prenositi i na ljude. Tu pojavu Camus opisuje vjerno kao da je pravi stručnjak za nju. Iznenadno širenje te bolesti najprije uznemiruje ljude, a ubrzo među njima širi nelagodnost i strah. Što je još gore, očito se zapaža pogibeljnost te opake bolesti, a nema osmišljena napora kako je suszbiti. Svakim pak danom biva očiglednije kako ona ljude ugrožava u jezgri njihova bića i društvenoga života. Cijenjeni liječnik u gradu, dr. Bernard Rieux, ugleda jednoga dana bolesna štakora što u tom trenutku ugiba pred njegovim očima. On je sutradan otpremio svoju bolesnu suprugu u gorsko liječilište. Na rastanku ona ga upita što se to zbiva sa štakorima, on odgovori kako to ne zna.

Panorama Orana

trupe i vlast povjerile privremenoj francuskoj vladi što bijaše podržavala saveznike u borbi proti Hitlerovim postrojbama. Istodobno s tim zbivanjima raslo je opće siromaštvo i jačala ugnjetavanja alžirskoga pučanstva. Razumljivo: time nezadovoljstvo Alžiraca i njihova težnja za samostalnošću bivahu većima.

Godine 1941. Camus je izgubio radno mjesto u Alžiru i zbog raznorodnih nevolja i oskudica bio primoran napustiti grad Alžir i preseliti se u Oran – grad što mu iz više razloga nije odgovarao. Tek što se tu ipak nekako udomio, razbolio se. Po-

ma najprije nametnuto pitanje: Otkud naslov *Kuga* i što on zapravo znači? Velikoj većini bijaše očigledno kako je djelo napisano sadržajem i krcato pojedinostima što prelaze okvire pojedine bolesti, makar ona bila zarazna i smrtonosna kao što je „kuga“. To posebice vrijedi kad su posrijedi različita krijumčarenja, a najvećma ljudski sukobi u kojima olako bivaju ubijeni pojedinci i cijele skupine ljudi što, dakako, nema nikakve izravne povezanosti s „kugom“.

Zbog toga valja naglasiti kako je izraz „kuga“ ovdje uporabljen kao zorna slika,

Kratko nakon toga susretne ga sudac i spomene štakore, a on mu reče: „Da, nije to ništa“ (str. 24).

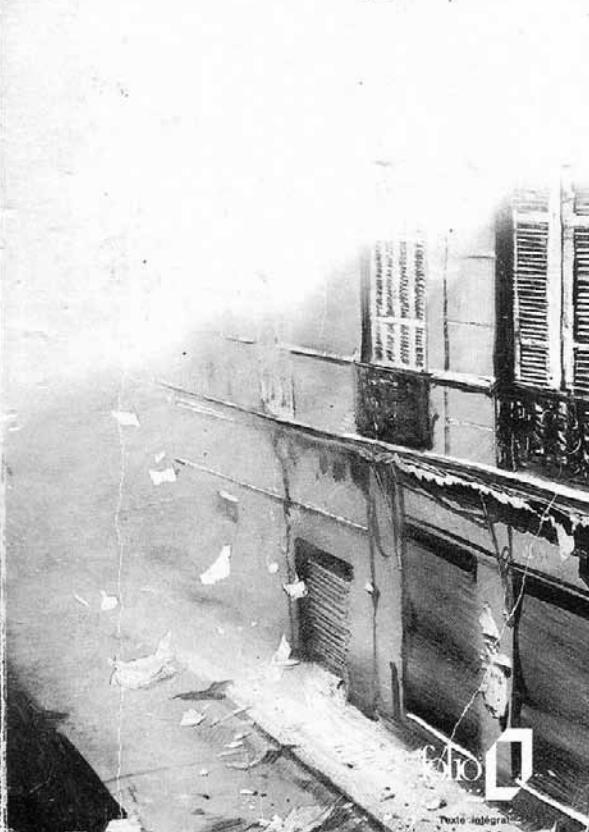
Bijaše očigledno kako društveni djelatnici i na drugim područjima društvenoga života bijahu neopreznji, kao primjerice novinari što svoja izvješća sastavljuju bez dubljeg uvida u zbilju. Gradska uprava važan posao povjerava neodgovornim ljudima, dok svjestan i uspješan posao biva omalovažavan i ne biva primjereni plaćen.

Protivno očekivanju, nije se ozbiljno postavljalo ni pitanje uzroka, a ni pitanje posljedica te odbojne i pogibeljne pojave (30). Tek kad je općinski službenik objavio porast najnovijih smrtnih slučajeva, oglasio se najpoznatiji liječnik, dr. Rieux, svojom izjavom kako je „možda“ došlo vrijeme „da se ta bolest nazove pravim imenom“ (43). Nu on ipak misli kako trenutna pošast u Oranu ne će biti suviše pogibeljna te da će brzo proći, dodavši pritom kako upravo kuga poštodi slabe, a obara one snažna ustroja (44).

Bilo je i pojedinaca što su površno ponavljali kako u njihovoj sredini žive i rade čestiti ljudi, skromni i veoma požrtvovni, poput državnoga službenika Josepha Granda, te se kuga ne može ugnijezditi u gradu u kojem žive takvi ljudi. Ni dr. Rieux nije se mogao oteti toj misli premda je znao kako je to glupo (46). Uza sve to, on je djelovao veoma požrtvovno te je svojom upornošću pripremio sjednicu zdravstvenih vijećnika. Već je iskusni liječnik, starac Castel, vidjevši znakove bolesti, još prije bio rekao „čini se zaista kao da je kuga“ (39). Nu mišljenja su se razilazila. Mnogi bijahu pod utjecajem straha od strogih propisa što ih valja provoditi, proglaši li se pojava kuge u gradu. Na kraju raspre je dr. Rieux predložio zaključak: „Moramo, dakle, preuzeti odgovornost da se vladamo kao da je ova bolest neka vrsta kuge“ (48). Zaključak bude usvojen, ali je gradska uprava u svojim odlukama postupila suviše oprezno kako ne bi uznemirila pučanstvo.

Broj oboljelih i preminulih nastavio je rasti, a taj su porast pratili i druge nevolje. Prva je bila nestašica lijekova što nisu stizali, a javljala se i dvojba hoće li biti

Camus La peste

Jedno od izdanja Camusove Kuge

učinkoviti i kad stignu. Konačno su počeli stizati, ali ih nije bilo dostatno. Dostajahu samo za one što bijahu u lječilištima, a bolest se ubrzano širila i postajala sve pogibeljnijom. Proglašeno je izvanredno stanje i grad je zatvoren. Zabranjen je pismeni promet, a broj telefonskih razgovora bijaše ograničen. Strah se širio neograničeno. Uzajamni odnosi bijehu višestruko ugroženi. Starome liječniku Castelu malo prije izbijanja bolesti bijaše otputovala supruga u obližnji grad, i sad se nije mogla vratiti kući. Slične su se rastave javljale u raznim oblicima, pa su i ljudi počeli osjećati kako je ugrožena njihova najviša vrijednost – uzajamna ljubav. U strahu su podnosili svoje nevolje i u boli mislili na nesigurnu budućnost prisilno odvojenih članova obitelji i dragih prijatelja, živeći bez odgovora na pitanje kad će ih vidjeti. Život se pretvarao u životarenje bez usmjerenja i cilja (60).

Cjelokupno ozračje bijaše svakim danom sve prožetije tjeskobom i nemirom što je ljudi navodilo na pomisao izlaska

iz grada. Nu to bijaše strogim propisima zabranjeno. Tako, primjerice, ljudi su se mogli kretati gradom, ali na kolodvoru nisu smjeli pristupiti vlakovima što su dolazili i odlazili. Bilo je ljudi što su pošto-poto nastojali izići iz svoje ugrožene sredine, ali im to ne bijaše moguće. Budući im to nije polazilo za rukom dopuštenim sredstvima, pokušavali su svoj naum provesti na drugi način. Obraćali su se za pomoć onim pojedincima što su u to bili dobro upućeni. Nu ti bijahu „najbolje upućeni u silne globe kojima su bili kažnjavani takvi pothvati“ (99). Tako je poznati novinar Rambert obišao „sve urede, poduzeo sve korake“, ali su svi izlazi bili zatvoreni (81). Shvativši kako dopuštenim sredstvima ne će moći izići iz grada, „odlučio je poslužiti se drugim“. U tome nije bio sam. Bilo je drugih što su se bavili različitim poslovima dvojbene naravi, posebice krijumčarenjem robe, kao što je preprodaja cigareta i alkoholnih pića, kojih je cijena neprestance rasla. Pogodna mjesta za te poslove bijahu kavane i gostionice. Rambertu je bio voljan pomoći njegov znanac, svestran stručnjak za te poslove, inače trgovачki zastupnik, Cottard. On mu je omogućio pronaći vezu za te poslove. I pronašao ju je, ali je odmah doznao dvije stvari: u razgovoru se u tom poslu ne služi imenima nego izričajem „moj prijatelj“ i treba računati kako će željena usluga koštati, i to podosta (104-105). Cottard bijaše jedan od mnogih što su, unatoč pogibeljnoj pošasti, bili zadovoljni svojim poslom u zatvorenu gradu. Njegova kratka izjava to jasno potvrđuje: „Ukratko, jedna je stvar neosporna: otkako imamo kugu, ja se ovdje bolje osjećam“ (100). Poželjno je naglasiti kako je riječ o razdoblju u kojem je život „nerazmjerno poskupio“ (44), cijene su rasle, a krijumčarenje se množilo.

Imajući u vidu svu zbilju grada pritisnuta zaraznom bolešću, zatvorena i bezizgledna gledom na budućnost, razumljivo je što su ljudi trpjeli i u sebe se povlačili, mučeni doživljajem praznine, usamljenosti i beznađa.

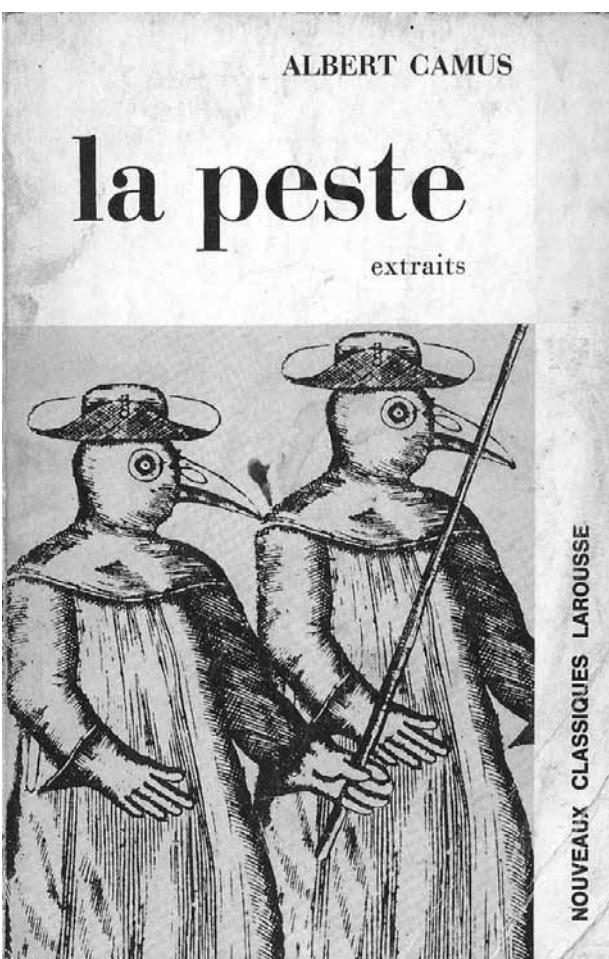
Čini se ipak kako su se u tim veoma nepogodnim okolnostima javljali poj-

dinci bistra uma i plemenita srca te se cijelim svojim bićem predaval požrtvovnoj brizi i nemjerivim naporima kako bi pomogli drugima. Među njima na prvoj mjestu bila je nedvojbeno mjesni liječnik, dr. Bernard Rieux. Kako se zaraza širila i broj bolesnika množio, tako je on proširivao područje svoga rada: u bolnicama i lječilištima, u privatnim kućama i na svakome mjestu gdje se osjećala potreba za njegovim zdravstvenim i općeljudskim uslugama. Stizao je pomagati svima, a siromašnima svoje usluge nikad nije naplaćivao. Ubrzo je postao središnjom osobom u gradu prema kojoj su se usmjeravali istaknuti pojedinci kao i predstavnici društvenih ustanova. Jednostavno rečeno, ljudi su u njega imali povjerenje što je iz dana u dan raslo (66, 94-96). Premda je bio preko svake mjere zaposlen, dr. Rieux nije zanemarivao svoje suradnike i svoje prijatelje (113-114). Njegovo geslo bila je: „... zajedno treba ljubiti ili zajedno umrijeti“ (99).

Jedan primjer treba izdvojiti!

Liječnikov znac Rambo, pošto nije mogao izaći iz grada, obratio se dru Rieuxu riječima: „... ja ne odlazim, hoću ostati s vama“. – „A ona?“ upita dr. Rieux misleći na suprugu zbog koje je Rambo bio želio napustiti grad. Rambo je odgovorio kako bi se morao stidjeti ako bi u sadašnjim okolnostima to učinio. Na to je dr. Rieux uzvratio kako „mije sramota kad netko više voli sreću“. – „Da“, na to će Rambo, „nu čovjek se može stidjeti ako je sretan jedino on“. Uslijedio je muk. Na kraju je dr. Rieux izustio: „... ne može čovjek liječiti i spoznavati u isti mah. Vraćajmo, dakle, zdravlje, i što brže, to bolje. To je hitnije“ (139).

U vrijeme kuge i crkvene su vlasti povale borbu protiv te opake bolesti. Pripremile su zajedničke pobožnosti te predviđele svečanu misu u nedjelju u čast sv. Roku, zaštitniku od bolesti. Glavna misa i propovijed povjerena je o. Paneloux-u, istaknutom isusovcu, gromoglasnu propovjedniku. On je prvo rečenicom „nasruuo na slušateljstvo“ rekavši: „Braćo moja, vi ste u nevolji, braćo moja, vi ste je zaslužili“. Mnoštvo se „ustalasalo sve

do malog trga pred crkvom“ (73). Bijaš očigledno kako je poznati govornik za svoju propovijed izabrao grmovit početak i tako izazvao pozornost svojih slušatelja, a onda je nastavio svoju dugu i ozbiljnu propovijed mirnim glasom, nastojeći prikazati cjelovitu istinu zbivanja vezanih uz pojavu „kuge“. Samo kad se zbilja promotri u njezinoj cjelini, u punoj istini, i tako prihvati, ona ljudima donosi radost, jer Božja svjetlost obasjava sve, pa i „sotonske staze što vode otkupljenju ... Božja volja pretvara зло u dobro“. Otac Paneloux govorio je uistinu nadahnuto i sam nije „nikad osjetio tako jako ... božansku pomoć i kršćansku nadu kojima se svatko može koristiti“. Zbog toga se on nuda kako će vjernici, unatoč užasnoj bolesti, uputiti Bogu samo jednu riječ – *ljubav*. „Ostalo će učiniti Bog“ (76).

O toj se propovijedi javno razgovaralo. Jedni su je odobravali, a drugi ostajahu u dvojbi. Prijatelj i suradnik dra Rieuxa, Tarrou, upita ga jednoga dana: „Što mislite o Paneloux-ovoj propovijedi, doktore?“

Uslijedio je odgovor: „Odviše sam živio po bolnicama da bih mogao cijeniti misao o kolektivnom kažnjavanju.“

Tarrou nastavi: „Nu vi ipak, kao i Paneloux, mislite kako kuga ima i svoju dobru stranu, kako otvara čovjeku oči, kako ga sili na razmišljanje.“ Liječnik nestrpljivo odgovori: „Kao i sve bolesti na tom svijetu... Međutim, kad čovjek vidi bijedu i bol koju nanosi, mora biti luđak, slijepac ili kukavica da bi se pomirio s kugom.“ Tarrou proslijedi s novim pitanjem: „Vjerujete li u Boga, doktore?“ Rieux se kolebao i odgovorio: „Ne, ali što to znači? Nalazim se u mraku i nastojim nešto vidjeti. Odavno sam prestao vjerovati da je to originalno“ (91)!

Na pitanje dijeli li ga, možda, to od Panelouxa, odgovorio je niječno i nadodao: „Paneloux je ... čovjek koji živi među knjigama i nije u dovoljnom broju video ljudi umirati, pa govor u ime neke istine.“ Tarrou uporno nastavlja s novim pitanjem: „Zašto ste vi tako odani i požrtvovni kad ne vjerujete u Boga?“

Dr. Rieux na to kaže: „Kad bih vjerovao u Boga svemogućega, prestao bih liječiti ljudi, jer bih tu brigu prepustio njemu!“ Zbog toga drži kako je na pravome putu barem onda kad se bori proti svijetu kakav je stvoren (92).

Na tu tvrdnju Tarrou ima prigovor: Lijepo je boriti se proti zlu u svijetu, ali „vaše će pobjede biti uvijek provizorne“. Dr. Rieux uzvraća: „... to nije razlog da se čovjek prestane boriti.“ „Što onda kažete o kugi? Što je ona za vas?“ – „Da – reče Rieux – poraz bez konca i kraja“ (93). Unatoč tome nisu se prestali boriti. Zaključak je bio uvijek isti: oni znaju da se treba boriti (95).

I to su činili, dr. Rieux i svi njegovi suradnici, i nikad nisu prestajali tražiti nove suradnike. Jednoga je dana došao Tarrou i objavio kako im se pridružuje i svećenik Paneloux, što je radosno pozdravio i dr. Rieux, a Tarrou nadodao: „Svi su ljudi takvi ... Treba im samo dati priliku“ (106).

Naredni su događaji pokazali kako to ipak nije tako jednostavno, pa je Rambo primijetio: „Vi još niste shvatili...“ „Što to?“ „Kugu“ – „Ah“ – javi se Rieux. „Niste shvatili da je sve u tom da valja počinjati uvijek iznova“ (113). To je vrijedilo za nj i za sve, jednako. Dr. Rieux bila je

iskreno pogoden patnjom ljudi, posebice djece. Našavši se jednom uz krevet djete-ta što je umiralo u velikim bolima, „nije skidao očiju s malog bolesnika“ (141), a svećenik Paneloux „muklo“ rekao kako bi bilo bolje da umre ako umrijeti mora. Liječnik ga je istog trena oštro pogledao i okrenuo pogled djetetu. Dijete je izdahnulo, a svećenik ga je blagoslovio. Na to mu je liječnik bijesno dobacio: „Ah, taj je barem bio nedužan, je li?“ Kad je malo predahnuo i smirio svoj umor, oglasio se Paneloux: „Zašto ste mi govorili tako srđito? ... I za mene je taj prizor bio nepodnošljiv“. Usljedio je liječnikov odgovor: „Oprostite mi!“ „Razumijem“, glasio je Panelouxov odgovor, „čovjek se buni jer to premašuje čovjekovu mjeru. Nu možda moramo ljubiti ono što ne možemo shvatiti ...“. „Ne, časni oče“, reče Rieux. „Ja zamišljam ljubav drukčije. Do posljednjega časa odbijat ću da ljubim svijet u kojemu djeca bivaju mučena!“ Paneloux je žalosno rekao: „... upravo sam shvatio što znači milost!“ (144). Poželjna su i hvale vrijedna naša dobra nastojanja, ali to nije dostatno. Upućeni smo na beskrajnu Božju dobrotu! Na njegovu milost!“ Dr. Rieux o tome nije želio raspravljati, jedino je rekao: „Mi radimo zajedno, radimo za nešto što nas sjedinjuje, što je iznad hujjenja i molitve ... Ja mrzim smrt i bolest. Ali htjeli vi ili ne htjeli, mi smo obojica

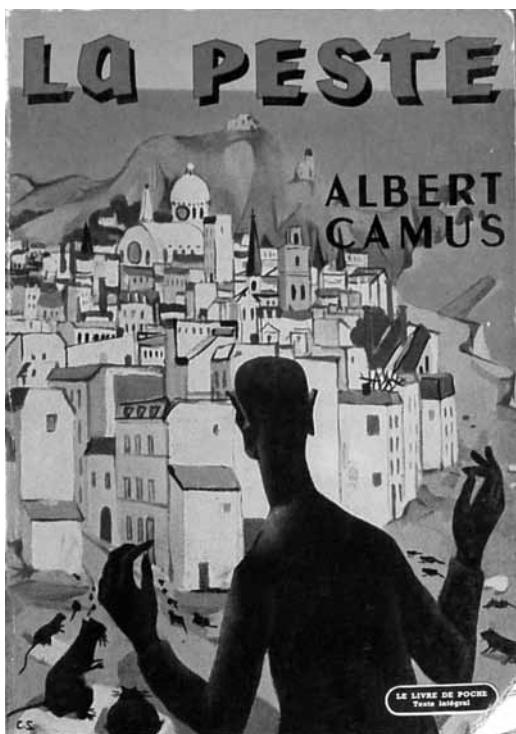
pozvani da trpimo i da suzbijamo i bolest i smrt.“

Rieux je zadržao Panelouxovu ruku: „Vidite“, reče izbjegavajući pri tom pogledati ga, „ni sam Bog ne može nas sada rastaviti“ (145). To bijaše bjelodano. Obojica bijahu posve predani u svojoj požrtvovnosti naspram bolesnika. Paneloux nije napuštao bolnice, a ni mjesta gdje je susreo kugu. „Naoko je bio miran. Ali od onoga dana kad je gledao tako dugo umiranje djeteta sav se nekako promijenio“ (145). Razmišljao je o odnosu vjere i znanosti, čisto ljudskoga i vjerskoga poimanja ljudskoga života. Odlučio je o tome govoriti u crkvi pa je pozvao i dr. Rieuxa. „Govorio je mnogo blaže i pomirljivije nego prvi put“. I nije više govorio „vi“ nego „mi“. Vrhunac je ipak bio napet. Govorio je: „Najteža kušnja za kršćanina ipak je korist i povlastica. Ako kršćanin mora tražiti svoju korist, kakva je to korist, od čega se sastoji i gdje je može naći?“ (147) Kršćanin mora biti spreman prihvati Božju volju. On ne može kazati: „Ja to shvaćam, ali je to neprihvatljivo“ nego mora „prodrijeti u jezgru neprihvatljivosti ... Patnja djece naš je gorki kruh, nu bez toga kruha naša bi duša stradala od duhovne gladi“ (149). Na kraju je Paneloux zaključio: „Braćo moja ... ljubiti Boga nije lako. Na njoj (na ljubavi) moramo okušati svoju snagu“ (150).

Tu je poruku dr. Rieux prenio svome suradniku i prijatelju Tarrou-u. Tarrou mu je rekao kako je poznavao svećenika koji je za vrijeme rata izgubio vjeru otkrivši lice nekoga mladog čovjeka kojemu bijahu iskopali oči. Tarrou je zaključio: „Paneloux ne će izgubiti vjeru, on će ići do kraja. To je ono što je želio kazati“ (151).

*

Camus svoje djelo završava prikazom radosti što je zavladala na vijest o povlačenju kuge. Dr. Rieux razmišlja o njezinim učincima te o smrti svojih suradnika poput Tarroua i Panelouxa, pa zaključuje: Naša je radost „zapravo svagda ugrožena. Jer on je znao što ova radosna gomila nije znala: ... da bacil kuge ne ugiba nikada“ (197). Ne smije se zaboraviti: „I oni koji je nemaju, nose je u svome srcu“ (85).•

Bruno ZORIĆ: DVIJE PJESME

NEBO OKO NAS

zemlja
noć
i zvijezde
atomi
svjetlost
kratkoća dana
i san

zvijezde udaljene
tisuće godina
repatice

magla
kozmička prašina
bezoblični predmeti
i pustoš

planeti
sateliti
bez svjetlosti
i nade

na nebu gosti
vrtlozi
razasuti u voćnjacima
koji putuju bez cilja

noć duboka
sunce pokriveno tamnim plahtama
pokrivači na nebu

na nebu
svemirske krijesnice
zastor
i blještavilo

SLAVUJ I ŽBIR

ja nemam slavu
ali on mi pjeva
ja to znam
i ja to čutim
i stoga se uvijek na drugoga ljutim
kad mi otjera slavu s moga praga
tada bi najradije opsovao vrarga
i neka me ostavi na miru
neka krene k nekom žbiru
koji me i danas prati
a ja ne znam zašto sam kriv
i zašto se na meni inati

NE SAMO PROTIV HRVATSKE DRŽAVE: ZAVNOH JE BIO I PROTIV HRVATSKOG JEZIKA!

Da ZAVNOH nije bio ništa doli instrument Komunističke partije Jugoslavije za obnovu jugoslavenske države i poluga za instaliranje komunističke diktature, jasno je svakomu tko išta znaće o vojno-političkome razvitku u doba Drugoga svjetskog rata. Na njegov je nastanak dijelom utjecala potreba da se pred Zapadom odigra

Piše:

Tomislav JONJIĆ

kvazidemokratski igrokaz; većim je dijelom posrijedi bila tek primjena sovjetskog modela u balkanskoj praksi. Pa kao što je pod pritiskom hrvatskoga narodnog pokreta, po nalogu Moskve i na tragu Sta-

jinove doktrine o korištenju *nacionalnog pitanja* za provedbu boljševičke revolucije, KPJ dvadesetih godina prošloga stoljeća postupno napustila unitarističko stajalište koje su žustro zastupali ne samo srpski komunisti oko **Sime Markovića**, nego i velika većina onih iz Hrvatske, pa čak i oni koji su potekli iz sindikalističkog pokreta (**Cesarec**: „Proleter nema domovine!“) te se u tridesetima polako priklonila zamisli o federalističkom preuređenju Kraljevine Jugoslavije (a u jednoj fazi prije toga zagovarala i njezino razbijanje radi utapanja u sovjetsku Balkansku federaciju), tako je Partija 1937. utemeljila svoju hrvatsku i slovensku sekciju.

Nikad, međutim, nije KPJ na isti način „federalizirala“ SKOJ kao svoju „udarnu pesnicu“, niti je svojoj hrvatskoj i slovenskoj sekciji dopustila da budu išta više od „zemaljskih“, dakle – pokrajinskih organizacija. Zato su održavane „zemaljske konferencije“, zato je ZAVNOH bio „zemaljsko“ vijeće, i zato je pri osnutku ZAVNOH-ova sudišta izrijekom naglašeno da se ono ima zvati „zemaljskim“, nipošto državnim. Ništa što ugrožava Jugoslaviju nije komunistima bilo prihvatljivo. Zato je i poslije rata bilo nezamislivo da se primijeni formula po kojoj je Moskva u Ujedinjene narode instalirala svoju ukrajinsku podružnicu. Kod nas se na sličan prijedlog – kao što bi najbolje znao pokojni **Hrvoje Šošić** – odgovaralo batinom i tamnicom.

A nakon travnja 1941. godine partijsko je vodstvo postalo svjesno da se Hrvatima koji su proglašili državu – pa makar ona bila i teritorijalno okrnjena i ograničena suvereniteta i nedemokratska – poziv na obnovu Jugoslavije ne može uputiti, ako im se istodobno na udicu ne stavi nešto što se makar nominalno naziva hrvatskom državom. Otud ZAVNOH, odatle tzv. Federalna Država Hrvatska. Njima je prividno razvodnjavana prava politika i zamućene prave krilatice, one o bratstvu i jedinstvu i o borbi za novu Jugoslaviju, i one o „proleterskoj“, komunističkoj revoluciji.

70

1944, kolovoz 10.

Izvještaj Odjela narodne prosvjete Predsjedništvu ZAVNOH-a o zaključcima na konferenciji o književnom jeziku

**ZEMALJSKO ANTIFAŠISTICKO VIJEĆE
NARODNOG OSLOBOĐENJA
HRVATSKE**

Odjel narodne prosvjete
Broj: 377.
Dne 10. augusta 1944.

Predsjedništvu ZAVNOH-a

Konferencija o književnom jeziku, koja je održana u Prosvjetnom odjelu ZAVNOH-a 3. VIII.—1944 u prisutnosti dva člana Predsjedništva ZAVNOH-a, svih članova Prosvjetnog odjela, po jednoga člana redakcija »Vjesnika«,¹ »Slobodnoga doma«² i »Srpske riječi«,³ nakon što je raspravila pitanja:

1. Da li je književni jezik Hrvata i Srba u Hrvatskoj jedan?
2. Kakvim pravopisom treba da se služimo?
3. Jezik i pravopis naših novina
4. Jezik i pravopis naših ureda

stvorila je zaključak: Budući da predstavnici hrvatske filologije i književnosti još od 1850. godine načelno priznaju jedinstveni *književni jezik Hrvata i Srba* kako mu je izradio pravila Vuk St.⁴ Karadžić na temelju govora naroda iječavskih štokavaca, a taj jezik fonetskoga pisanja praktično se uveo devedesetih godina prošlog stoljeća u škole, i na toj osnovi nastavljali Broz,⁵ Maretić⁶ i Stj.⁷ Ivšić — to nema razloga da se odstupa od te jezične linije ni danas. Stramputice A.⁸ Belića i odstupanje ustaškoga Ureda za hrvatski jezik nisu mogli da obore činjenicu, da je jezik naših najboljih književnika štokavskoga porijekla ugled jednak i Srbima i Hrvatima, kao što je i književni jezik u školama iječavskoga područja bio jedan, kao što je govor naroda na kome je izrađen *književni jezik i Hrvatima i Srbima jedan*. Ukoliko ima kakvih razlika u pisanju iječavaca Srba i Hrvata, one su lokalne, a nisu nacionalne. Razlike dolaze naročito od stranih tragova u našem jeziku (germanizmi, turcizmi, galicizmi) kojih se treba riješiti da ostane jezična jedna[kost] i jezik cist. *Jezik je, dakle, jedan i treba ga zajednički čistiti.*

Različiti dosadašnji nazivi neka se svedu na jedan: *narodni jezik*, a taj je naziv bivao i prije u školama u upotrebi.

¹ Jedinstvene narodnooslobodilačke fronte Hrvatske. Izlazi od 9. kolovoza 1941 — ² Glavno glasilo Hrvatske seljačke stranke. Izlazi od 1. srpnja 1943 — ³ Organ Srpskog kluba vijećnika ZAVNOH-a. Izlazi od rujna 1943 — ⁴ Stefanović — ⁵ Ivan — ⁶ Tomislav — ⁷ Stjepan — ⁸ Aleksandar.

237

Zaključci i preporuke Odjela narodne prosvjete ZAVNOH-a iz „augusta 1944.“

Bez „korisnih budala“ pothvat ne bi uspio. Kako budala ima uvijek i svagdje, partijskim je planovima poslužila skupina anonimusa koja je utemeljila tobožnji Izvršni odbor Hrvatske seljačke stranke. To bože nekomunistički prvak te kvazidemokratske karikature, **Frane Frol**, nije imao prečega posla nego objaviti 1944., pa opet 1945. brošuru pod naslovom *O staljin-skom Ustavu*: ništa hrvatskoj demokraciji nije bilo bliže od Sovjetskog Saveza, ništa nije hrvatskog seljaka motiviralo kao – drug Staljin! Zato je i **Stanko Škare**, još jedan iz te svite, vijećnik AVNOJ-a i ZAVNOH-a, pročelnik ZAVNOH-ova Odjela za prosvjetu, pjevao neukusne, petparačke deseterce u slavu Staljinu i **Josipu Brozu**. Bilo je to stihoklepanje natopljeno slijepom mržnjom prema svima koji se nisu svrstali u redove Jugoslavenske armije, ali Škaru danas njegovo potomstvo, umjesto da o svome *prljavu rublju* grobom šuti, proglašava „idealistom“ (kao da stihoklepac u svojim polupismenim desetcima nije sebi i svojoj sramoti ostavio spomenik trajniji od mjedi!).

Stjeralo je u taj tor anonimusa i političkih *desperadosa* još nekoliko drugorazrednih pristaša izvornoga HSS-a. Nisu ništa znali niti su što mogli, ali im se je odjednom prohtjelo *da ih se pita*. Skromne pameti, nisu shvatili da su dovedeni kako bi slušali i služili, a ne kako bi pitali i kao bi ih se pitalo. Zato i hoće završiti na smetlištu, jedni još dok je oružje grmjelo, drugi tek nakon rata.

S malo zakašnjenja – malo nakon što je tzv. Narodnooslobodilačka fronta Hrvatske u ljeto 1944. objavila jedan u nizu svojih proglaša pod naslovom „Narodima Hrvatske“ (ponavljajući tako proglaš prve zasjedanja ZAVNOH-a od 14. lipnja 1943. te i na taj način formalizirajući podjelu suvereniteta između hrvatskoga i nekih drugih „naroda Hrvatske“) – među njima će se naći i odvjetnik i književnik **Ilija Jakovljević**, jedna od ikona današnjih zavnohovskih *cocktail-partyja*. Osrednji odvjetnik, prosječan novinar i još slabiji književnik, Jakovljević je svoja demokratska nagnuća demonstrirao 1939.-1941. godine, u vrijeme kad je njegova stranka vladala Hrvatskom na korist Jugoslavije. Bilo je to doba kad je vodstvo Hrvatske seljačke stranke ne samo iz poli-

Kako su *latinica* i *cirilica* ravnopravna pisma, to će se u čitankama upotrebljavati oba pisma, i to u dvije početnice s po jednim pismom, a čitanka za osnovne škole i ona za srednje bit će ispunjene i latinskim i cirilskim tekstovima.

Budući da latinica nije isključivo nacionalno-hrvatsko pismo ni cirilica srpsko, to se ostavlja na volju piscima da svoje članke pišu kojim bilo pismom. Tako isto im se ostavlja na volju da pišu na pr. futur sastavljeno ili rastavljeno (kazaču — kazat ču), tko — ko, suradnja — saradnja, točka — tačka i sl., jer nisu provincializmi, niti su oznake nekog posebnog hrvatskog odnosno srpskog pisana, samo treba da ostanu dosljedni.

To isto neka se primijeni i u povremenoj štampi.

Ostale odredbe o pravopisu vrijede prema Boranićevu* [pravopisu] iz 1928. godine izuzevši interpunkciju koja ima da bude *logička*.

Za samo čišćenje jezika i nadzor nad štampom izabrana je Komisija za književni jezik¹⁰ pri Prosvjetnom odjelu ZAVNOH-a kojoj su članovi: Petar Lasta, Ivan Dončević i Milan Joka, a zamjenici Branko Sučević, Vlado Popović i Bogoljub Rapajić.

Komisija će izraditi *kratke pravopisne upute* najosjetljivijih slučajeva, u kojima se obično koleba, i poslati ih redakcijama i ustanovama, a po potrebi davati upute i putem novina.

Konačno, Komisija za jezik ovim se obraća Predsjedništvu ZAVNOH-a, nakon što ove zaključke konferencije odobri, da bi uputilo *Zakonodavni odbor* neka svoje zakonske projekte i odredbe prije objavljivanja šalje Komisiji na jezični pregled.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Odjel narodne prosvjete:
B. Sučević [v. r.]

Komisija za književni jezik:
P. Lasta [v. r.]

Original, pisan mašinom, latinicom.

IHRPH Zgb, ZAVNOH — 1944.

U gornjem desnom kutu dopisan je broj i datum
urudžbenog zapisnika Predsjedništva ZAVNOH-a:
Broj: 816/44, 16/VIII 44.

238 9 Dragutin — 10 Na Trećoj sjednici Predsjedništva ZAVNOH-a, koja je održana 24. i 25. kolovoza 1944. nije odobreno osnivanje te komisije. Vidi dok. br. 78

tičkog života, nego i iz naroda izopćivalo svakoga tko **Mačeka** ne bi priznao „vođom“ i Mesijom u punome značenju te rijeći, pomazanikom sa svim prerogativima koji pripadaju božanstvu!

Tih je mjeseci Jakovljević kao predsjednik Društva hrvatskih književnika i urednik časopisa *Savremenik* uporno, dosljedno i bezobzirno prešućivao i ostracirao tada iznimno cijenjenoga i popularnoga **Milu Budaka** (i ne samo njega, nego i još niz drugih nacionalističkih pisaca slabije literarne snage). Ni trepnuo Jakovljević nije kad su vođa Maček i ban Šubašić – koji je u hrvatsku povijest ušao 1918.,

batinajući hrvatske domobrane, *silovolje* u Odesi, za račun Bograda i buduće Jugoslavije – zabranili i uništili *Hrvatski narod*, ili kad su naložili da se desetci mlađih hrvatskih intelektualaca, među kojima su bili i talentirani književnici poput **Jerka Skračića**, novinari i publicisti poput **Ivana Oršanića**, **Radovana Latkovića** ili **Mile Starčevića**, bez ikakva suda, ređarstvenim nasiljem strpaju u Lepoglavu, odakle su nešto kasnije prebačeni u koncentracijski logor Kruščica kod Viteza, gdje su dočekali proglašenje Nezavisne Države Hrvatske. Uzaludno je milost za njih molio i zagrebački nadbiskup Aloj-

zije Stepinac: vođa i ban su prinosili žrtve paljenice na jugoslavenskome oltaru, a Maček je patrijarhu Srpske pravoslavne crkve prisezao kako je došlo vrijeme da Hrvati napokon punom parom zaplove u slavenstvo i jugoslavenstvo!

Jednako je tako Jakovljević bio ravnuđan prema utamničenju nemalog broja komunističkih intelektualaca koji su iz zagrebačkih uza prebačeni u Kerestinec, odakle će koji mjesec kasnije – vjerujući da se odazivaju pozivu Kominterne i da iz smjera Zagreba usred ljeta 1941. dopriju zvuci topova Crvene armije – usprkos blagomu režimu kerestinečke konfinacije, pokušati bijeg kako bi oružjem ustali protiv nove države i njezinih takozvanih saveznika a za majčicu Rusiju i svjetsku boljševičku revoluciju. Zato će listom stradati, a račun za to će, zanimljivo, do dana današnjega biti ispostavljan Hrvatskoj, a ne Josipu Brozu ili Josifu Staljinu. Nije se tankočutna Jakovljevićeva demokratska savjest uzbunila ni onda kad su „vođa hrvatskog naroda“ i njegov „ban“ – u stvarnosti tek nositelj ordena Belog orla s mačevima, kasnije i sovjetski pouzdanik – početkom 1941. rastjerali vodstvo Matice hrvatske te na mjesto **Filipa Lukasa i Blaža Jurišića** doveli komesare, poluinteligente i bezlične činovnike.

Ganulo se je njegovo literarno srce tek nešto kasnije, kad su ga ustaše pritvorile (jer: lijepo je i demokratski mirnodopske 1940. zatočiti Budaka, Ivana Oršanića, Milu Starčevića ili **Mladena Lorkovića**, ali je nelijepo i nedemokratski ratne 1941. zatočiti Iliju Jakovljevića!). Bio je, doduše, on možda ganut i onda kad su ga iza rata utamničili i potom smaknuli oni u čiji se je jaram dao tako zdrušno upregnuti: jugoslavenski komunisti. Ne znamo o tome možebitnome zadnjem njegovu ganuću ništa pouzdano, jer o tome Jakovljević nije ostavio zapise (ili se možda samo čekaju pogodne političke prilike, da ih se napiše odnosno doradi onako kako će biti prikladne: nije lako danas pisati jedno, a sutra drugo). Pouzdano se znade jedino to, da se Jakovljevićem od onda do danas služi svatko komu se prohtije i kako mu se prohtije, redovito s težnjom da demonstrira vlastiti „antifašizam“ i da se usput komu drovori: od unuka mu **Predraga Raosa** („Čatrnja pušća!“) do batinaša **Jože**

Horvata, koji u svojoj bijesnoj mržnji na Katoličku crkvu i u svome boljševičkom jugoslavenstvu ne može smisliti čak ni to da bude hrvatski pomorac, nego mora biti bratstvo-jedinstvujući „moreplovac“.

Bolje od Jakovljevića ipak je prošao, recimo, **Ivan Supek**, nesumnjivo i zbog toga što je Jugoslaviji i komunizmu dulje i odanje služio. S aureolom toboga sljednika (koji budno pazi da ne uzbuni režim agresivnim neprijateljskim činima kao što je glasno kihanje ili preglašnje štucanje, pa svoj kukavčluk proglašava političkom mudrošću!), i reputacijom pisca politički u svoje vrijeme donekle iskoristive, iako ne tek fikcionalne, nego u punome smislu riječi *science fiction* pričavosti o **Andriji Hebrangu**, Supek je u posljednjim desetljećima svog života

po *feralovskim* i sličnim štandovima nemorno *tezgario* zavnohovsku bižuteriju najjeftinije izrade.

Dakako, imao je taj promašeni književnik, neostvareni fizičar i posramljeni rektor ljudski shvatljivu potrebu da uljepša vlastitu prošlost, pa je svojim fantazijama nastojao (a u neuku i zatrovano hrvatskom društvu dijelom i uspjevalo) sakriti ono zbog čega bi se svaki pristojan i pametan čovjek crvenio. A baš ta grčevita upornost kojom je ponavljao svoje bajke, jasno je govorila da vitez tužne spodobe u liku akademika Supeka nerado i vrlo žurno prolazi ispred zrcala. Stvar je jasna: on je zapravo govorio kako ga drugi ne bi pitali, nadajući se da će se u njegovu slučaju dogoditi *inverzija Wildeova Dorian Graya*: neka tijelo Ivana Supeka i

II. Nastavni programi

a) **Osnovne škole**

1. Nastavni programi da budu okvirni, a pojedini ONOO-i će [ih] razraditi prema svojim prilikama.
2. **Jedinstvo Hrvata i Srba** produbiti nastavnim programom.
3. Nastavni program neka izradi posebna komisija, koja je izabrana na savjetovanju, i to prema predlozima ovog savjetovanja, savjetovanja preko Save i ostalim predlozima.
4. Izraditi *priručnike* za nastavnike u raznim predmetima, osobito iz povijesti.
5. K.U.O. neka izradi predlog nastavnog programa i metodične nastave iz crtanja, ručnog rada i muzičkog obrazovanja.
6. Odjel zdravstva ZAVNOH-a neka izradi predlog za *program iz higijene* i, u vezi sa K.U.O., za *tjelesni odgoj*.

b) **Srednje škole**

1. Nastavno gradivo niže srednje škole neka se rasporedi na *tri razreda, a više na 4 razreda*.
2. Da se odmah osnivaju nastavnički tečajevi za *russki jezik*.
3. Vjerouau da se uvede kao predmet fakultativan, samo u nižim srednjim školama.

c) **Učiteljske škole**

1. Učiteljska škola neka traje 4 godine.
2. Vjerouau ne uvodi se ni kao fakultativan predmet, kao ni u višoj srednjoj školi.

Smrt fašizmu — Sloboda narodu!

Za Odjel narodne prosvjete:
B. Šučević [v. r.]

M. P.

5 Branko — 6 Isto kao bilj. 3.

ZAVNOH-ova preporuka: „Nastavnim programom produbiti jedinstvo Hrvata i Srba“

propadne, samo neka ga povijest pamti drugačije, neka njegova slika u zrcalu izgleda lijepo i ostane zauvijek takva.

Zato nam Supek nije objasnio, voljom koje demokratske *providnosti* je – kao navodni nekomunist – već sredinom lipnja 1945. postao istaknutim članom netom osnovanoga „Društva za kulturne veze Hrvatske sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika“. Koje su to demokratske vrijednosti što su toga *humanista* i *demokrata* tamo privukle? Na čelu toga Sovjetskog Saveza bio je, kao što znamo, drug Staljin, a iza **Lenjina** i njega su stajale već stotine tisuća kilometara bodljikave žice i milijuni leševa. Ni hrvatskoj niti europskoj javnosti to nije bila tajna: o boljševičkim se je zločinima pisalo na sve strane. Pisao je o tome **André Gide**, pisao je i **Ante Ciliga**, more dokumenata objavili su zagrebački časopisi *Hrvatska smotra* i *Hrvatska prosvjeta*, još više isusovački *Život*. Mogli su vidjeti svi koji su htjeli držati oči otvorenima.

A sad je bio lipanj 1945., i Hrvatska je plivala u krvi. Sustavno je tamanjena hrvatska intelektualna i gospodarska elita, a zemljom koju je okovao strah prolazile su nepregledne kolone osakaćenih i izubijanih ljudi. Od Drvara 1941. i Španovice 1942., preko Zrina, Travnika, Dakse, Makarske i Širokoga Briga, sve do Maclja i Maribora množila su se stratišta i punile se jame. I sam je Zagreb pretvoren u jedan veliki logor. No, naš ugledni fizičar, *antifašist* i *humanist* nije primjećivao ništa od toga. Bludeći valjda nekim višim sferama, nije video udovice i siročad, niti je zapažao *čakšire* i *šajkače* na Jelačićevu trgu. Kao ni drugi toga ili sličnoga kova (pa i kao neke buduće predsjedničke dame), nije primijetio da su stanove zagrebačkoga građanstva 1945. kao skakavci poharali ljudi vičniji šumi i *čakiji*, nego pristojnu ponašanju i građanskim manirama. Nisu mu smetali progoni katoličkih svećenika

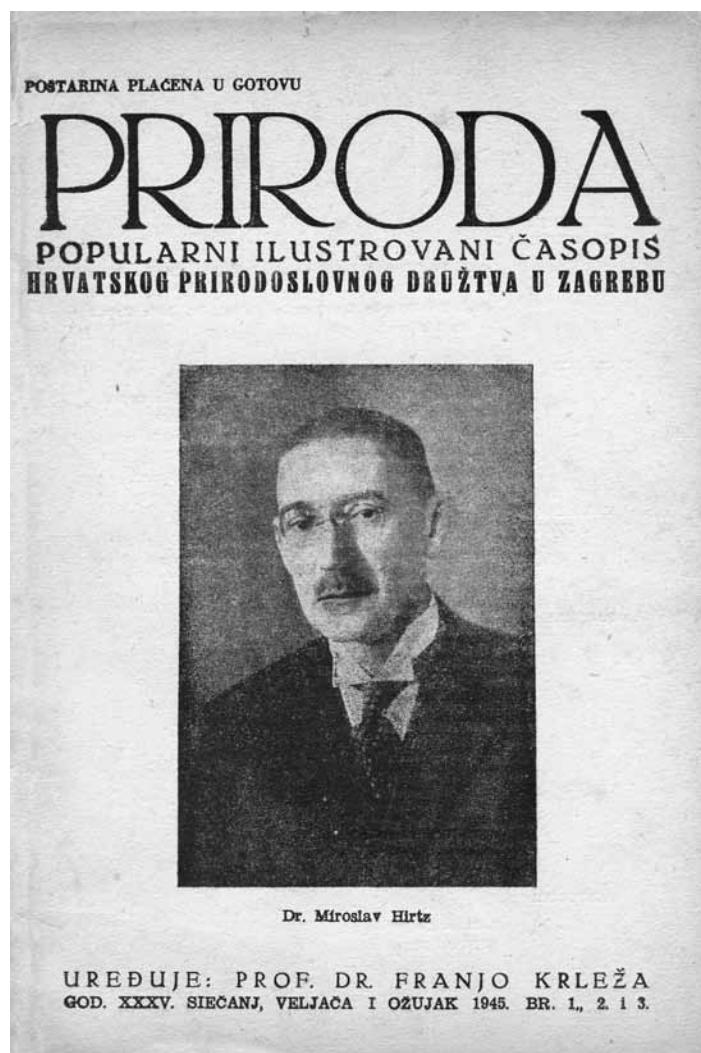
i istodobni hvalospjevi sv. Savi i Vidovdanu na stranicama zagrebačkog *Vjesnika*. Nije se zgražao ni nad rušenjem, uništenjem zagrebačke džamije. Bilo mu je ugodnije hiniti da ne vidi kako i sam zdušno, bez trunke negodovanja i rezerve, služi režimu koji je drastično presjekao s

carstvom generalissimusa Josifa Visarionovića, Supek je, skupa s **Antunom Augustinićem, dr. Pavlom Gregorićem, Slavkom Komarom, Marijanom Cveticovićem** i sličnim pristašama višestračkoga sustava i ljubiteljima ljudskih prava i demokratskih tradicija, možda organizi-

rao tečajeve o zaštiti privatnog vlasništva i o jačanju institucija građanskog društva? Možda je propovijedao načela liberalne demokracije i zalagao se za višestrački sustav odnosno slobodne izbore, a usput ministirao na vjerskim obredima i pomagao vjeroučiteljima? Možda se je pritom stalno zalagao za samostalnost i slobodu Hrvatske, kudeći bratstvo i jedinstvo i najvećeg sina naprednoga čovječanstva, druga Staljina? Možda mu je na srcu bila sudbina Krimskih Tatara i gladomorom desetkovanih Ukrajinaca? Možda je pozivao i na oslobođenje i osamostaljenje baltičkih republika, koje su **Ribbentrop** i **Molotov** tako cinično dodijelili SSSR-u?

Jer, ako je tako, onda besramno lažu ondašnja novinska izvješća i sačuvani dokumenti koji pokazuju da se je u tome Društvu sa zanosom raspravljalo tek o pobjedama Crvene armije, divilo se sovhoznicima i kolhoznicima, maštalo o **Mičurinu** i **Stahanovu**, i žustro zalagalo za to da se sovjetski model što prije i što dosljednije presadi u „slobodnoj nam i sretnoj Jugoslaviji“. A usprkos

tomu nam je *humanist* i *antifašist* Ivan Supek desetljećima nudio neukusne bajke u svojim fantazijama o ZAVNOH-u i o tzv. Kongresu kulturnih radnika koji je u lipnju 1944. održan u Topuskome. Šutio je pritom o tome kako je i sam neposredno – ne samo sudjelovanjem na tome tzv. kongresu – pripomagao u gušenju hrvatskoga identiteta. Zato smo od njega još 1995. – kad su i vrapci na grani znali nešto o *Bleiburgu* – čuli blagu kritiku komunizma, odmah razvodnjenu tvrdnjom da Tito, po svemu sudeći, nije ni znao za *Bleiburg* (a kamoli ga zapovjedio!), jer je

„Priroda“ u izdanju Hrvatskoga prirodoslovnog društva
(siječanj – ožujak 1945.)

građanskim društvom, sustavno uništavajući institucije i trijebeći sve one koji misle drugačije.

A zapravo se ne zna, je li Supek postao članom „Društva za kulturne veze Hrvatske sa Savezom Sovjetskih Socijalističkih Republika“ tek uz blagoslov **Vladimira Bakarića** ili mu je za to trebalo i formalno odobrenje **Aleksandra Leke Rankovića** i **Ivana Steve Krajačića**. Ali, da su u tome imali svoje prste istaknuti demokrati toga tipa, i da je i Staljinova Moskva pristala na taj izbor, jasno je kao dan. U toj udruzi koja je imala njegovati veze s

u to doba – kaže Supek – drug maršal po Beogradu ganjao ženske i ništa drugo pod milim Bogom nije radio. Nije, dakle, prema našemu *humanistu*, rektoru i akademiku, Tito imao ništa ni s pokoljem ratnih zarobljenika, ali ni s progonom preživjelih ostataka hrvatske inteligencije, rušenjem crkava, spašljivanjem *Hrvatske enciklopedije* i još bezbroj drugih publikacija, pa ni sa skorim progonom nadbiskupa Stepinca. Ništa drug Tito nije znao, baš kao što ni drug Staljin nije ništa znao.

I zato od tog fizičara i književnika, rektora i akademika nikad nismo mogli čuti, primjerice, ni to, na kojem je zavoju na svoje putu u *slobodu i antifašizam* poznati časopis *Priroda* u svojoj zavnohovsko-topuskoj verziji izgubio hrvatski atribut. Dok je, naime, u Zagrebu Hrvatsko prirodoslovno društvo pripremalo za tisak novi broj toga već tri i pol desetljeća staroga glasila, Ivan Supek se je kao suradnik i suurednik pojavio na stranicama istoimene publikacije tiskane navodno u „oslobođenom Splitu“. Dok je u Zagrebu izlazio trobroj za siječanj, veljaču i ožujak 1945., njegov je splitski parnjak svojom numeracijom jednostavno prešutio ratna godišta (i tu je, kao i drugdje, od *Narodnih novina* do Akademijina *Rada*, za jugoslavenske *antifašiste* sve počinjalo od njihove pobjede, baš kao i za **Mussolinija!**), ali je on izišao za neke posve druge i drugačije mjesecce, izišao je za „januar-februar“ 1945.! Da se Hrvati osokole, da im se pokaže kakvu to „državu“ imaju dobiti! Jer, i time se je demonstrirala izdaja Hrvatske. A dok je onaj zagrebački i dalje objavljivalo Hrvatsko prirodoslovno društvo, splitsku, „antifašističku“ *Prirodu* objavilo je neko ničije i svačije, u svakom slučaju ne i hrvatsko „Prirodoslovno društvo“ odnosno njegov „Inicijativni odbor“. Nigdje Hrvatske.

Zavnohijada je, dakle, i tu izbrisala Hrvatsku i hrvatsko nazivlje mjeseci. Hrvatske nije bilo ni u genitivu! Ne hajući za to, budući je akademik na stranicama tog

časopisa slavio Crvenu armiju i hvalio sovjetske nuklearne stručnjake, a ilustrirana je naslovica splitskog bastarda poručivala koliko daleko su Sovjeti odmakli u razbijanju atoma. Tu je Supekova pohvala

snovi nepovratno razbili o stvarnost. Zato nas ni Supek, a ni drugi *zavnohovci* – od ustavotvoraca do novinskih piskarala koji o svačemu znaju ponešto, ali o ničemu ništa temeljito (pa i zato u svojim bulanjnjima moraju uvijek biti „na liniji“) – nikad nisu podsjetili ni na ulogu ZAVNOH-a u zatiranju hrvatskoga jezika. Tim prije je zgodno ovdje skrenuti pozornost na dokument koji je objavljen u zbirci gradiva *ZAVNOH 1944 (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske, zbornik dokumenata 1944. /od 10. svibnja do 31. prosinca/)*, koji je 1975. u Zagrebu objavio Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske. Zbornik su priredile **Savka Kalinić i Ljiljana Modrić**, a kao glavni redaktor i pisac predgovora potpisani su **Hodimir Siroković**, jedan iz plejade hrvatskih intelektualnih *homunculusa* koji su imali nesreću da nisu živjeli u **Matoševu** vrijeme: Matoševa bi ih rugalica ovjekovječila na isti način na koji je A. G. M. ovjekovječio niz drugih svojih dragih sувremenika.

Pogođen tom nesrećom – za koju nije ni kriv ni zaslужan – siroti je Siroković odlučio ne zamarati se previše neumitnim slabostima ljudskog pamćenja. Umjesto toga, on je i prije zrele dobi pokazao ambiciju da bude beznačajan: katalog Nacionalne i sveučilišne knjižnice svjedoči da taj redoviti član *jugoslavenstvjuće* Akademiju znanosti i umjetnosti u svojih osamdeset i nešto godinica nije napisao ni jednu jedinu spomena vrijednu autorsku knjigu. Nijednu. Eto odgovora na pitanje, što ga je kvalificiralo da uđe među tobobžne besmrtnike: upravo to što je ništa! Ima ih pod zrinjevačkim platanama i tamoznjim **Strossmayerovim** svodovima priličan broj takvih, ali je ipak manjina onih koji, poput Sirokovića, u svojoj bibliografiji ne mogu prstom uprijeti ni u jedan članak kojega se ne bi posramio intelligentniji student kakvoga ozbiljnog fakulteta. Čitav je Sirokovićev životopis nalik golfskom igralištu: sve rupa do rupe. Šupljina. Tmica. Ništa. Ništa osim

Zavnohovska „Priroda“ izišla je za „januar-februar“ 1945., nije ju objavilo nikakvo hrvatsko društvo, a jednostavno su izbrisana sva ratna godišta

sovjetskoj vojnoj i tehnološkoj moći bila još otvorenija i agresivnija nego, recimo, na stranicama šibenskoga *Književnika* koji je izišao u približno isto vrijeme. I sve je to, valjda, bilo posve slučajno, i ništa od toga, kao, nije imalo nikakve veze s težnjom Moskve i njezinih satelita da u prvim mjesecima 1945. impresioniraju ne samo **Adolfa Hitlera** koji je bio na izdisaju, nego i **Roosevelta** odnosno **Trumana** i **Churchilla**. U mašti i očekivanjima naših *antifašista* bilo je tek pitanje dana kad će Staljinova konjica izbiti na La Manche, a Amerika i Engleska bit će zemlja proleteraka.

Nije to dioništvo u zločinu bilo lako priznati pola stoljeća kasnije, kad su se

upornoga i besprizornog naklapanja o *Zavnojjadi*, naklapanja koje je, dakako, taj duhovni sirotan *moro balcanico* prilagođavao političkim prilikama, pa je njegov ZAVNOH jednom bio jedan od temeljaca jugoslavenske, a drugi put zaglavni kamen hrvatske države.

Da su, ne daj Bože, Hrvatskom zavladaли Kinezi, Sirotković i sirotkovići bi dokazivali da je ZAVNOH izrastao na najsvjetlijim tradicijama dinastije Ming. A kako su zavladali jugoslavenski komunisti sa svojim hrvatskim *ad latusima*, Sirotković je držao kako je oportuno u zbornik dokumentata uvrstiti nekoliko presuda komunističkih, partizanskih sudova. Sve odreda blage, obična kamilica. Nijedna od onih presuda u kojima se izriču smrte kazne ili se istrebljuju čitava naselja – poput Zrina – sirotanu, tobože, nije bila poznata. To se je jednostavno prešutjelo. I to se zove znanost? Ili tek – budalasti pokušaj jeftine balkanske manipulacije?

Sastao se, dakle, kako pokazuje spomenuti dokument, *zavnohovski* Odbor narodne prosvjete 10. kolovoza 1944. na konferenciji o nekom bezimenom „književnom jeziku“, pa – skupa s predstavnicima *Srpske riječi*, glasila Srpskoga kluba vijećnika ZAVNOH-a – učeno zaključio da Hrvati i Srbi imaju „jedinstveni književni jezik“. I tom je jeziku, ustanoviše oni tada, „izradio pravila *Vuk. St. Karadžić*“, nitko drugi! Budući da je taj jezik jedan i jedinstven, razlike koje možebitno postoje su „lokalne, a nisu nacionalne“. A budući da je jezik jedan i zajednički, „treba ga zajednički čistiti“. Zato treba napustiti nacionalni naziv jezika, pa neka se on i službeno zove „narodni“! Ravnopravni imaju biti latinica i cirilica, a futur se može po volji pisati rastavljeno ili sastavljen (kazat ču – kazaću). Svejedno je, pišemo li „ko“ ili „tko“, „tačka“ ili „točka“, „suradnja“ ili „saradnja“. Sve je svejedno, sve dotle dok se stvara „jedan jedinstveni“ bezimeni, „narodni jezik“. Neka, napokon, i interpunkcija bude logička, a ne gramatička (kako bi se Hrv-

ti što više približili Srbima), a za „čišćenje jezika i nadzor nad štampom“ imala je biti imenovana „Komisija za književni jezik“ pri Prosvjetnom odjelu ZAVNOH-a, u čiji se šesteročlani sastav imenuju tri hrvatska zagovornika bratstva i jedinstva i tri brata Srbina (v. faksimil dokumenta).

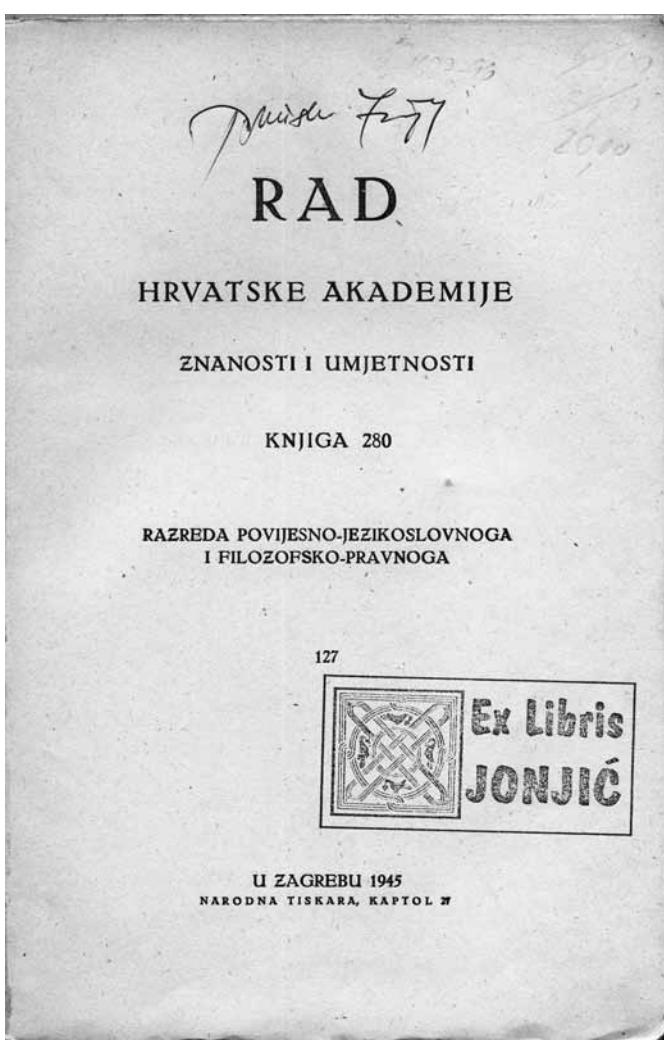
Nije došlo do imenovanja te „komisije“ u kojoj su, valjda slučajno, bila i dvojica „hrvatskih članova“ ZAVNOH-ove „Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača“ (**Lasta, Sučević**), jer egzekutori hrvatskog jezika redovito su bili i egzekutori hrvatske in-

dro odšutjelo: bilo je politički probitačnije faktično ih provoditi, nego se javno očitovati protiv hrvatskoga jezika i Hrvatske. No, da ne bi bilo dvojbe o tome, što su „Zadaci za prosvjetni rad u školskoj godini 1944./45. postavljeni na Zemaljskom savjetovanju u Glini, u mjesecu augustu (sic!) 1944.“, jasno pokazuje nalog Odjela narodne prosvjete: „*Jedinstvo Hrvata i Srba* produbiti nastavnim programom.“ (v. priloženu ilustraciju).

Formula „jedinstvo Hrvata i Srba“ istaknuta je u izvorniku. „Bratstvo“ je premašilo i preslabo, za nj se hoće bar dvojica; jedinstvo traži da dvojica budu jedan. A kakav ima biti taj jedan, jasno govore službeni dokumenti ZAVNOH-a o ustroju Odjela narodne prosvjete. On ima tri odsjeka, a prvi od njih zove se „opšti odsjek“. *Opšti*. Tako je, dakle, jugoslavenskom kontrabandom u *zavnohovskom celofanu* iznova započela kontaminacija hrvatskoga jezika, nasrtaj na njegov pravni i stvarni položaj. Izbrisano je njegovo ime, što je nasilje na koje se prije Jugoslavije nije odvažio baš nitko.

I kao što je imao nasljedovatelje, imao je taj *zavnohovski* „narodni jezik“, ruku na srce, i svoje preteče i ranije ideologe: u četiri sveska korespondencije između **Franje Račkoga** i **Josipa Jurja Strossmayera**, i u jednome dodatnome svesku dokumenata ove dvojice jugoslavenskih fantasta, što ih je na skoro dvije tisuće stranica priredio jugoslavenski integralist i slobodni zidar **Ferdo Šišić**, a prije nešto više od osamdeset godina objavila Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Hrvati kao narod i njihov hrvatski jezik spominju se svega nekoliko puta. Umjesto toga, na malne svakoj stranici nailazimo na „naš narod“, na „naški“ ili na „ilirski“ odnosno „narodni jezik“, ne jednom i na „hrvatsko-srpski“, a pogotovo „slavenski“ ili „jugoslavenski jezik“.

(nastavit će se)

Izdjana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1941.-1945.) prešućena su u službenim bibliografijama Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

teligencije u najdoslovnjem značenju riječi. Predsjedništvo ZAVNOH-a na svojoj trećoj sjednici, održanoj u Topuskome 24. i 25. kolovoza 1944. donijelo je, naime, odluku da se prijedlog o imenovanju toga tijela „ne odobrava“, dok je sve ostale preporuke i odluke od 10. kolovoza mu-

gusta nekolicu puta. Umjesto toga, na malne svakoj stranici nailazimo na „naš narod“, na „naški“ ili na „ilirski“ odnosno „narodni jezik“, ne jednom i na „hrvatsko-srpski“, a pogotovo „slavenski“ ili „jugoslavenski jezik“.

Partizanske pjesme

Uz Titu i Staljina

С маршалом Титом

Oskar Danon

Obradba G. Šneerson

Riječi Vl. Nazor — Ruski prevod S. Bolotina i T. Sikorske

Partizansko kolo

Obradba Franjo Molnar

Nakladni Zavod Hrvatske, Zagreb

BR. 7-1946

UZ TITA I STALJINA С МАРШАЛОМ ТИТО

Riječi: Vl. Nazor

Ruški prevod: S. Bolotina i T. Sikorske

Svečano, široko

O. DANON
Obrađiva G. Šneerson

The musical score consists of four staves of music. The first staff starts with a forte dynamic (f). The lyrics are in two parts: the first part is in Croatian, and the second part is in Russian. The second staff continues the musical line. The third staff begins with a forte dynamic (f) and includes lyrics in three parts: Croatian, Russian, and Russian again. The fourth staff concludes the piece with a forte dynamic (ff).

1. Uz Ti-ta i Sta-lji - na dva ju - načka si - na nas ne - če ni pa-ka-o smest; mi
(2. Rod) pro - sta - ri svi smo, a Go - ti mi ni - smo: Sla - ven-stvamodrevno-ga čest, tko
1. Вес - страшно-му Ти - то до - ро - га от - кра - та ю - на - ков у Ти - то не счасть! За
(2. Мы) дре - вне - го ро - да и на - шу сло - бо - ду кро - во - вым тев - то - нам не сместь. И

di - že - mo če - lo, mi kro - či - mo smje - lo i čvr - sto mi sti - ska - mo pest; mi di - že - mo če - lo, mi
dru - kči - je ka - že, pa kle - ve - če i la - že, o - sje - tit na - šu če pest; tko dru - kči - je ka - že, pa
пра - во - е де - ло он бо - рет - ся сме - ло, за на - шу сло - вян - скую честь. За пра - во - е де - ло он
в быт - ве жес - то - кой мы дер - жим вы - со - ко на - ро - да сло - вян - ского честь. И в быт - ве жес - то - кой мы

1.2. 3.

kro - či - mo smje - lo i čvr - sto mi sti - ska - mo pest.
kleve - če i la - že, o - sje - tit na - šu če pest.
бо - рет - ся сме - ло, за на - шу сло - вян - скую честь!
дер - жим вы - со - ко на - ро - да сло - вян - ского честь!

2. Rod (3) so - ko mi di - že - mo pest!
3. Sve (3) јоn - ску гор - ду - ю честь!
2. Мы (3) јоn - ску гор - ду - ю честь!
3. Мы

Svo pravo pridržava Nakladni zavod Hrvatske, Muz. odjel, Zagreb.
Prvi put štampano u izdanju „МУЗЫКАЛЬНЫЙ ФОНД СОЮЗА ССР МОСКВА 1945.“

PARTIZANSKO KOLO

Obradba: Franjo Molnar

Živo
mf

1. Hajd u ko - lo sa - da svi,
2. Ne - ka ču - je ze - mlja sva,
3. Sj - no - vi smo na - ro - da,
4. Što ne pu - šta ni - ko - ga,
5. Mi fa - ši - ste ni - šti - mo
6. Te - Ški boj mi vo - di - mo,
7. Mi se slo - žno bo - ri - mo,
& Ne - ka zna - de ze - mlja sva,

par - ti - za - ni,
par - ti - za - ni,

mf

f

1. **2.**

za - i - graj - mo sa - da mi
za - pje - vaj - mo, nek se zna,
ko - ji mr - ze iz - ro - da
pre - ko pra - ga svo - je - ga,
svo - ju ze - mlju či - sti - mo
u slo - bo - du bro - di - mo
da je - din - stvo stvo - ri - mo
da je na - ša po - bje - da,

par - ti - zan - ski.
par - ti - zan - ski.

Sva prava pridržava Nakladni zavod Hrvatske, Muz. odsjek, Zagreb

UZ TITA I STALJINA

Uz Tita i Staljina
dva junačka sina,
nas neće ni pakao smest:
mi dižemo čelo,
mi kročimo smjelo
i čvrsto mi stiskamo pest.

Rod prastari svi smo,
a Goti mi nismo:
Slavenstva smo drevna čest.
tko drukčije kaže
pa kleveče i laže,
osjetit našu će pest!

Sve pesti na ruci
u jadu i muci
partizanska složila je svijest;
pa sad kad i treba
do sunca, do neba
visoko mi dižemo pest.

С МАРШАЛОМ ТИТО

Бесстрашному Тито
Дорога открыта
Юнаков у Тито не счесть!
За правое дело он борется смело
За нашу славянскую честь.

Ми древнего рода
И нашу свободу
Кровавым тевтонам не сместь
И в битве жестокой
Мы держим высоко
Народа славянского честь.

Мы с маршалом Тито
Раздавим бандита
Страшна партизанская месть!
Исполнена гнева;
Поднимем до неба
Славянскую гордую честь.

PARTIZANSKO KOLO

Hajd u kolo sada svi partizani
zaigrajmo složno mi partizanski.

Neka čuje zemlja sva partizani
zapjevajmo da se zna partizanski.

Sinovi smo naroda partizani
koji mrze izroda partizanski.

Što ne pušta nikoga partizani
preko praga svojega partizanski.

Mi faštiste ništimo partizani
svoju zemlju čistimo partizanski.

Teški boj mi vodimo partizani
u slobodu brodimo partizanski.

Mi se složno borimo partizani,
da jedinstvo stvorimo partizanski.

Neka znade zemlja sva partizani,
da je naša pobjeda partizanski.

Cijena od Din 15.— odobrena je po Zemaljskom Uredu za
cijene pri Pretdsjedništvu vlade N. R. H-e odlukom br.
3685/46 od 26. II. 1946.

Naslovna strana Franje Šimunović.

Tiskan Nakladnog zavoda Hrvatske, Zagreb-706

O UKLANJANJU VOJNIH GROBALJA I GROBOVA “OKUPATORA” I “NARODNIH NEPRIJATELJA” U SLOVENIJI NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA

Odluka Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije br. 1253 od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, koju potpisuje ministar unutarnjih poslova DF Jugoslavije **Aleksandar Ranković**, nije do sada pronađena u izvornom obliku. No, poznato je i u Sloveniji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Srbiji objelodanjeno niz dokumenata o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” na području Slovenije, Hrvatske i Bosne i Hercegovine u neposrednom poraću 1945., 1946. i 1947., utemeljenih na odluci Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”.

Ministarstvo unutarnjih poslova Narodne vlade Slovenije, Ljubljana, opširno je 12. lipnja 1945. izvijestilo okružne narodno-oslobodilačke odbore u Sloveniji o odluci Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije, Beograd, od 18. svibnja 1945., o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”. Ministarstvo unutarnjih poslova Narodne vlade Slovenije, Ljubljana, u dopisu od 12. lipnja 1945. svim okružnim NOO-ima (Štev. 334/45, Predmet: Okupatorski grobovi), pojašnjava razloge uklanjanja grobalja i grobova “okupatora i domaćih

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest

izdajnika” nabrajajući mnogobrojne represivne postupke i zločine “okupatora i domaćih izdajnika” prema “našem narodu” i “borcima”. Ministar unutarnjih poslova Narodne vlade Slovenije **Zoran Polić** svim okružnim NOO-ima nalaže: “Naša zadaća je danas, da što prije zacijelimo teške rane prošlosti, da što prije odstranimo sve, što podsjeća na fašističku okupaciju u našoj zemlji i da prije svega što prije odstranimo tragove okupatorskih zločinaca i domaćih izdajnika. Zato je izdalо savezno ministarstvo za unutarnje poslove 18. svibnja 1945. nalog po kojem moraju NOO-i učiniti sve potrebno, da se odmah odstrane /sravnaju sa zemljom/ sva groblja kao također i pojedini grobovi okupatora i domaćih izdajnika i tako izbriše svaki njihov trag. Partizanskim grobovima pak morajo posvetiti NOO-i svu potrebnu brigu i njegu, da istinski postanu spomenici zahvalnosti našim najvećim junacima. NOO-i moraju narodu pojasniti zašto moramo odstraniti grobove okupatora i domaćih izdajnika.” Na kraju dopisa MUP-a Narodne vlade Slovenije, o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, zatraženo je

od svih okružnih NOO-a, da ih obavijeste što su “učinili glede uklanjanja grobova i kakav odjek ima uklanjanje [grobova] u narodu. Smrt fašizmu – sloboda narodu!”

Ministarstvo unutarnjih poslova DF Jugoslavije dostavilo je u svibnju 1945. odluku o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, prema svim pokazateljima, svim republičkim ministarstvima unutarnjih poslova. Na obvezu provođenja odluke o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” upućivalo i upozoravalo je Ministarstvo unutarnjih poslova FNR Jugoslavije i kasnije sva republička ministarstva unutarnjih poslova, pa i Ministarstvo unutarnjih poslova NR Slovenije.

Ministarstvo unutarnjih poslova FNR Jugoslavije, Beograd, dopisom od 9. kolovoza 1946. ukazalo je MUP-u NR Slovenije, Ljubljana, da je naredbom MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. br. 1253, “odredjeno [je] da se groblja ili pojedine humke fašističkih okupatora uklopane i srarne sa zemljom, tako da se zbriše svaki trag njihovog postojanja i uklone tragi koji bi podsećali na mrskog okupatora” uz napomenu, da “Ukoliko ova naredba dosada nije provedena, potrebno je odmah provesti mere da se ona striktno provede i da se uklone svi tragi fašističkih groblja ili pojedinih grobova.” Zaključno pomoćnik ministra unutarnjih

Zoran Polić (Lenart v Slovenskih Goricah, 1912. – Ljubljana, 1997.). Diplomiraо 1937. na Pravnom fakultetu u Ljubljani, potom je do 1941. sudski vježbenik na sudovima i pri Državnom pravobranilaštvu. Od 1941. u partizanima, bio je član vodstva sokolske skupine u Osvobodilnoj fronti, od 1943. član izvršnoga odbora OF, član predsjedništva SNOS-a (Slovensko narodno oslobodilačko vijeće), načelnik Sudskog odjeljenja Glavnoga štaba NOV i PO Slovenije, organizator upravno-političke škole IO OF, sudjelovaо je na zboru predstavnika slovenskoga naroda u Kočevju i na Drugom zasjedanju AVNOJ-a. Nakon rata od 1945. do 1955. član je slovenske vlade (do 1946. ministar unutarnjih poslova, potom ministar financija), republički i savezni poslanik, do 1960. podsekretar u saveznoj vladi, do 1965. član Saveznoga izvršnoga vijeća, od 1969. do 1974. između ostalog predsjednik saveznoga skupštinsko-ga odbora za društveno-ekonomске odnose, do 1982. predsjednik Vijeća republike i pokrajina Savezne skupštine te 1982. do 1986. član Predsjedništva SR Slovenije. Nosilac je partizanske spomenice 1941. Odlikovan je i redom narodnog oslobođenja, redom bratstva i jedinstva I. stupnja, te redom zasluga za narod I. stupnja. Djelovaо je i na športskom području. Nakon rata bio je između ostalog predsjednik jugoslavanskog Fiskulturnog saveza, FD Partizan te Jugoslavanskog olimpijskog komiteta od 1964. do 1973. Kao ministar unutarnjih poslova Slovenije 12. lipnja 1945. potpisao je republičku odluku o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”.

je i na športskom području. Nakon rata bio je između ostalog predsjednik jugoslavanskog Fiskulturnog saveza, FD Partizan te Jugoslavanskog olimpijskog komiteta od 1964. do 1973. Kao ministar unutarnjih poslova Slovenije 12. lipnja 1945. potpisao je republičku odluku o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”.

NARODNA VLAJA SLOVENIJE
MINISTRSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE
Štev. 334/45
Dne, 12. junija 1945.

Predmet: Okupatorski grobovi

Vsem Okrožnim NOO

KOPIJA

Okupator je svoj poizkus padjarmljenja in iztrebljenja našega naroda plačal z velikim številom mrtvih. Svoje mrtve je premčal v mesta, /središča svojih postojank/ in jih tam pokopaval z velikimi častmi ob sodelovanju domačih izdajalcev. Tako so v bližini vseh naših mest postalila številna skrbno urejena okupatorjeva pokopalilica. Na tisoče in tisoče naših borcov, ki so padli za naše svobodo, pa leži širok načemamljiva pogozdovih, travnikih in jarkih, brez vsake gomile, brez vsakega znamena, brez vsakega napisa. Okupator je vsak partizanski grob, ki ga je zasledil razdejal. Množično je strejal in obešal naše talce, jih zmetal v skupne jame in nihče danes ne ve, kje so pokopani. Da bi nam iztrebil je prišel na zločinsko zamisel. Postavil je zloglasna taborišča, kjer je na najokrutnejši in brezdušni način do smrti mučil naše ljudi. Na tisoče in tisoče jih je umrlo od muk, mrza in gladi. Trupla teh naših mučencev so strpali v velikih pedi, ter jih seigali, papel pa so rastrosili po njivah za gnoj. Zaman čakajo njihove družine, da se bodo vrnili, zaman iščejo njihove grobove, da bi jih okrasili. Ko je okupator požigal naše vasi, je metal žive v ogenj naše stroke, starčke in žene.

Tako je postopal okupator, ker nas je hotel popolnoma uničiti in ker ni pozmal nobenega usmiljenja z nami. Naša naloga je danes, da čimprej zacelimo težke rane preteklosti, da čimprej odstranimo vse, kar spominja na fašistično okupacijo v naši deželi in da predvsem čimprej odstranimo sledove okupatorskih zločinov in domačih izdajalcev.

Zato je izdalno zvezno ministarstvo za notranje zadeve 18.V.1945. nalog po katerem morajo NOO ukenriti vse potrebno, da se takoj odstranijo /zravnajo z zemljoi/ vsa pokopališča kakor tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev in tako izbriše vsaka sled za njimi. Partizanskim grobovom pa morajo posvetiti NOO odbori vse potrebno skrb in nego, da bodo resnično postali spomeniki hvaležnosti našim največjim junakom. NOO morajo ljudstvu razložiti zakaj moramo odstraniti grobove okupatorja in domačih izdajalcev.

Obvestite nas, kaj ste ukenili glede odstranitve grobov in kakšen odmav im odstranitev pri ljudstvu.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Minister
za notranje zadeve
Vlade NR Slovenije

NISTRSTVO ZA

KRAJEVNI NARODNI ODBOR
PEVEN
Določ. 571.46 3 1. 1948
39/16

Krajevni Narodni Odber
Pevne

št. 348/45

Pevne, dne 19. II. 1945.

ODELJU ZA NOTRANJE ZADEVE OKRAJA

ŠKOFJА - LOKA

V Crngrebu se pokopani estani. Vsi grebevi se raskopati.

To povzroča nepristenek duh in skušuje zrak, zate je neverno, da se ne razširi kakša bolezzen. Odber je na svoji seji sklenil, da nej Okrajni odber nekrat skrene, da bi se to uredilo, ker je sedaj čas zate.

Sart fasismu - svoboda narodu.

Za trdnjstvo:

Poveljnik

Udelek za potrjanje zadeve
"okupatorskega okraja"
št. 39/46.

Šk. Loka, dne 4. januarja 1946.

Krajevnemu ljud-kemu odberu

pevno:

V zmielu gornjega dopisa Vam naročamo, da za omenjeno
čimi po-krbite, da v priberno zakopje in prepriči bolezzen.

svobodo narodu!

Načelnik odbera:
Mersenec Jaz.

U neposrednom poraću 1945. ponegdje u Sloveniji nakon što su grobovi, najvjerojatnije, "nestručno" raskopani nastaju higijenski problemi, kao u Crngrobu kod Pevnog (Škofja Loka), gdje su raskopani grobovi Hrvata, ustaša. Prema izješću Mjesnog Narodnog odbora Pevno od 29. prosinca 1945. Odjelu za unutarnje poslove Okruga Škofja Loka (slika desno), "to uzrokuje neprijatan miris i onečišćuje zrak, zato je opasno da se ne raširi kakva bolest."

poslova FNR Jugoslavije **Petar Ivićević** nalaže, da ih o izvršenju naredbe obavijeste.

Upute i naređenja o uklanjanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" redovito su prosljeđivana podređenim ustanovama na svim razinama, od najviših do najnižih organa vlasti.

Ministarstvo unutarnjih poslova Vlade NR Slovenije, Ljubljana, izvjestilo je 14. kolovoza 1946. sve okružne i kotarske Odjele za unutarnje poslove o dopisu MUP-a FNR Jugoslavije, Beograd, (Str. Pov. br. 63, od 9. VIII. 1946.), kojim se ponovno zahtijeva, i poziva na naredbu od 18.V.1945., br. 1253, "da se odmah odstrane - izravnaju sa zemljom sva groblja, kao i pojedini grobovi okupatora i domaćih izdajnika i tako izbriše svaki trag za njima, ako to nije već izvršeno." Pomočnik ministra unutarnjih poslova Vlade NR Slovenije, **Boris Kocijančić**, u dopisu napominje, da su "o učinjenom

dužni izvjestiti." Zatim napominje, da je Ministarstvo unutarnjih poslova Vlade NR Slovenije 12. lipnja 1945. izdal po tom pitanju svim okružnim NOO-ima okružnicu (št. 334/45) "i pozvalo ih, da učine sve potrebno, da se odstrane takvi tragovi." No, MUP Vlade NR Slovenije, utvrđuje, da se "u tom smjeru kod nas nije mnogo izvršilo", naprotiv da rođaci "izdajnika" ukrašavaju njihove grobove, iskazujući tako "izdajničku pripadnost" i "reakcionarno mišljenje." Navode, da je "stoga nužno, da se provođenju navedenih okružnica odmah i rigorozno pristupi. Kako bi "uklanjanje navedenih grobova moglo prouzročiti u određenim krugovima, koji će pokušati pozivanjima na piaget i humanost prevariti narod i stvoriti neraspoloženje prema narodnoj vlasti, potrebno je, da se po tom pitanju stvar dobro politički pripravi" te pojašnjavaju koje razloge uklanjanja grobova "okupatora i domaćih izdajnika" treba prikazati naro-

du. "Zato se primite stvari odmah i energetično i o svemu učinjenom nas izvijestite. Odmah nam pa izvijestite, kakvo je stanje sada, što je već učinjeno i koliko je još takvih grobalja odnosno pojedinih grobova na Vašem području."

U tisku, historiografiji i publicistici objavljeno je niz fotografija sahrana i grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" i u Sloveniji tijekom Drugoga svjetskog rata, koje potvrđuju onodobno stanje grobova i grobalja. Dokumenti i današnje stanje na grobljima potvrđuju, da je odluka Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije o uklanjanju vojničkih grobalja okupatora u Sloveniji sustavno provođena.

Odsjek za unutarnje poslove pri Kotarskom izvršnom odboru Rakek (Cerknica, Notranjska), izvjestio je 24. siječnja 1947. Ministarstvo za unutarnje poslove NR Slovenije, Ljubljana, da su postupili po odluci Ministarstva unutarnjih poslo-

St. na notranje zadeve
stov. 597/45
Predmet: Iskop in prenos posmrtnih ostankov izdajalcev in nasprotnikov narodno osvobodilnega pokreta.

Ajdovščina, dan 11.12.1945.
13.12.45
1739
9

Okrnjim NO odberom,
Okrnjim poveljstvom NZ,
Poveljstvu NZ pri PPNO.

Dogajajo se slučaji, da svojci posmrtnih oseb, ki so bile v sled svojega delovanja proti narodno osvobodilnemu pokretu in sodelovanju z okupatorjem, likvidirane tekom operacij narodno osvobodil na vojska, njihove posmrtne ostanke iskopavajo in prenose radi pokopa na domače pokopališče. V takih primerih prirejajo pogreb v več ali manjši obliki in skušajo dati slučaju političen pomen ter prikazati pokojnega kot nedolžno žrtev, kar je reakciji dobrodošel povod za rovorjenje proti ljudski oblasti in osvobodilni fronti.

Razumljivo je, da ne more narodna oblast čestati napram takim pojaval indiferentno in brezbržna. Čet ka narodne časte in skrb za obrambo pridobitev N.O.O., nam naravnjuje, da preprečimo, da se izkazujojo izdajalcem in sovražnikom posmrtni časti kot v zasmeh vsem težkim žrtvam, ki jih je narod dal v nadšloveški borbi za svojo čast in življenski obstanek. Že ob samem spominu na trpljenje in žrtev, katere so narodu povzročili ti izdajalci in hlapci sovražnega tujca, moramo biti vztrajni in trdni v našem sklepu, da ne dovolimo, da se obsojeni izdajalci še po smrti izkoristijo za podlo, tajno in javno reakcije proti ljudstvu in njezinih interesom.

Izdajalec in sovražnike naroda je zadala pravična kazna, katere jim je izreklo celokupen narod. Ni jim bila izredena samo kazna smerti, temveč obenem tudi kazna izgube narodne časti ter iz tega sledi, da jim je odrezeta tudi vsaka posmrtna čast.

Tem načelom moramo biti sledilni in nemajni v njihovem izvajjanju ter se zato narodnim oblastem in Narodni zaščiti sama po sebi naložiti dolžnost, da se posameznikom prepreči ozemeljegodišči vsak poskus prekopavanja grobov narodnih izdajalcev ter prirejanja pogrebov, ki bi samo reakciji in narodnim nasprotnikom služili kot dobrodošla prilika za delovanje proti narodu in ljudski oblasti. Načelo naj velja, da morajo biti grobovi izdajalcev posabljeni in da se na njimi mora zbrisati vsaka sled in spomin ter da se na ta način ohreni narodna čast na dostojni visini neokrnjena.

Smrt fašizmu - Svoboda narodu!

Načelnik odseka:
(Cotar Albin Čotar)

Dostavljen:

- 1) Vsem Okrnjim NOO,
2) Vsem okrajnjim poveljstvom NZ,
3) Poveljstvu NZ pri PPNO.
- 4) Javnemu tožilcu pri PPNO,
5) Odseku izgr.nar.obl.pri PPNO,
6) Tajništvu PPNO.

Odsjek za unutarnje poslove Povjereništva Pokrajinskoga NOO-a za Slovensko Primorje, Ajdovščina, dostavio je 11. prosinca 1945. podređenim tijelima na njihovom području dopis naslovljen "Iskop i prijenos posmrtnih ostataka izdajnika i protivnika narodno-oslobodilačkog pokreta" u kojemu navode, da se događa, "da rođaci pojedinih osoba, koje su bile zbog svojega djelovanja protiv narodno-oslobodilačkog pokreta i suradnje sa okupatorom, likvidirane tijekom narodno-oslobodilačke borbe, njihove posmrtnе ostatke iskopavaju i prenose radi sahrane na mjesnim grobljima. [...]". Naglašavaju, da "narodna vlast prema takvim pojavama ne može biti indiferentna i bezbrižna" te, da je "Izdajnike i neprijatelje naroda zadesila pravična kazna, koju im je izrekao celokupan narod. Nije im bila izrečena samo kazna smerti, nego ujedno i kazna gubitka narodne časti te iz toga slijedi, da im je oduzeta također svaka posmrtna čast." Zaključno načelnik Odsjeka za unutarnje poslove Pokrajinskog NOO-a za Slovensko Primorje Albin Čotar nalaže, "da morajo grobovi izdajnika biti zaboravljeni i da se mora izbrisati njihov svaki trag i sjećanje te da se na taj način sačuva narodna čast na dostojnoj visini neokrnjena."

U Jugoslaviji, Beograd od 18. svibnja 1945. o uklanjanju vojničkih grobova okupatora, uz napomenu, da je uklanjanje grobova izvela omladina uz pomoć drugih masovnih organizacija te, da su u njihovom kraju "odstranili detaljno fašističke grobove". U mjestima gdje uklanjanje

vojničkih grobova okupatora nije provedeno, bilo je to, navode, radi snijega. Izvjestiti će kada odstrane i te grobove.

U Sloveniji grobovi i groblja pripadnika Slovenskog domobranstva nisu bila izuzeta odlukom MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno odlukom

MUP-a Narodne vlade Slovenije od 12. lipnja 1945., i kasnijih odluka o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja", kao što je to, iako samo "na papiru", u Hrvatskoj bio slučaj s grobovima i grobljima pripadnika Hrvatskog domobranstva.

U Ljubljani su u neposrednom poraću 1945. na vojnom groblju na Orlovom vrhu uklonili nadgrobne oznake i otkopali grobove slovenskih domobrana (na iskopu su radili njemački ratni zarobljenici), te njihove posmrtnе ostatke kamionima odvezli na nepoznatu lokaciju.

Uz to, na groblju Žale u Ljubljani preko noći "nestali" su grobovi pravnika i političara dr. Marka Natlačena, teologa dr. Lambertu Erlicha (oboju je po nalogu KP Slovenije 1942. ubila Sigurnosno-obavještajna služba Oslobođilačke fronte [Varnostno-obveščevalna služba Oslobodilne fronte]), a "nestali" su i grobovi još nekih drugih istaknutih osoba, iako mrtvih, politički neprihvataljivih novim vlastodršcima.

U mjestu Rovte kod Logatca podignuta je u kolovozu 1944. spomen-kapelica (Marijina kapelica) župljanima poginulim u Prvom svjetskom ratu i tijekom Drugog svjetskog rata, te su imena poginulih do početka studenoga 1944. upisana na spomen-pločama, a među kojima je bilo i poginulih slovenskih domobrana, pripadnika seoskih straža, a i partizana, kao i mještana civila koje su ubili Talijani, Nijemci i partizani. U poraću 1945. odluku MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. odnosno odluku MUP-a Narodne vlade Slovenije od 12. lipnja 1945. prosljedio je Okružni narodni odbor Logatec u Rovte s nalagom uklanjanja spomen-kapelice i spomen-ploča, No, do uklanjanja stjecajem okolnosti, ipak, nije došlo, a 1993. u spomen-kapelici dodane su spomen-ploče s imenima župljana poginulih ili ubijenih od početka studenoga 1944. do završetka Drugoga svjetskog rata, i imena ubijenih u neposrednom poraću 1945.

No, u Jugoslaviji odnos prema sjećanju na mrtve "neprijatelje" nije uvijek bio isti, i ovisio je od mjesnih prilika odnosno o revnosti mjesnih pojedinaca i vlasti.

U neposrednom poraću 1945. ponegdje u Sloveniji nakon što su grobovi, najvjerojatnije, "nestrucno" raskopani nastaju higijenski problemi, kao u Crngrobu kod Pevnog (Škofja Loka), gdje su raskopani grobovi Hrvata, ustaša. Prema izvješću

VLADA LJUDSKE REPUBLIKE SLOVENIJE
MINISTARSTVO ZA NOTRANJE ZADEVE

Kab. str.Pov.626/16.

V Ljubljani, dne 14. avgusta 1946.

Predmet: Odstranitev fašističnih
grobov.

Vsem okrožnim oddelkom in okrajinim odsekom
za notranje zadeve!

Od zveznega ministarstva za notranje zadeve smo prejeli dopis str.pov.br.63 z dne 9.VIII.1946, ki ponovno zahteva izbranje s podajo na svojo naredbo z dne 18.V.1945, br. 1253, da se takoj odstranijo - izravnajo z zemljo vse pokopališča, kakor tudi posamezni grobovi okupatorja in domačih izdajalcev in s tem izbriše vsaka sled za njini, kolikor to še ni izvršeno. O ukenjenem smo dolžni poročati.

Ministrstvo za notranje zadeve MRS je dne 12.VI.1945 pod št. 234/45 izdalo vsem okrožnim NOO tozadevno okrožnico in jih pozvalo, da ukenjuje vse potrebno, da se odstranijo taki sledovi. Vendar ugostljamo, da se v tej smerni pri nas ni mnogo izvršilo, nepravilno vidimo, da svojci izdajalcev z vso vremensko krasijo njihove grobove in hočejo s tem celo manifestirati njihovo izdajalsko pripadnost in svojo reakcionarno mišljjanje.

Zato je nujno, da se k izvedbi citiranih okrožnic takoj in rigorozno pristope. Ker pa utegrirajo ti ukrepi dvigniti med gotovimi nogi precej hrupa, ker bodo skušali z raznim pozivanjem na piščeto in humanost pravariti ljudstvo in ustvariti med njim nerazpoloženje do ljudska oblasti, je potrebno, da se v tej zadevi najtečajno povežejo s sekretarji ljudskih odborov in vso stvar dobro politično pripravite.

Ljudstvu je potrebno prikazati, kako so okupator in domači izdajalci prenislali svoje žrtve v mesta in večje postojanke in jih tam pokopavali z velikimi častmi, med tem ko leže tisoči berbec, ki so padli za svobodo, razkropljeni po gozdovih, travnikih in jarkih brez vsakega znamenja in brez vsakega napisa, da so streljani talci zmestani v skupne jambe, za katere se ne ve, kje so in da je bilo na tisoče interrirancev sežganih v tujini v krematorijsih in njih pa pel raztresen po njivah kot gnojivo. Družine teh junakov zmanjšajo njih grobove, da bi jih obiskovali in krasili. Pred očmi teh prizadetih družin pa se bohotijo grobovi izdajalcev, ki jih neprestano spominjajo na morilce njihovih sinov, bratov, sester in staršev in na drugi strani senčijo polet našega ljudstva, ki hoče obračunati z vsem starim in izgraditi novo.

Zato se lotite stvari takoj in energično in namreč vsem ukenjenem poročajtu. Takoj nam pa sporočite, kakšno je stanje sedaj, kaj se je že ukenilo in koliko je še takih pokopališč, oziroma po samoznanih grobov v vašem območju.

Smrt fašizmu - svobodo narodu!

Pomočnik ministra:
Boris Kecijancič

Ministarstvo unutarnjih poslova Vlade NR Slovenije, Ljubljana, izvjestilo je 14. kolovoza 1946. sve okružne i kotarske Odjele za unutarnje poslove o dopisu MUP-a FNR Jugoslavije, Beograd, (Str. Pov. br. 63, od 9. VIII. 1946.), kojim se ponovno zahtijeva, i poziva na naredbu od 18.V.1945., br. 1253, "da se odmah odstrane - izravnaju sa zemljom vse groblja, kao i pojedini grobovi okupatora i domačih izdajnika i tako izbriše svaki trag za njima, ako to nije već izvršeno."

Mjesnog Narodnog odbora Pevno od 29. prosinca 1945. Odjelu za unutarnje poslove Okruga Škofja Loka, "to uzrokuje neprijatan miris i onečišćuje zrak, zato je opasno da se ne raširi kakva bolest."

Uklanjanje grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" nije bilo bez poteškoča za vlasti, na različitim razinama. Povjerenik za narodnu obranu

okruga Ljutomer u dopisu od 12. srpnja 1951. pomočniku ministra za unutarnje poslove NR Slovenije, Peteru Zorku, napominje kako su ustanovili, da "svi ljudi tamo gdje se nalaze grobovi ["neprijatelja"], pamte podatke [o njihovim lokacijama], tako da bi bilo uklanjanje nadgrobnih oznaka ili grobova riskirana stvar."

Uklanjanje grobova i grobalja "okupatora" i "narodnih neprijatelja" nije moglo biti nezamijećeno, a i bez odjeka u najširim masama stanovništva. U skladu s tim vlast je, uza svu samovolju u represivnom ozračju, nastojala prikazati svoju odluku opravdanom i pravičnom. MUP Narodne vlade Slovenije 12. lipnja 1945. pojašnjava kao razlog uklanjanja grobala i grobova neprijateljskih vojnika: "Okupator je svoj pokušaj podjavljivanja i istrebljenja našeg naroda platio s velikim brojem mrtvih. Svoje mrtve je prenosio u mjesta, /središta svojih vojnih baza/ i tamo ih sahranjuvao sa velikim počastima uz sudjelovanje domaćih izdajnika. Tako su u blizini svih naših mjeseta nastala brojna brižno uređena groblja okupatora. Na tisuće i tisuće naših boraca, koji su pali za našu slobodu pa leži širom naše zemlje po šumama, livadama i jarcima, bez bilo kakvog humka, bez bilo kakvog natpisa. Okupator je svaki partizanski grob, koji je našao uništo." MUP Vlade NR Slovenije 14. kolovoza 1946. pojašnjava slično: "Narodu je potrebno prikazati, kako su okupator i domaći izdajnici prenosili svoje žrtve u mesta i veće vojne baze i tamo ih pokopavali sa velikim počastima, dok leže tisuće boraca, koji su pali za slobodu, razbacani po šumama, livadama i jarcima bez bilo kakvog znamenja i bez bilo kakvog natpisa, da su strijeljani taoci pobacani u zajedničke jame, za koje se ne zna, gdje su i da je bilo na tisuće interniraca zapaljenih u tujini u krematorijsima i njihov pepeo razbacan po njivama kao gnojivo. Obitelji tih junaka uzalud traže njihove grobove, da bi ih posjećivali i ukrašavali. Pred očima tih pogodenih obitelji kočoperne se grobovi izdajnika, koji ih neprestano podsjećaju na ubojice njihovih sinova, braće, sestara i roditelja i na drugoj strani zasjenjuju polet našega naroda, koji hoće obračunati sa svim starim i izgraditi novo."

Dokumenti potvrđuju, da su republička pojašnjenja o razlozima uklanjanja grobala i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" bila ujednačena i očito su bila izvorno dio naredbe MUP-a DF Jugoslavije, br. 1253, od 18. svibnja 1945. godine.

(nastavit će se)

VJEKOSLAV BALIN, HRVATSKI DOMOLJUB I MUČENIK

U povodu pedesete obljetnice mučeničke smrti (1965. – 25. rujna – 2015.)

Ove godine navršava se pedeset godina odkako je jugoslavenski komunistički režim 25. rujna 1965. u starogradiškoj kaznionici umorio **Vjekoslava Balinu**, studenta kiparstva, hrvatskoga domoljuba, emigranta i političkoga zatvorenika. Iako je o njemu više puta pisano u *Političkom zatvoreniku*, dužnost nam je, u prigodi navedene žalosne obljetnice, još jednom podsjetiti na njega i njegovu žrtvu za hrvatsku nacionalnu budućnost.

Vjekoslav Balin sredinom 1950-ih godina

Nedovoljni su podaci o Balinovu djeljstvu, školovanju, životu i političkoj orientaciji 1953. – 1956., do bijega u emigraciju. Rođen je 21. lipnja 1933. u Šibeniku u radničkoj obitelji, od oca **Marka** i majke Šimke (Šinke) r. **Pergin**, kao najstariji od četvero djece u obitelji koje je glava, suprug i otac Marko, čitavo vrijeme talijanske okupacije (odnosno aneksije toga dijela Hrvatske, od travnja 1941. do rujna 1943.) proveo u talijanskoj internaciji na otoku Molatu. Iscrpljen neprimjerenim uvjetima u logoru, tijekom tih više od dvadesetosam mjeseci, obolio

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

je i nakon što je slijep doveden kući, umro je 6. prosinca 1944. u 42. godini života.

I ptereočlana obitelj Balin, nakon smrti supruga i oca Marka, proživiljavala je sve ratne i poratne nedaće i oskudice u Šibeniku. Muška djeca obitelji Balin odrastaju

žio je 1953./54. – u Školi protuzrakoplovnih rezervnih oficira JNA u Zadru.

U Temeljnog listu koji je ispunio i osobno potpisao 14. ožujka 1958. u Rimu kao član Hrvatske obrane, Vjekoslav Balin je, uz navođenje obiteljskih podataka, za sebe naveo da je završio četiri razreda osnovne škole, osam razreda gimnazije i položio ispit zrelosti, da je završio dvije godine Akademije likovne umjetnosti u Zagrebu i jednu godinu Akademije lijepe umjetnosti u Rimu te da od stranih jezika govori talijanski i ruski, a djelomično engleski. Jedan podatak iz 1959. upućuje da se služio i francuskim jezikom. U rubrici o svom zanimanju naveo je da je student – kipar. U osuđeničkoj radnoj knjizi, izdanoj na Golom otoku 10. travnja 1959., piše da je po školskoj kvalifikaciji apsolvent kiparstva, a da je po stručnoj kvalifikaciji kipar. Iz navedenoga može se zaključiti da je s dvadeset godina, 1953., završio gimnazijsko školovanje, a potom upisao studij Likovne umjetnosti – smjer kiparstvo u Zagrebu.

**Bijeg u emigraciju:
od emigrantskog logora
Udine do Rima**

U početku 1956. godine, 26. siječnja, Balin je s još trojicom Šibenčana: studentom medicine u Zagrebu **Antom Zorićem**, koji je već izdržao četiri godine zatvora (bio je osuđen 1947. u Zagrebu kao polaznik šestoga razreda gimnazije zbog pisanja antikomunističkih parola), te s električarskim radnikom **Ivanom Skenderom** i s **Dragicom Vatavuk**, kojoj je suprug već bio u emigraciji te s dvoje njezine djece, Skenderovim motornim čamcem pobjegao u Italiju smjerom Šibenik – Ancona. U emigraciji je Balin proveo dvije godine, tri mjeseca i osam dana. Za to relativno kratko vrijeme, kao domoljub i hrvatski državotvorac, iskazao je veliku političku aktivnost. Svakako, tomu su, uz

prilike koje su vladale u emigraciji, pridonijele i njegove psihofizičke sposobnosti, posebno odlučnost i energičnost, koje su se potvrđivale i u njegovu osobnom izgledu i svakom djelovanju.

U Anconi se je Balin 1. veljače 1956. prijavio policiji, a potom je upućen u izbjeglički logor Udine, gdje je, između ostaloga, zarađivao izvodeći duborezačke radove u nekoga kipara, što svjedoči o njegovu kiparskom umijeću. Nakon četiri mjeseca boravka u Udinama, u svibnju 1956. premješten je u logor Altamuru kraj Barija, gdje je ostao do 9. siječnja 1957., kada je prešao u Rim.

U logoru Udine Balin je upoznao **Veljka Mašinu**, rodom iz Preka na otoku Ugljanu, studenta prava u Zagrebu koji je, zbog odlaska na Starčevićev grob u Šestinama 8. ožujka 1954. te „potkopavanja vlasti radnog naroda i razbijanja bratstva i jedinstva naroda FNRJ“, 3. studenoga 1954. osuđen na kaznu strogoga zatvora u trajanju od sedam mjeseci, a u početku 1956. bio je predstavnik „Hrvatskoga narodnog odbora“ (HNO) koji je vodio **dr. Branimir Jelić**. I Balin je postao član te demokratske emigrantske organizacije, koja je na osnovi današnjih saznanja, ipak dobrim dijelom bila pod nadzorom tajne

Obitelj Balin 1943.: otac je zatočenik talijanskoga logora na Molatu

jugoslavenske policije (UDB-e). Ubrzo je u organizaciji iskazao veliku aktivnost.

Nakon dolaska u Rim, u početku siječnja 1957. Balin radi u uredništvu *Hrvatske države*, glasila HNO-a, na korespondenciji i kartoteci preplatnika, ali i na drugim zadatcima u okviru HNO. Budući da je govorio talijanski jezik, često je bio prevoditelj u posredovanju između hrvatskih emigranata i talijanskih državnih institucija. Kao izvanredno nadaren položio je prijamni ispit i upisao treću godinu studija kiparstva na Akademiji lijepih umjetnosti

u Rimu. Studij je pohađao sve do ilegalnoga dolaska u domovinu i uhićenja u početku svibnja 1958. godine.

Član „Hrvatske obrane“: tajni zadaci u Rijeci, Francuskoj i Zagrebu

Kada je doznao da se u okviru demokratskoga HNO-a stvara i tajna organizacija „Hrvatska obrana“, koja je sa sjedištem u Münchenu ustrojena na strogoj disciplini, odgovornostima i dužnostima, a vodio ju je pod tajnim imenom „pukovnik Domagoj“ zapovjednik **Krunoslav Batušić**, redarstveni časnik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj, i Vjekoslav Balin postao je član te organizacije. Ured Batušićeva pobočnika nalazio se u Rimu, a vodio ga je „bojnik Hrvoje Bošnjak“, odnosno **prof. Miroslav Varoš**, po sadašnjim saznanjima vrlo uspješan Udbin dje latnik. U Rimu je tada ustrojavan Operativni odsjek br. 901 „Hrvatske obrane“ sa zadatkom djelovanja u Italiji, Jugoslaviji i organizaciji ljudstva. Njegovo vodstvo povjerenog je upravo Vjekoslavu Balinu, vrlo inteligentnu, državotvornu i odlučnu mladu čovjeku s osnovnim vojnim obrazovanjem. Aktivnost Odsjeka 901 „Hrvatske obrane“ do Balinova uhićenja bila je u otpremanju promidžbenoga materijala u domovinu i prikupljanju podataka o pojedinim osobama u domovini i inozemstvu.

Na tajnome zadatku otpremanja promidžbenoga materijala u domovinu, Balin je, zajedno s Veljkom Mašinom, u stude-

Kuća Balinovih u Šibeniku

nom 1957. doputovao u Rijeku, noseći promidžbeni materijal. Nakon prijelaza granice 2. studenoga, južnije od Ilirske Bistrike, ukrcali su se u vlak Ljubljana – Rijeka i vozili se do Opatije. Promidžbeni materijal uputili su poštom na određene adrese i ubacili ga u poštanske sandučiće po zgradama u Rijeci. Mašina je kanio otpotovati do Zadra, ali od toga nauma otklonili su ga slučajni susreti s nekim znancima i bojazan da bi mogao biti otkriven. Na povratku su njih dvojica putovali autobusom od Rijeke do Ilirske Bistrike, a odatle su se uputili pješice prema Trstu, gdje su stigli 5. studenoga.

Sljedeće godine, u početku travnja 1958., Balin je ilegalno putovao u Francusku radi pripreme plana upućivanja hrvatskih emigranata iz Italije u Francusku, gdje su životni uvjeti bili povoljniji nego u izbjegličkim logorima u Italiji. U toj prigodi u Nici je boravio četiri dana, ispunivši djelomično postavljene zadatke. Tada je, između ostaloga, osmislio novi povoljniji put za ilegalni prijelaz preko talijansko-francuske granice.

Ubrzo po povratku u Rim, koncem travnja 1958., od Batušića i Varoša dobio je zadatak otići u Zagreb, ponijeti i raširiti promidžbeni materijal, potražiti neke osobe i provjeriti neke podatke te, ako se on odluči na odlazak u emigraciju, izvesti iz zemlje političkoga zatvorenika i proganjjenika **Velimira Terzića**. To je, očito, po svim spoznajama, suradnjom Udbe i Varoša, za Balina bila izvrsno pripremljena klopka.

Neke od sačuvanih Vjekoslavovih skulptura

Na put je iz Rima pošao 2. svibnja 1958., a talijansko-jugoslavensku granicu prešao je tajno noću 3. na 4. svibnja u pratnji nekoga mladića iz izbjegličkog logora Canzanella, navodno gimnazijalca **Jurja Šikića** iz Gospića, koji je u domovinu išao po posebnom zadatku, a trebao je i Balinu poslužiti kao vodič. Istoga dana, dakle 4. svibnja, smjerom Ilirska Bistrica – Ljubljana – Zagreb autobusom su stigli u Zagreb. U Zagrebu su, u skladu sa zadatkom, potražili četiri osobe na određenim adresama – **B. Š.** u Deželićevu

prijelazu, **V. K.** u Novoj Vesi, **V. V.** u Ilici i **I. M.** u Tvrtkovoj ulici, ali nisu nikoga našli. Traženi su bili odsutni ili uopće nisu stanovali na navedenim adresama. Nakon toga neuspjeha uputili su se na petu adresu – **R. D.** na Staroj Peščenici, gdje su našli traženu osobu. Tu je Šikić ostavio Balina i otišao po svojem zadatku. Da je bilo sve u redu, trebali su se naći u 22 sata 7. svibnja 1958. na Zrinjevcu. Do 9. svibnja Balin je tajio prezime toga suputnika i da su se u dogovoren vrijeme trebali naći na Zrinjevcu.

Kod obitelji na navedenoj adresi na Staroj Peščenici, Balin je sutradan oko 18,30 sati, 5. svibnja 1958., dok je razgovarao s domaćinima, zaskočen i uhićen. U kaznionici na Golom otoku kažnjenici su širili glasino da je Balin pri uhićenju ubio dvojicu udbaša, a u kaznionici u Staroj Gradiški širili su glasino da je pri uhićenju ranio u ruku tamošnjega upravitelja **Mirka Uzura**, koji je sudjelovao u njegovu uhićenju i, doista, imao protezu jedne ruke. Očito su takve priče dolazile od službenika kaznioničkih uprava kako bi se Balina prikazalo što opasnijim. U njegovim dosjeima – dosjeu SDS RSUP-a SRH br. 1561 i u dosjeu kaznionica Goli otok i Stara Gradiška br. 1560. te u presudi OS Šibenik kojom je 9. veljače 1959. osuđen

Dragi moji - moje starije Vam je počinato, ovo će potražiti
Istina učine godine - takođe je to službeno saslušano.
Kako sam upućen da od Vas četiri pribavu svih sličnih po-
tržišta, to Vas molim, da mi ih osmeh po primituštu ovog plo-
sma poslatite - jer ja nisam nikako grijuran što ne sve Žka-
kor učio počinak ovog navodja može snaci već sutra - pa Vas
zato molim za: 5 cmetica s markama za pišma, dleblju
kućnicu - bez crte veličine 20x29,5 cm., 2 gomica za brišanje
i grafičkih mrača (vrlo malih) za teh. slovke, bijeli i crni
čorac, 2 igle male i velika sa malo crne pruge, male ška-
tice sa rokicu, 5 šilata, solca ili Tensar kružnu, separ-
za brijanje, Šekera vrlo veliki frizi, "Gugmar", 1 kg. Šake-
ri u željezama, apotekarski smotak običnog pamuka.
Pošto sljedeći nješće raznim rukama takođe može po-
slati cigarete za dva mjeseca t.j. 600 kom, Slati žutu
šalice (upućujući rasmišljeno imati). Ako Vam je razgovor
da mi kupujete i Šekere, Šekere, Šekere, to mi možeš poslati
400 kom., "Internacionala", ostale vrste cigarete
su mi previše lagane a pušenje ograničeno na 10 kom.
Dravo. Marša mih molio da mi pribave jedan dobar
koštar 1% rožnat, "cigarski". Ostalo do 3 kg. i 300
grama, na što će još ograničen svaki PREPORUKA
- PAKET, kako sam Vam već pisao, može da bude

Vjekoslavovo pismo u kojem naslućuje nasilnu smrt

na 9 godina zatvora – nema nikakva traga
što bi upućivalo na to ili na neki Balinov
odlučan otpor pri uhićenju.

U jednom dokumentu nejasna datuma,
navodi se tko je sve, zbog dolaska „ilegal-
ca Vjekoslava Balina“, bio pod nadzorom
od 3. do navečer 5. svibnja 1958., kada je
Balin uhićen. Na osnovi toga možemo
zaključiti da je on bio pod nadzorom od
Rima do uhićenja, odnosno da je u Rimu
dobio zadatko koji ga je odveo ravno u
Udbinu zamku.

Pod istragom u Beogradu – suđenje u rodnome Šibeniku

Iz dostupne dokumentacije može se
zaključiti da je Vjekoslav Balin, odmah
nakon uhićenja, 5. svibnja, „radi posebnih

interesa bezbednosti nekih lica“ odveden
u Beograd, u Centralni zatvor Udbe. Iako
je vjerojatno istog trenutka počelo i njegovo
saslušavanje, tek je 9. svibnja 1958.
dva puta zapisnički saslušavan, a ta su
saslušavanja nastavljena sve do 8. lipnja

Sobzirom da se radi o pismu koje je puno fraza, a te fraze se svade na klevetanje rada u KPD-mu kao i to da mi Vas ovde zlostavljamо mučimo itd. U buduće Vam nećemo slati poštu ako je ista ili slična sadržina.

11.XI.1959 god.

Referen
Ristić

Jedna od golootičkih zabrana pisama

1958. O tim saslušanjima svjedoči 197 stranica zapisnika A4 formata.

Punih sedam mjeseci, od 8. lipnja 1958. do 8. siječnja 1959., kad je u Beogradu zapisnički saslušavan u svezi sa zbivanjima koja će obuhvatiti optužnica i presuda, u dostupnim dokumentima nema traga Balinovim saslušanjima.

Ne može se utvrditi ni dan kada je iz Centralnoga zatvora Udbe u Beogradu premješten u zatvor Okružnoga suda Šibenik. Vjerojatno, to je bilo nakon završetka istrage u Beogradu. Protiv njega je Okružno javno tužilaštvo Šibenik 29. siječnja 1959. podiglo optužnicu, a 9. veljače 1959. sudilo mu se pred vijećem Okružnog suda Šibenik zbog protudržavnoga djelovanja po čl. 117. st. 1. Krivičnog zakona. Osuden je na kaznu strogoga zatvora u trajanju od devet godina zbog ilegalnoga prijelaza u Italiju, stupanja u emigrantske organizacije „Hrvatski narodni odbor“ i „Hrvatsku obranu“ te zbog ilegalnoga prijelaza granice FNRJ u noći s 3. na 4. svibnja 1958. sa zadatkom, da „propagandni materijal raspača osobama čije je adrese od spomenutih organizacija dobio, te da dođe u kontakt s nekim od tih osoba u svrhu da ispita njihov stav i odnos prema radu organizacije u čije je ime nastupio“. Nemamo uvid u zapisnik suđenja, ali nema sumnje da se, braneći svoje političko stanovište, držao „viteški“, kako je navedeno u jednom svjedočenju. Dva mjeseca kasnije premješten je u kaznioniku na Golom otoku (KPD Rab).

U kaznionici na Golome otoku

O Balinovu upućivanju na Goli otok „Uprava državne bezbednosti – Odjeljenje za izdržavanje kazne“ iz Beograda je 3. travnja 1959. obavijestila Upravu KPD Rab, naglašavajući da se „radi o osuđeni-

Starogradishka kaznionica

ku sklonom begstvu i drugim izgredima“ te „potrebno je obezbititi odgovarajući smeštaj i kontrolu“.

Nekoliko dana iza toga, 9. travnja 1959. Balin je iz Šibenika „prepraćen“ u Kazneno-popravni dom Rab – na Goli otok, gdje je smješten u izolaciju – Odjel 102, soba br. 4, s kategorijom „C“, odnosno u skupinu s najmanje zatvoreničkih prava. Po dostupnim podatcima, skoro čitavo vrijeme boravka na Golom otoku Balin je bio u Odjelu izolacije i stalno pod nadzorom institucija savezne Udbe, izložen provokacijama kriminalaca, kako je to tada obično bilo u praksi u jugoslavenskim kaznionicama, i od strane Uprave povremenim kažnjavanjima osamljenjem, izolacijom, zabranom dopisivanja s obitelji, dobivanja paketa i drugim uobičajenim kaznioničkim kaznenim mjerama. Od 21. travnja 1959. do sredine 1961. radio je u kamenolomu.

Na traženje Uprave kombinata „Velebit“ iz Rijeke, sredinom 1961. prešao je na rad u njegov golootočki proizvodni sektor Stolarije, gdje je kao kreator-projektant vodio tehnički ured za komadni namještaj. Omogućeno mu je i uređivanje ateljea za uspješniji rad. Jedan od njegovih zapaženih radova je i stolac „Adela“ (nazvao ga je tako po sestri Adeli), a proizvodio ga je kombinat „Velebit“ na Golom otoku za hotele, kampove i odmarališta.

Iako je u izolaciji u golootočkoj kaznionici, Balin se ne predaje, bori se za sebe i svoju budućnost o kojoj govori svojima pri posjetima i u pismima te sa supatnicima. Nakon donošenja zakona o amnestiji 14. veljače 1962., podnio je 9. travnja 1962. zahtjev Komisiji za primjenu Zakona o amnestiji da se taj akt primjeni i na

Budući da je zatvorska uprava neka Balinova pisma upućena obitelji zadržava, često obitelj nije znala što se s njim događa i obično se obraćala Upravi. Vrlo malo je podataka iz 1964. godine koji bi svjedočili o Balinovu životu u golootočkoj kaznionici. Uprava za njega 28. siječnja 1964. zaključuje: „Stalno ga imati pod kontrolom jer je sklon begstvu.“ Ne predaje se ni obitelj Balin, u raznim oblicima vodi brigu o Vjekoslavu i, očito svjesna opasnosti u kojoj se on nalazi, nastoji mu pomoći mogućim pomilovanjem.

Premještaj u kaznionicu u Staroj Gradiški

Dostupna dokumentacija iz 1965. godine, zadnje godine života Vjekoslava Balina, pruža nam dosta podataka o njemu. Te je godine, 24. veljače, premješten u KPD Stara Gradiška. Do 23. veljače radio je u proizvodnom sektoru Stolarije na Golom otoku. Za prekid rada u Stolariji „rukovodioc pogona“, nejasno potpisani, zapisao je „Premešten u drugi KP Dom“, a njegovu radnu karakteristiku je ocijenio: „Kao projektant i kreator novih prototipova stolica pokazao je spremnost.

Zbog nejasnoće - pismo zadržano. Pišite jasna pisma bez nepotrebnih naklapanja.

Dne 2.VII 1962 godine.

B.Poznić

Cenzura pošte

njega, a Okružnom судu Šibenik uputio je zahtjev za obnovu kaznenoga postupka, ali su i jedan i drugi zahtjev odbijeni (4. svibnja odnosno 19. svibnja 1962.). Na rješenje Okružnog судa Šibenik Balin se je žalio Vrhovnom судu Hrvatske 12. lipnja 1962. godine.

Međutim, i pored neuspjeha, on se ne predaje, uvijek traži neki izlaz. Tako je 28. svibnja 1962. uputio molbu za dopuštenje da može upisati studij na Pravnom fakultetu u Zadru. U zabilješci od 19. listopada 1962. u Balinovu dosjeu stoji: „Angažirao se dosta na radu za stolariju (Izrađuje modele proizvoda).“

Poslušan, discipliniran.“ S Balinom su u Staru Gradišku premještena još trojica hrvatskih političkih kažnjenika: **Mihajlo Dončević**, **Jure Mišić** i **Jakob Diktić** te slovenski emigrant **Janez Toplišek**, svi s dugotrajnim kaznama, od osam do petnaest godina. Iscrpljujući rad i neprimjereni uvjeti života na Golom otoku pridonijeli su narušavanju Balinova zdravlja. Posebno je njegovo zdravje narušavala šećerna bolest koju zbog neodgovarajućih lijekova i prehrane nije mogao primjereni liječiti te je često padao u nesvjesticu (komu), a imao je i drugih zdravstvenih problema.

(nastavit će se)

TEŽINA „OSLOBOĐENJA” U PREKODRAVLJU

Put čovjekov, naime, nije uvijek u njegovoј vlasti, nego Bogu pripada davati i tješiti kad hoće i koliko hoće i komu hoće, po svojoј volji i nikako više.

(Toma Kempenac)

Vjerojatno na izbor teme o kojoj pišemo ne utječu samo svjesni motivi, nego i nešto dublje u nama, što ne mora uvijek biti prepoznato kao potacaj. Na svjesnoj razini, bila sam potaknuta sjećanjima na događanja neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, kad sam upijala „tajne“ razgovore najbližih – kao ozbiljno i pre-rano sazrelo dijete. Te su priče ostale duboko utisnute u moju dušu, i kao usmenu predaju željela sam ih zabilježiti, tim više što govore o jednom zataškanom i duboko potisnutom vremenu, o čijim se strahotama nije smjelo ni misliti, a kamo li govoriti. S obzirom na to da smatram kako nam posjećivanje događaja koje smo morali „zakopati u zemlju“ donosi spoznaju istine, koja nam može pomoći da postanemo bolji ljudi, osjećala sam potrebu da neke događaje zapišem i podijelim s čitateljem. Imajući na umu da su slike naših sjećanja natopljene čuvstvima, koristit ću povremeno kajkavski izričaj kako bih bolje oslikala duh onog vremena i nesvjesni utjecaj zbivanja na život novih naraštaja. No, izložit ću i neke dobro poznate povijesne činjenice koje su utjecale na događanja na malome komadićku zemlje s lijeve strane Drave u Prekodravlju.

Ratne operacije uz Dravu su završile. Hrvatske oružane snage su se povlačile prema njemačkoj (austrijskoj) granici. No, većina mobiliziranih mladih iz Prekodravlja se je vratila svojim domovima, u dubokom uvjerenju da im se ništa ne može dogoditi, jer nikomu nisu nanjeli nikakvo zlo. Roditelji i rodbina mnogih od njih bili su, uostalom, simpatizeri partizana odnosno Narodnooslobodilačke vojske, kako su se u početku zvali. Neki od mobiliziranih mladića i rijetki civili su se povlačili s hrvatskom vojskom i završili su na Bleiburgu. Neki su pak zastali na polovici puta i vratili se u tajnosti, a ri-

Piše:

Tereza SALAJPAL

jetki su bili povratnici iz kolone smrti – s križnoga puta.

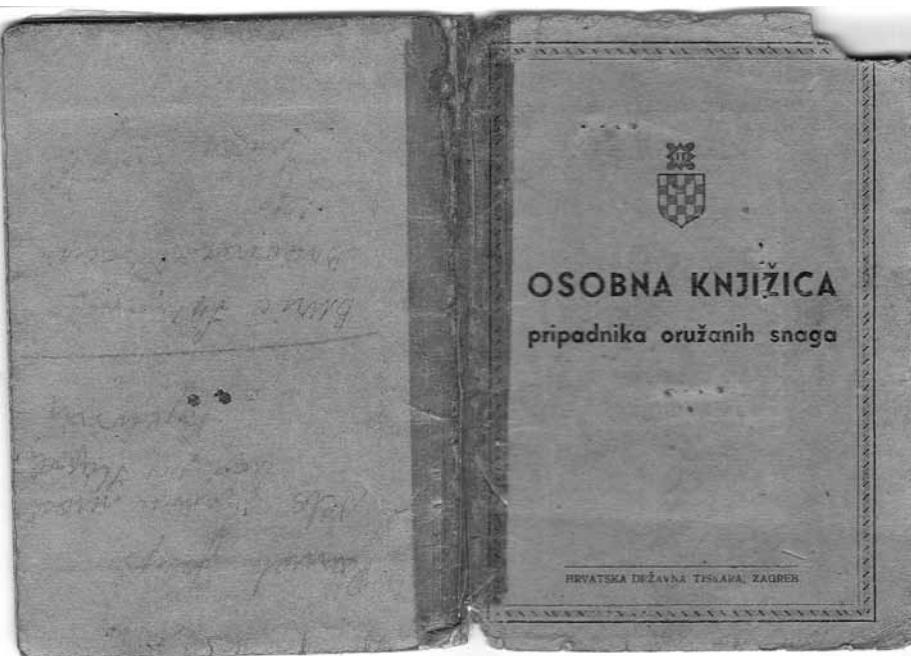
O kolonama smrti se došaptavalo, no s obzirom na udaljenost sela i zaselaka od glavne ceste kojom se kolona kretala i neprohodnost rijeke Drave, tek rijetke žene su odlazile na sačekavanje kolone kako bi tražile najmilije. Osluškivane su i krišom su od usta do usta prenošene vijesti koje su rijetki posjetitelji donosili iz Koprivnice i mjesta s desne strane rijeke Drave, kojima se kretala kolona. Žene i starci su se okupljali u predvečerje, u povjerljivu razgovoru s prijateljima ili rođacima u domu, rjeđe u polju i, prenosi saznanja o po kojem povratniku iz kolone smrti. Okupljanje i razgovor na ulici se je izbjegavao.

Budući da sam uz moju majku često bila pored okupljenih grupica, upijala sam svaku izgovoreniju riječ. Nitko od prisut-

nih nije obraćao pozornost na mene niti je pomisljao da bi me ti razgovori mogli zanimati. Vijesti su se prenosile samo pouzdanom i povjerljivom uhu, s uobičajenim upozorenjem nekog od prisutnih: „*Joj nate, najte... bole bi bilo da čkomimo... kaj nišće ne čuje... Bomo i mi nastrandali*“.

U srcu tih mladih žena i majki izmjenjivala se je tiha nada s podmuklom strepnjom i nejasnom spoznajom da su njihovi muževi i sinovi mrtvi. Njihove nade bi porasle kad bi dočule o nečijem povratku, a svoja saznanja i vijesti su međusobno dijelile.

Bilo je to vrijeme zbnjenosti, potraga, nevjerovanja u slutnje, tinjanja nade bez nade. S nadama i naslućivanjem isprepletale su se misli: „*Da bar ne je otišel... da je bar ostal doma... nikomu ne niš napravil... ni dlaka z glave ne spala ni jenomu partizanu niti njihovem agentom vu našem kraju ... Da sem ga bar nekak zadržala ... da bar nesmo veruvali onem gore...*“ Razmišljanja su se isprepletala sa srdžbom na one koji „*so pobegli i ostavili narod na cedilu koj je najmenje*

Osobna knjizica pripadnika Hrvatskih oružanih snaga

Bleiburški spomenik hrvatskim žrtvama

krov... ". Nije izostala srdžba ni osuda onih koji su mahali pobjedničkom zastavom i ispunjeni mržnjom, osvećivali se jednako na nevinima kao i na krivcima. Netko je izdaleka donio vijest da su mnogi, prešavši granicu, ostali ležati na Bleiburškom polju, izrešetani strojnicama partizana, nakon predaje Englezima. Žene su se pitale, komu su skrivili ti mladi i neiskusni mladići, mobilizirani mimo svoje volje i htijenja – mobilizaciji se nisu mogli suprotstaviti. Prokljmjale su: „*Prokleti Englezi. Ne daj im Bog dobro kud god išli, ni njihovomu potomstvu. Stigla jih Božja kaštiga kak i ove komuniste, partizane, so kak zveri, pravi bezverci.*“ No, muževi, braća i sinovi se nisu vraćali domovima. Postupno se je gasila nada koja bi tu i tamo nanovo propramlasala. Žene su zbumjelo tumarale od posla do posla, od poznanika do rođaka – komunista ili partizana, skupljajući informacije: „*ak je negde nešće nekaj čul, morti videl ili morti zna kaj bi jim povedal da znajo na čemu so - je l'se imajo čemu nadati...*“

Jedne večeri kada se izlila bujica ljutnje na sve upletene u događanja, u prenošenju i iščekivanju novosti oglasila se jedna od prisutnih: „*Zene, ste čule, se pričovala da se je Julčina Bradićev vrnol s kolone. Žena ga je jedva prepoznačala, a njegov dečec se je joca tak splašil kaj je počeo vriščati – zapal je v takov plać kaj so ga jedva smirili. Dok ga je zglenola njegova Marica je vrinsnola od straha i zaprepaščena je rekla: "Je l'si to Ti, Julčina, ili se moje joči varajo?". Je bil je to on. Čez vrte je dopluzal po zemli do svojega dvora, dale neje mogel, se odrpan, sama kost i koža. Ne ga je kaj videti, a znate kak je to bil jak čovek, muškarec kojemu na daleko nije bilo ravna. Vele da teško je l'bo ostal živ. Je pričovala da so im putem vu nekojejo selaj žene hitale kruha i ranu kaj so imale doma. So pobirali mrvice, a vodu pili ako je bilo z grabaj. Bilo je strašno opasno. Ako je koj zaostal, toga bi strelili, zato so jen drugoga vlekli dok god so mogli. Poznati so se držali skupa. Samo se zastati neje smelo, čoveka bi na mestu strelili ili ako je, ne daj Bože, zbog nužde zastal krek. Strahote kaj svet pričovala.*“

Uz teca Julčinu me veže najranije djetinstvo i mnoge uspomene. Povezivale su nas višestruke rodbinske veze. Imao je značajno mjesto u mom srcu. Stoga sam s puno pažnje osluškivala i duboko u svoju dušu i pamćenje upisala svaku izgovorenu riječ koja se odnosila na njegovu sudbinu. Priča se dalje nastavljala. Domobransku odoru zamijenio je civilom – odjećom muža nepoznate žene s molvarske konce u Dravu, koja ga je nahranila i sklonila od nepočudnih prolaznika. Bio joj je beskrnjeno zahvalan. Bilo je opasno kretati se u uniformi. Pobjegao je iz kolone s jednim mještanom u dvorište nepoznate kuće u prolazu. Nakon duljeg skrivanja po vrtovima naselja, u Đurđevcu je dobio propusnicu za kretanje od Golčana partizana, koji je kao povjerljiva osoba djelovao na tom području. No, ta propusnica bila je bezvrijedna – trebao je biti i nadalje vrlo oprezan. Svaki partizan ili osoba u civilu ako joj padne na pamet ili vidi u njemu neprijatelja, imao je pravo oduzeti mu život.

Posljednjim snagama preplivao je Dravu, čiji je vodostaj na sreću bio nizak. U to vrijeme njenim vodama su plivali leševi. Opasne i nepredvidljive vode Drave predstavljale su opasnost i od zaraze. U sumrak je dopuzao do vlastitog doma, zaobilazeći selo u širokom luku, da ga ne zapazi netko od doušnika. Tetec Julčina se jako teško i sporo oporavljao od teškog proljeva – držao se narodne upute – jeo vrlo malo i pio prokuhanu vodu i čaj od kore hrasta. Bilo je opasno potražiti liječnika.

Nakon uspostave slobodne Hrvatske, o događanjima iz tog vremena pričali su rijetki preživjeli mještani. Moj susjed Nacina B. se je povlačio s vojskom uz Dravu prema Varaždinu – i jednim dijelom puta je bio u koloni iz koje je zajedno s bratićem Blažem P. uspio pobjeći. Blaž je došao doma iscrpljen i gol golcat, preplivao je Dravu, a odoru je ostavio na drugoj obali, u strahu da ga tko „nepoznati“ ne liši života. Kad su pozivali proglasom da se jave vlastima, iskusivši ono što se događalo u koloni i u Varaždinu, oni nisu imali povjerenja u proglas i obećanje vlasti. Skrivanjem nekoliko mjeseci spasili su živote!

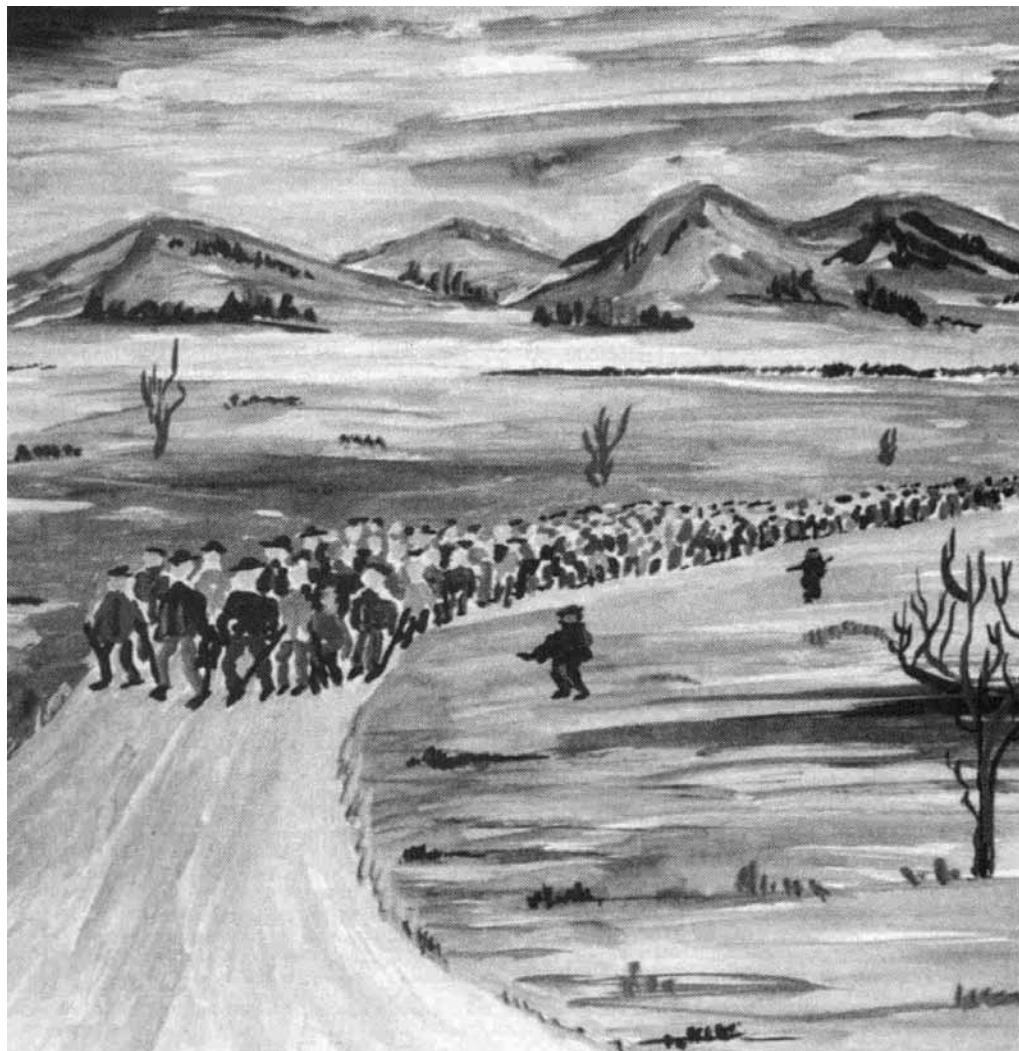
Sudionik kolone smrti bio je i naš Stiv Horvatinović - Šlovakov, koji je poslije rata iselio ocu u Ameriku. Mobiliziran je pri kraju rata kao 17-godišnjak. Bio je član naše obitelji i dijelio s nama dobro i zlo. Povlačio se s hrvatskom vojskom prema Austriji.

Pričao mi je prilikom našeg susreta u Americi: pri dolasku kolone u Koprivnicu našla ga je njegova majka i teta partizanka, koja ga je pokušala spasiti iz kolone, ali je pod prijetnjom smrti od pratnje odbijena. Završio je s kolonom u Vojvodini. Teško se razbolio, bio nekoliko dana u agoniji, te su ga kao mrtvog odnjeli u mrtvačnicu. Tu je došao k svijesti. Zahvaljujući liječniku dr Rovniju – Rusu koji je nekada radio u Goli – spašen mu je život.

Moj bratić, dijete od deset godina, povlačio se s obitelji očeva

prijatelja konjskom zapregom prema Austriji. Noću, neposredno pred granicom, kolonu su napali partizani i u nastalom metežu izgubio se u masi nepoznatih ljudi. Kako je lutao okolo i tražio nekog od poznatih, zapazio ga je partizan u kamionu, pokupio ga, prevezao i ostavio u Varaždinu, gdje je naišao na poznanike i s njima dopješao sporednim putevima do Drave. Čamcima su prešli na mađarsku stranu i pješaćeći Mađarskom došli do doma. Izgubljen i sam spasio se zahvaljujući tomu nepoznatom partizanu. Danas, visoko obrazovan i obiteljski čovjek, u visokoj životnoj dobi, ne želi se prisjećati viđenih, duboko urezanih i u duši zakopanih proživljenih iskustava. Sjećanja na njih su suviše bolna i njihovo dovođenje na svjetlo dana budi strahove i prekomjernu nelagodu. Žig proživljenog u tim danima duboko je utisnut i neizbrisiv. I ponekad neizgovoriv!

Kolone su presahle. Mladi koji se nisu povlačili s vojskom već su se vratili svojim domovima, nakon prijavljivanja po nalogu vlasti – u prisutnosti mjesnih odbornika – pokupljeni su istog dana i zauvijek nestali. Sudeno im je bez suda – nametnuta im je krivnja bez krivnje. Mještani u odboru su govorili – vjerojatno u dobroj vjeri i neznanju: „*Ako neso ništ zgrešili bo se vidlo, ne morajo se bojati – nikomu ni las ne bo opal z glave*“. Moja susjeda i rođakinja, čija su braća bila simpatizeri partizana, majka jedinca sina koji je bio njena uzdanica, savjetovala ga je: „*Idi, Štefek, prijavi se. Boš se vrnol doma. Si znajo da nesi nikomu nikakvo zlo napravil. Bole nego da vu strahu čekaš kaj te otpelajo.*“ Nikada se ni jedan od prijavljenih nije vratio domu, niti su se mogle dobiti ikakve obavijesti o njihovoj sudbini. O ni su nestali. Narod je govorio: „Bog dragi zna – sigurno je te dečke noć pojela.“

Kolona smrti - križni put 1945.

Ušće Mure u Dravu

Žene koje su intuitivno prepoznavale opasnost, oglasile su svoje slutnje. Tako je naša starija rođakinja prepoznala značenje proglosa kojim su se pozivali pripadnici vojske bivše države. Kad je na ulici pored nje prolazio onako slab teteč Julčina, na prijavak „komisiji“, po proglašu vlasti, u susretu ga je upozorila: „*Vrni se doma, Julčina. Vremena so opasna. Nikomu ne mreš ništ veruvati, ni rođenomu bratu. Se pripoveda da partizani dajo vmoriti i vlastitoga brata ak je bil vu ustašami, makar neje nikoga vmoril ili komu kakvo zlo napravil. Vrni se ti doma, njem se nemre veruvati.*“ Žena je intuitivno prepoznala opasnost, iako politički potpuno neupućena – spasila mu je život.

Nitko kasnije nije želio priznati, od domaćih odbornika, svoju uplenost u ta događanja Jesu li znali koja će biti sudbina tih mladih, nedoraslih mladića ili su i oni vjerovali u ispravnost postupanja vlasti i bili prevareni!? Bio je to neki vid neshvatljive okrutnosti – osvete koja je zahvatila cijele naraštaje i poprimala značenje iskorjenjivanja naroda. Kako su se osjećali ti odbornici – članovi nekadašnje Hrvatske seljačke stranke, simpatizeri i suradnici partizana – kad se nitko od odvedenih mladića nije vratio!?

Jedna neodmjerena riječ i neprovjerena optužba mogla je tih dana uništiti nečiji

život. Strah se zapažao na licima žena, širio izgovorenim riječima slutnje zla. Smrt se nadvila nad prostorom tog djelića hrvatske zemlje, bila posjetitelj gotovo u svakom domu, a svoje prisustvo obznanjivala je noću. Razastrta mreža ideologije bila je na daljinu bačena vještom rukom upravljača i duboko je zasijecala u tijela i duh ljudi koji su njome bili obuhvaćeni sljepoćom i nemoći. Smišljenu laž i prijevaru plaćali su životima i gubitkom duše bezbrojni pojedinci – zbog nečeg što ni sami nisu pravo razaznavali u svome dubokom sljepilu, naivnosti i neznanju.

U mom sjećanju izranjaju slike žena moga Prekodravlja, mahom mladih i srednje životne dobi, pogleda prikovana uza zemlju, lica zaklonjena crnim maramama, s vječnim tragom neisplakane tuge i usta zakovanih strahom, dok je srce majčino i srce žene s čedom na rukama tražilo istinu o životu ili smrti njihovih sinova, muževa, braće, koji su nestali na Bleiburškom polju, u kolonama smrti ili preko noći odvedeni iz domova i nestali bez suda i dokaza krivnje. Mobilizacija u redovnu vojsku NDH i nošenje odore bilo je dovoljno da im se izgubi svaki trag. (Bilo ih je ukupno samo u mome rodnom mjestu sa zaosecima čak stočetrdeset devet!).

Te mlade žene zavite u crno bez crnine, Penelope, u fantaziji su očekivale svoje

muževe. U tišini nepreglednih polja, zaledane u nedogled, prekidale bi naporni rad na zemlji osluškujući svaki šušjanj trave i lišća pokrenut lahorom i očekujući dolazak dragih. Svoju čežnju pratile su dubokim uzdasima – očekujući barem vijesti o potvrđi smrti, ali ni ptica ih nije donosila. Njihova je tuga bila doživotna i neisplakana.

Unutarnji osjećaj i naslućivanje u nekim žena da su im muževi u Sibiru bili su više intuitivni nego potkrjepljeni obavijestima. Tek se nakon uspostave slobodne Hrvatske saznao za otpremanje zarobljenika u Rusiju iz logora u Danici u Koprivnici. Nepotvrđene slutnje žena podržavale su i glasine da je čovjek iz okoline Pitomače uspio pobjeći iz vlaka koji je prevozio zarobljenike u Rusiju – pruga prolazi granicom u Prekodravlju. U prilog otpremanja zarobljenika u Sibir govorila bi i priča mog pokojnog oca iz tog vremena. On je tih proljetnih dana orao na njivi uz granicu. U blizini se zatekao Kozak u bijegu, na kojeg je uperio pušku, u namjeri da ga ubije, partizan – majčin daljnji rođak. Moj otac ga je opomenuo: „*Naj to delati, Jožina, boš čoveka imal na duši. Rat je završil, pusti čoveka nek živi, nek ide svojem putem, kaj mu Bog da.*“ Jožina je u mom najranijem djetinstvu služio u našem domaćinstvu. Poslušao je savjet mog oca. Kozak je otiašao preko granice u Mađarsku – spašavao je goli život, je li se uspio spasiti samo Bog zna!

Sve što se događalo u tom vremenu i prostoru pozivalo je na budnost – otvorene oči i uši – svjesnu prisutnost. Vremena su bila mračna i teška, a sudsbine neznane. Slijetom i prostorom hodilo je zlo mržnje i osvete zaodjenuto u „oslobodenje“ – slobodu bez slobode. O svim događanjima, teroru i nepravednim „suđenjima“ se nije smjelo govoriti. To su bile strogo čuvane osobne i obiteljske tajne, koje se nisu otkrivale, zbog straha od odmazde vlasti, straha za preživjele članove obitelji. Bile su to tajne koje su pritiscale preživjele članove obitelji ne samo sudbinom već i trajnom obilježenošću – tajnom nevidljiva križa, koji su vukle zajedno sa djecom na mukotrpnome životnom putu...•

PORATNA SASLUŠANJA HRVATSKIH DRŽAVNIH DUŽNOSNIKA (I.)

ZAPISNIK O SASLUŠANJU ZDENKA BLAŽEKOVIĆA (IV.)

Pred Mariborom smo stigli poglavniku kolonu, koja se je tamo nešto zadržala, jer je netko pripucao na kolonu, pa se je vršilo osiguranje. Pred večer istoga dana smo stigli do Spielfelda, gdje smo saznali za opću kapitulaciju. Vodja našeg dijela kolone je bio gen. Begić. Ja sam ga pitao što će se sada činiti, na što mi je on odgovorio, da nema nikakovih posebnih razloga, nego da će se krenuti dalje prema zapadu. Pošto je čekanjeiza Spielfelda bilo bezrazložno, to smo se nas četiri ili pet automobila odvojili od kolone i pošli sami dalje. Pred Grazom smo krenuli lijevo i dospjevši na Pack-cestu na njoj noćili. Osim mojih kola bila su još kola puk. Seletkovića, dok ljudi koji su bili u onim drugim kolima nijesam poznavao.

9. svibnja rano u jutro smo se našli priklješteni u jednoj dosta velikoj koloni u kojoj jo bilo i dosta kola iz Hrvatske, koja je stajala jer je cesta bila zatrpana vozilima. Oko 10 sati smo se oslobođili i krenuli put Klagenfurta. U jednom mjestu pred Klagenfurтом (oko 30 km), sabrala se opet dosta velika kolona, koja se sastojala iz odprilike istih kola koja sam vidjeo u Novim Dvorima, samo sam tu još vidjeo generale: Grujića, Pečnikara, Sertića, zatim Upravnog Zapovjednika Ustaške Mladeži Dr. Felixa Niedzielskog, Dr. Nevistića stožernika Ustaškog Sveučilišnog Stožera. Tu sam vidjeo i Poglavnika koji je razgovarao sa generalima i ministrom Pukom. Pošto su navodno bile

jake partizanske snage na cesti za Klagenfurt, to se je krenulo natrag, da se dodje na cestu za Salzburg. Pred St. Leonhardtom na nekoliko kilometara je opet kolona stala radi zatrpanosti ceste i tu sam posljednji puta vidi na momenat Poglavnika u jednom malom otvorenom autu. Za njim su išla još jedna kola u kojima je bio čini mi se Kirin. Tom se je prilikom Poglavnika vozio u protivnom smijeru nego što smo mi išli, ali se je morao vratiti, jer sam ja poslije čuo, da je on bio za vrijeme kasnijeg bombardiranja u St. Leonhardt. Kada smo stigli u St. Leonhardt napala su kolonu odnosno vozila na cesti dva aviona sa bombama i mitraljeskom vatrom uslijed čega je izgorilo središte St. Leonhardta a bilo je i žrtava. U večer smo krenuli prema Judenburgu, kamo smo stigli pred pola noći i noćili jer se nije moglo zbog zakrčenosti prometa dalje. Tu je opet presjela moja žena u moja kola.

10. svibnja rano u jutro krenuli smo dalje pravac Litzen. Na prolazu kroz Judenburg vidjeo sam po strani stajati kola ministra Puka, ali njega nijesam vidjeo. Prolazom kroz Judenburg sam izgubio vezu sa kolonom, pa tako i sa puk. Seletkovićem u kojega kolima mi je ostao jedan mali kovčežić sa dokumentima i nešto

Nogometna utakmica HAŠK – Gradaški (2:2), Zagreb, 28. srpnja 1935. Zdenko, vratar HAŠK-a.

nakita moje žene, u ukupnoj vrijednosti od kojih pet tisuća predratnih dinara (familijarni nakit). Putem su se opet sustigli neki automobili, pa se je opet formirala mala kolona od kojih desetak automobila medju kojima su bila i dva kamiona. U toj se koloni našao opet auto Dr. Sekule Drljevića u kome je još bila njegova supruga, te još jedna žena sa djetetom. Češće smo putem stajali, da se sabere možda više automobila i tako stigli u St. Jochan am Tauern, gdje smo bili obaviješteni da su Rusi u Tribenu kroz koji smo mi morali proći. Pošto u to nismo mogli potpuno vjerovati, to smo poslali da se to izvidi. U tome čekanju smo bili obaviješteni po dopukovniku Vlahi, koji je oko pola tri sata prispio, da je on vidjeo putem jednu grupu automobila na polju medju kojima je prepoznao kola Poglavnika, kako odlaze u šumu i napuštaju kola, te da misli da je i Poglavnik bio тамо i ako ga nije vidjeo.

U taj je čas bio prispij izvidjač iz Tribena, koji je izvjestio da Rusi još nisu u

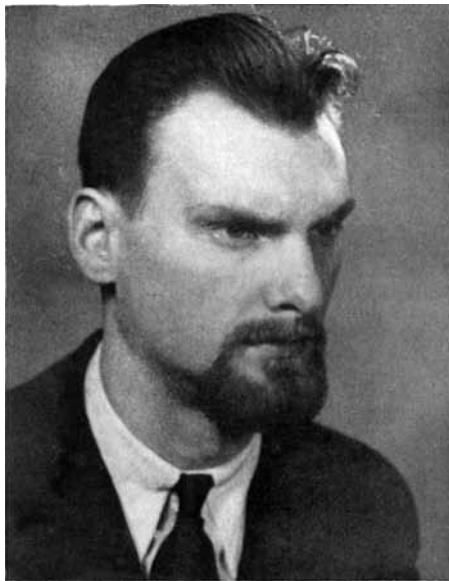
Povjerenik Državnog vodstva tjelesnog odgoja i športa
(15. siječnja – 6. svibnja 1945.)

Tribenu. Zato se zaključilo, da se ode obavestiti one koji su pošli u šumu, da je to nepotrebno s obzirom na čistu put. Međutim na putu k tome mjestu smo sreli ruske pancere i vratili se nazad, te produžili prema Tribenu. No svega nešto prije nas su stigli doista Rusi u Triben, tako da smo prošavši prve ruske patrole krenuli u brda, da pješice nastavimo put preko Alpa do američke zone. Nakon osam dana pješačenja pod najtežim okolnostima, prešli smo rijeku Ens [Enns] kod Trautenfelsa i dospjeli u Američku zonu. Tamo smo susreli Dr. Nevistića, njegovu suprugu i svećenika Buluma. Naknadno spominjem da je od Tribena s menom i ženom bila još gdje Sažunić, Ilija Sertić i neki vojnik Saret [Safet?] (mladić od 18 god.). Američke vojne vlasti su nas sve sabrale i poslale jednim transportom u Salzburg, kamo smo stigli oko 25. svibnja 1945. godine.

U Salzburgu smo se smjestili u izbjegličkom logom „Lehen lager 12“ koji je bio pod kontrolom i obskrbom Amerikanaca t.j. američkih okupacionih vlasti. U sobi smo bili zajedno kroz dva mjeseca: gdje Sažunić, Dr. Nevistić sa suprugom, crnogorski novinar Gjuro Lipovac sa suprugom (Engleskinjom) i sinom od 14 god., te moja žena i ja. Nakon dva mjeseca su otišli Lipovićevi i gdje Sažunić, a ostali smo samo nas dva bračna para. Tu sam živio sve do moga uhićenja t. j. 28. augusta 1945. god. U tome su logoru iz početka bili snama Hrvatima i španjolski izbjeglice iz doba španjolskog gradjanskog rata, ali su oni nakon mjesec dana otišli, tako da su ostali samo Hrvati, ali su kasnije Amerikanci naselili i nekoliko familija Nijemaca iz Jugoslavije. Pred konac je moga boravka u logoru moglo u njemu biti oko 300 (tristotine) osoba i to većinom žena i djece, dok je muškarca moglo biti nešto iznad stotine.

Za vrijeme moga života u Salzburgu, skoro sam isključivo bio u samome logoru na krećući se nikuda, dok sam svega tri puta bio u Bad Gasteinu da posjetim moga brata koji se je tamo nalazio interniran po američkim vlastima, jer se je tamo nalazilo internirano cijelo hrvatsko poslanstvo iz Berlina sa svim osobljem.

Mi smo u logoru zaključili ne baviti se nikakovim političkim djelatnostima i ne dati se ukopati u bilo kakove političke makinacije, da si ne otežamo i onako teški položaj u kojem smo se nalazili. Međutim ta naša odluka je doprinijela tomu, da je jedan stanoviti broj članova logora

Iz knjige „Mladež i država“, 1944.

konačno dospio u zatvor, a tu je i zapravo jedina stvar spomena vrijedna u ta tri mjeseca, a to je odnos „Jugoslavenskog Nacionalnog Komiteta Kralja Petra II“ i nas u logoru. Naš stav je bio podpuna politička neaktivnost u stanju iščekivanja uredjenja prilika kod kuće (jer tada još nije bio riješen odnos sa kraljem i Mačekom i t.d.), te čekanje velikih političkih amnestija koje su se pod sigurno očekivale. Mi smo odlučili podupirati samo djelatnost Crvenog Križa koji se je bavio sakupljanjem i materijalnim zbrinjavanjem izbjeglica iz Hrvatske. Tu djelatnost je vodio svećenik [Vilim] Cecelja, koji je naročito pazio, da se ne radi politički.

Medutim Jug. Nac. Kom. Petra II. je nastojao sve izbjeglica uvrstiti u svoje članstvo, kako bi bili brojniji i prema tome mogli nekoga predstavljati, pa su neprestano radili kod Amerikanaca na tome, da mi podpadnemo pod njih, što smo mi redovito odbijali. U tome su radu prednjačili neki Andjelković i neki Vukovojac, a čuo sam da je tam bio jedan od najjačih srpskih predstavnika vladika Nikolaja Velimirović. On je čini mi se igrao kod toga neku ulogu „sive eminencije“ i savjetnika. U tom samom komitetu nije bilo jednodušnosti, jer su oficiri bivše jugoslavenske vojske koji su bili u zarobljenosti sačinjavali jednu struju, zatim etničici Dražinovci drugu, a bilo je tu i Ljotićevaca i kokejakovih bivših njemačkih agenata koji su tamo htjeli voditi političku riječ. Jedno se je vrijeme tamo s njima preskakivao ing. Ivan Bulić, ali njega medju nama nije nitko ozbiljno shvaćao, jer ga se nije smatrao uopće normalnim, pa je konačno i

bio po prijavi Petrovog komiteta uhapšen još jedno mjesec dana prije nas.

Vijesti koje su stizavale iz domovine su bile oskudne, a ono što su i donosili protjerani „Folksdojeri“ iz Jugoslavije nisu bile niti malo umirujuće, tako da je opća psihološka situacija medju izbjeglicama bila vrlo mučna. Nikakovih autoritetnih direktiva iz vana, nikakovih umirujućih vijesti iz domovine, tek sama naklapanja u najcrnjem obliku, tako da ja pod konac moga boravka na slobodi ostajala još jedina nada, da će doći do velikih političkih amnestija u Jugoslaviji, koja će riješiti pitanje emigracije onih izbjeglica koji nisu na duši imali zločina odnosno koji nisu imali krvave ruke. Međutim bilo je nekoliko amnestija, ali niti jedna nije zahvatila Ustaše, koji su onima iz Petrovog komiteta naročito smetali, jer nisu htjeli ni pod koju cijenu u taj komitet. Desetak dana prije moga hapšenja sam bio obavješten, da u Jug. Nac. Komitetu Kr. Petar postoji lista nas koji moramo biti uhapšeni, ali ja se nijesam micao iako sam posjedovao propusnicu za englesku zonu, jer mi je savijest bila čista. Međutim mi smo doista bili uhapšeni i više nisam video slobode. Kasnije sam saznao od nekih koji su bili nakon dva mjeseca takodjer uhapšeni, da su sa Petrovim komitetom imali neke veze i suradnju [Ivan] Pernar i Ing. [Bažo] Vučković no u kojoj mjeri i sa kojim zadatkom nije mi poznato. Nije mi poznato, da bi bilo tko sa strane Ustaša u emigraciji u američkoj zoni vršio bilo kakvu političku djelatnost, a mislim da ne postoje niti preduvjeti za takav rad.

Pošto je veoma mali broj ljudi iz Hrvatske u američkoj zoni, to sam se kroz tri

Nepoznati Zdenkov prijatelj

Iz UDB-ina dossiera br. 304277

mjeseca i sastao sa vrlo malo značajnijih osoba. Od ministara iz N.D.H. sam bio u par navrata sa ministrom Nikšićem koji je dolazio radi liječenja u Salzburg i jednom je prilikom spavao dvije noći u mojoj sobi. Zatim sam vidjeo jednom ministra Tortića, ali nisam s njime razgovarao, a čuo sam da je dolazio u Salzburg jednom ministar Mehicić. Inače nisam imao za vrijeme cijelog mog života na slobodi niti jednog sastanka koji je bio u vezi sa bilo kakovom političkom djelatnosti. Tomu se nije niti čuditi, jer su u to vrijeme svi emigranti bili zaokupljeni brigom kako i gdje da se smjesti i prehrane, jer su mogućnosti smještavanja i prehranjivanja tada u Austriji bile izvanredno teške, zato su se razgovori osim običnih političkih brbljarija u glavnom kretali oko pitanja smještaja, prehrane i briga za familije koje su ostale kod kuće, a o kojima se nije upravo ništa moglo saznati. Jedini sastanci redovite naravi su bili u logoru, radi normalnog logorskog života i obskrbe, a politika koja se je tu rješavala je bio najkraći dio dnevnoga rada, a to je bilo odbijanje suradnje sa Jugoslavenskim Nacionalnim Komitetom Kr. Petra.

Kako sam spomenuo od 25. maja do 28. augusta t.j. kroz tri mjeseca živio sam stalno u Salzburgu „Lehen lager 12“. U julu i augustu sam bio po jedan dan u Bad Gasteinu kod brata, a jednom samo par sati. Jednom sam u Bad Gasteinu vidjeo ženu Dide Kvaternika, koja je davala dojam nervno podpuno rastrojene žene, koja mi je tom prilikom rekla, da se mora svaki

dan prijavljivati amerikanskim vojno-policajskim vlastima (CIC) i da živi u teškim materijalnim prilikama. Za muža je nisam niti pitao, jer sam znao da mi i onako neće reći gdje je u koliko i ona to zna.

Kada sam uhapšen više nisam imao skoro nikakove veze sa vanjskim svijetom a odlaskom u koncentracioni logor je ta veza sasvim prestala. Uhapšen sam, kako sam spomenuo 28. augusta 1945. i zatvoren u zatvoru Landesgericht Salzburg, gdje sam proboravio ravno mjesec dana. Sa mnom je bilo još uhapšeno oko trideset Hrvata iz našega logora. Iz zatvora u Salzburgu sam prebačen kao i svi ostali u koncentracioni logor „Camp Marcus W. Orr“, gdje sam proboravio sve do moga izručenja t. j. 12. februara 1946.

U logoru „Camp Marcus W. Orr“ se je život odvijao pod dosta teškim okolnostima radi zime i slabe prehrane. U samom logoru nije vodjena doslovno nikakova politička djelatnost, jer jednostavno nije imala smisla, a i same amerikanske vlasti su vrlo budno pazile da se svaki takav pokusaj u zametku uguši.

Općenito u cijelom životu emigracije iz Hrvatske manjkao je svaki preduvjet za politički rad, jer u današnjoj odnosno tadašnjoj situaciji u Austriji mogli su politički raditi samo pristalice Kr. Petra i predstavnici H.S.S., dok Ustaše nisu imali baš naslov za politički rad. U koliko je tko dolazio po kakove savjete onda mu se reklo: imaš radio, imaš novine, imaš dva komiteta, imaš vijesti iz domovine koji-

ma možeš a ne moraš vjerovati, a što je najbitnije ako već ideš u nešto neizvjesno idi sam, pa ćeš vidjeti. Doista u onoj zrci najrazličitijih vijesti bilo je bezsвесno bilo kome što savjetovati.

Kako u svako mutno vrijeme, tako i u vrijeme moga boravka u Salzburgu našlo ljudi koji su se našli u „narodnom“ poslu da pokriju svoje crnoburzijanske podvige, pa su se počeli brinuti za Hrvate u Austriji, koji se nisu mogli odlučiti bili išli u Jugoslaviju ili ne. Tako se sjećam trojice studenata koji su me u par navrata posjetili upravo me mrvareći sa pitanjima na koja ja niti sam znao a niti mogao odgovoriti odnosno dati upute. Ti su ljudi znali kod mene sjediti po par sati ne dajući se odpraviti samo da nadju naslov za svoja putovanja u vezi sa crnom burzom. Dali su oni doista imali kakove veze sa grupama ljudi iz Hrvatske ili ne to nisam mogao nikada ustanoviti.

Inače se često nalaze u zatvorima radi crne burze ljudi koji su vrlo blizu Nac. Kom. Kr. Petra, tako da (koliko sam ja mogao opaziti) ne uživaju nikakav ugled u Salzburgu, odnosno u ono ga doba nisu uživali.

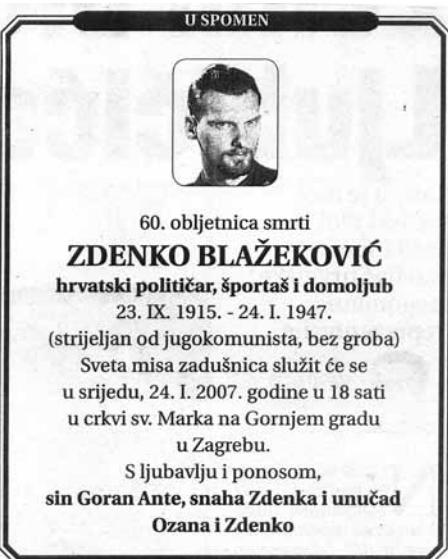
STANJE U AMERIČKIM LOGORIMA

a) Opća organizacija – Kontrola, sigurnost, ishrana i higijena.

Za moga života u američkoj okupacionoj zoni u Austriji, imao san priliku upoznati dvije vrste logora i to:

Djeca ubijenih Zdenka Blažekovića (Goran Ante i Drina) i Borisa Blažekovića (Milan i Alka), u listopadu 1948.

U SPOMEN objavljeno u Večernjem listu, 24. siječnja 2007.

1.) Otvorene izbjegličke logore (U.N.R.A.)

2.) Koncentracione logore američkih vojno-policajskih vlasti.

1.) Za ono vrijeme dok sam ja živio u otvorenom izbjegličkom logoru je organizacija tih logora izgledala odrliko ovako kako ču to sada prikazati.

Otvoreni izbjeglički logori se obično formiraju po narodnostima, a logoraša se nastanjuje po bivšim njemačkim vojničkim logorima ili kasarnama. U Salzburgu je postojao jedan major američke vojske koji je bio nadležan za sva pitanja organizacije tih logora u samome Salzburgu. On je također i razvrstavao izbjeglice po narodnostima i s vremena na vrijeme obilazio logore, da se uvjeri jeli sve onako kako je on zahtjevao. Svaki je logor morao imati svoju logorsku upravu koja je bila odgovorna za život logora Amerikancima. Tu logorsku upravu su sačinjavali: Predstavnik logora, nadstojnik pisarne, tajnik, obskrbnik i njegov pomoćnik, te skladištar i logorski liječnik odnosno higijeničar. U svakom pak logoru je postojala američka uprava, t.j. dva američka dočasnika ili vojnika, koji su bili nadzornici rada logorske uprave i ujedno veza sa odlučujućim američkim faktorima.

Kontrolu logora su vršili od vremena na vrijeme američki časnici, a dnevno američka uprava logora. Politička djelatnost u logorima je bila zabranjena.

Po nalogu Amerikanaca morao je svaki logor organizirati logorsku policiju, koja je smjela puštati u logor samo logoraše, dok su se druge osobe morale prijaviti u pisarni ako su htjeli ući u logor, ali se to

nije jako rigorozno provodilo. Ta je policija bila odgovorna Amerikancima za red i mir u logoru.

Hranu za logor su davali Amerikanci i to dva topla obroka dnevno t.j. u jutro crna kava, a u podne juha. Osim toga se je još dobivao kruh i veoma male količine sira ili marmelade. Prva dva mjeseca je hrana po osobi sadržavala 960 kalorija, dok je zadnji mjesec (august) površena bila na cca 2000 kalorija i to radi toga jer se je američka komisija koja je došla pregledati stanje logora uvjerila, da su logoraši tjelesno uslijed slabe hrane veoma oslabili.

Nadzor nad higijenom je vodio logorski liječnik i američki liječnik koji su dolazili od vremena do vremena. Radi čistote koja se je vrlo rigorozno provodila nije bilo nikakovih zaraznih bolesti za ono vrijeme, kada sam ja u logoru živio, a ljudi se je cijepilo protiv trbušnog i pjegavog tifusa. Također se vršilo redovito raskuživanje radi ušiju.

2.) U koncentracionom logoru američkih vojno-policajskih vlasti Camp Marcus W. Orr, Salzburg, gdje sam ja bio zatvoren[,] opća organizacija logora je sprovedena ovako. Sam logor je bivša pionirska kasarna njemačke vojske. Tu ima zidanih zgrada za stanovanje, zatim velikih prostorijalnih hal za pionirski materijal i napokon drvenih njemačkih baraka. Sve je to upotrijebljeno za stanovanje logora, premda većina tih zgrada ne odgovara predviđenima za stanovanje ljudi. Logor je razdijeljen u pet dijelova. Sav taj prostor je ogradjen trostrukom bodljikavom žicom a u zadnje vrijeme providjen i vodovima nabijenim električnom strujom.

Tako su isto žicom ogradjeni i dijelovi logora, te je zabranjeno prelazeњe iz jednoga dijela u drugi. Uprava je dvostruka. Glavnu upravu sačinjavaju američki časnici i dočasnici, a izvršnu upravu sačinjavaju sami logoraši.

Kontrola se provodi tako, da se svaki dan prebrojavaju svi zatvorenici, što kontroliraju Amerikanci na licu mjesta. Isto tako Amerikanci kontroliraju dnevno sve nastambe, dali odgovaraju propisima, te kontroliraju rad izvršne uprave logora.

Osiguranje logora vrši američka vojska, koja je smještena na tornjevima oko logora, a u samom logoru je organizirana logorska policija koja je za rad odgovorna Amerikancima, te ima pravo kažnjavanja do petnaest dana strogog zatvora za slučaj prekršaja logorske discipline.

Ishrana je odrliko ista kao što sam naveo u otvorenim logorima, i može se smatrati da nije dovoljna za održanje snage u organizmu. Oni logoraši koji su radili dobivali su još jedan topli obrok.

U logoru je postojala logorska bolnica u kojoj su radili veoma dobri liječnici, tako da su se čak i operacije u logoru vršile. Svaka je baraka imala svoga liječnika koji je dnevno vršio pregledne i davao liječnicu pomoć u granicama dosta oskudnih mogućnosti.

b) Položaj logoraša – dužnosti, prava, postupak.

1.) Za ono vrijeme dok sam ja bio u otvorenom izbjegličkom logoru „Lehen Lager 12“ logoraši su imali samo tu dužnost, da drže logor u uzornom redu i čistoti, da se pokoravaju logorskoj disciplini i nalozima američke i logorske uprave i ništa više. Morali su se prigodom putovanja ili odlaska prijaviti ili odjaviti u logorskoj kancelariji, radi evidencije brojnoga stanja.

Logoraši u otvorenim logorima nijesu imali nikakovih prava osim podpuno slobodnog kretanja po logoru i izvan njega. Samo pripadništvo logoru nije davalо nikakova prava.

Postupak kako logorske uprave tako i amerikanaca koji su dolazili bilo službeno bilo neslužbeno u logor je bio sasvim pristajan te nije bilo nikakovih neugodnosti s te strane.

2.) Dužnosti logoraša u logoru Camp Marcus W. Orr su bile pridržavati se najstrožije svih nalogu američke i logorske uprave te izvršavati sve njihove naloge, a napose u pitanjima rada i higijene.

Prava koja je logoraš imao nisu u početku bila nikakova. Medjutim, se je kasnije dozvolilo primanje paketa, koji su bili veoma strogo pregledavani. Još nešto kasnije je dozvoljeno pisanje četiri puta mjesečno i to 24 redka i ulazak stanovitog broja novina u logor i to bez razlike izdavača. Medjutim pošta nije bila redovita jer je pismo trebalo mjesec i više dana dok se uruči, a većina nije niti stigla. Logoraš je imao pravo kretati se u svome Copaudu [compound] slobodno, ako ga nije koja druga dužnost u to vrijeme vezala. Bilo je dozvoljeno i učenje jezika. Sva ta prava i te dužnosti su čas dobivale na snazi, čas gubile već prema zapovjedniku logora Amerikancu, koji su se skoro tjedno mijenjali. Položaj logoraša je bio vrlo težak preko zime, jer su većina prostorija bile nepodesne za stanovanje, a napose zimi.

Postupak Amerikanaca je bio do skrajnosti suh i vojnički no nije bilo u našem bar logoru niti jednog slučaja maltretiranja ljudi osim par nesretnih slučajeva gdje je straža nekoga nastrijelila.

c) Rad komiteta izbjeglica (Petar) i mačekovaca po logorima.

1.) Kako sam u prošloj temi opširnije napisao[.] „Jugoslavenski Nacionalni Komitet Kr. Petra II“ nastoji da dobije pod svoju upravu i vodstvo sve izbjeglice iz Jugoslavije, te vrši u tome pravcu propagandu. Tako je bilo u vrijeme dok sam živio na slobodi t.j. do mjeseca septembra 1945. Kako se je stvar dalje razvijala nije mi poznato. U ono doba mačekovci nisu bili uopće aktivni, nego je samo Ing. Vučković imao neke veze sa Petrovim komitetom, no u kojoj mjeri ne znam. Tada se je govorilo da će oni navodno razviti neku političku aktivnost, ali ja je nisam dočekao. U naš logor Petrovci nisu mogli, pa nisu mogli niti razviti bilo kakvu djelatnost, ali sam čuo da su njihovi ljudi putovali po američkoj zoni Austrije i vršili verbovanja za svoj komitet upućujući ljude da se ne vraćaju kućama, jer da će sa kraljem zajedno u domovinu. U svome su logoru u Salzburgu vrlo svečano proslavili kraljev rođendan uz program i govore. Ljudi iz našega logora nisu prisustvovali. Koliko je meni poznato za vrijeme dok sam bio na slobodi Mačeković, t.j. njihovi izbjeglice nisu niti mogli ništa raditi, jer nisu imali niti kakovih direktiva za rad, nego su nastojali uhvatiti vezu sa Mačekom, jer su bili vezu podpuno izgubili.

*U SPOMEN UBIJENIMA I BEZ GROBA – Zdenko Blažeković,
brat Boris Blažeković i šurjak Vladimir Hećimović (Mirogoj)*

2.) U logoru Camp Marcus W. Orr nije postojala nikakova djelatnost niti Petrovog komiteta niti mačekovaca, jer nije u tome logoru nikoga od njih bilo, a izvana je bilo nemoguće doprijeti bilo na koji način unutra a kamoli vršiti kakvu političku djelatnost, koja je bila najstrožije zabranjena po propisima logora i na to se vrlo budno pazilo.

Z. Blažeković v. r.

HAPŠENJE U SALZBURGU 29/30-VIII.1945. g.

Već desetak dana prije uhićenja sam bio upozoren, da u „Jugoslovenskom nacionalnom komitetu kralja Petra“ postoji popis ljudi iz našeg logora /Lehen – lager 12/, koji će biti po američkim vojno-redarstvenim vlastima uhićeni. Razlog uhićenja mi nije poznat bio. Premda sam posjedovao službeno izdanu propusnicu za kretanje po američkoj zoni Austrije, kao i isto takvu propusnicu za prelaz u englesku zonu Austrije, nisam se makao iz logora smatrajući da nemam razloga za izbjegavanje susreta sa američkim redarstvenim vlastima. Da sam samo promijenio mjesto stanovanja /što sam u svaku dobu slobodno mogao/ već bi izbjegao uhićenje.

U noći oko pola dvanaest dne 29-VIII.1945. g. sam se probudio čuvši neuobičajenu buku i žamor u baraki. Čuo sam izvikivanje imena i koraka ljudi koji su se

polako primicali sobi u kojoj sam ja spavao. Odmah mi je bilo jasno što se dešava i počeо sam se oblačiti upalivši svjetlo. U svjetlu žarulje video sam uz plot logora dvojicu američkih vojnika po čemu sam zaključio, da je logor opkoljen. Nakon par sekundi sam na energično kucanje otvorio vrata. U sobu su ušla dva Amerikanca sa samokresima u ruci upitavši me na njemačkom jeziku kako se zovem, što su pitali i druge osobe koje su u toj sobi stanovale, odnosno spavale. Kada sam im rekao ime[.] rekoše da podjem s njima. U tom je času ušao još jedan Amerikanac, koga je za ruku držala jedna zakrabljena osoba. Ja sam se u brzini oprostio sa mojom suprugom i izašao uputivši se pokazanim pravcem u prvu baraku, gdje sam u sobi uprave logora zatekao već sve uhićene. Zatim smo bili jedan po jedan uvodjeni u susjednu sobu, gdje su bila dva Amerikanca, a medju njima je sjedila ona zakrabljena osoba. Upitan sam opet kako se zovem i kad sam rekao ime, Amerikanac, koji me je pitao za ime /a imao je popis pred sobom tiskan na stroju/ pogledao je zakrabljenu osobu, koja mu je kimnula glavom, on je napravio kvaku pokraj imena i ja sam uveden opet natrag u sobu uprave. Zatim smo strpani svi u jedan vojni kamion, te odpremljeni u zatvor „Lander-Gerichta“ u Salzburgu. Nakon mjesec dana sam prebačen u logor „Camp Marcus W. Orr“ u Alpenstrasse u Salzburgu.

(nastavit će se)

SJEĆANJE NA SLAVKA BROĐANCA (1913. – 1993.)

U vrijednoj knjizi Tomislava Jonjića i Stjepana Matkovića *Iz korespondencije Mile Budaka* otisnuto je i pismo koje je **Budaku** u Berlin u travnju 1942. poslao **Slavko Brođanac**. Brođanac se javlja iz Njemačke, iz Geisenheima na Rajni, a Budaku piše da u skorije vrijeme ne će moći osobno doći u Berlin i da mu zato poštom šalje pismo koje da je iz Zagreba za njega donio od svoga rođaka **Petra Grgeca**. Izručuje mu i pozdrave pojedinih ljudi iz Hrvatske i Bosanske Kostajnice, te upućuje čestitke za dolazeći Uskrs. Pismo je završio pozdravom *Za dom spremam* te potpisom i adresom – *Ing. Slavko Brođanac, sveučilišni asistent, Geisenheim am Rhein, Gartenstrasse 5.* Jonjić i Matković uz objavljenia pisma redovito donose precizne, sažete biografije autora, no u slučaju Brođanca nije tako. Sada nam se stoga učinilo da je prilika da zabilježimo nekoliko biografskih crtica, koliko nam ih je poznato, iz višegodišnje suradnje i prijateljstva, osobito tijekom osamdesetih godina u Njemačkoj.

Slavko Brođanac svoj je put započeo u Mostaru. Rođen je 22. rujna 1913., kao dijete učitelja **Stjepana Brođanca** rodom iz Čakovca i **Marije** rođene Rabadija rodom iz Bosanske Kostajnice. Otac je umro kad je sinu bilo pet godina i za život se dalje borila majka. Selila se iz mjesta u mjesto, kako je služba nalagala. Slavko, kako ćemo ga kasnije po njegovoj izričitoj želji svi zvati, rastao je i školovalo se diljem Bosne – u Jajcu, Prijedoru, Travniku, Bihaću, Banjoj Luci. Nakon male mature, 1929., majka ga je poslala u Zagreb, u Geodetsku školu, a sama se, umirovljena, vratila na roditeljsko imanje u Bosanskoj Kostajnici i od svoje uštedevine, uz pomoć roditelja, ondje sagradila skromnu kuću. Slavko je u Zagrebu stanovaо kod rođaka, više je gladovao negoli bio sit, ali je 1933. završio školu i postao geodetom. Dvije je godine radio u struci, no želio se dalje školovati pa je na banjalučkoj gimnaziji položi ispit zrelosti kako bi mogao studirati.

Studijem poljoprivrede na Sveučilištu u Zagrebu započeo je 1936. godine. Kako bi majci olakšao teret, noću i nedjeljom

Piše:

Maja RUNJE, prof.

radio je kao pomoćnik odgajatelja u gradskom domu za odgojno zapuštene dječake na Vrhovcu – uvijek je bio osjetljiv za potrebe slabijih, zauzet u pomaganju. Na trećoj godini studija, 1939. na plesu Internata Domaćinske i učiteljske škole u Zagrebu upoznao je mladu djevojku iz Vranjica, **Magdalenu Jurić**, s kojom će

Fakultetu dobio posao asistenta, kod profesora Šermana na Katedri za voćarstvo. Uskoro stvarno dolazi Deseti travnja, vrijeme radosti i ushita. Hrvatska vlast mladoga inženjera agronomije – Slavku je bilo 28 godina – šalje u Bosansku Kostajnicu da ondje preuzme vlast.

Danas nažalost ne znamo pojedinosti o prvim Slavkovim danima i tjednima u Kostajnici, ne znamo čak ni točan naziv njegova položaja – pretpostavljamo da je bio načelnik. Sjećamo se jedino Slavkova svjedočenja da se na dužnosti koju je preuzeo nije mogao snaći. Govorio je da nije imao snage kojom bi uspostavio kontrolu. A poznato je – iako tek fragmentarno, bez potpunih i uvjerljivih podataka – da su prilike u Kostajnici tijekom 1941. bile teške. Kraj su nastanjivali pretežito Srbi. Njihove su vođe, osobito komunisti, rano počeli terorizmom, pa i stoga da vlastite seljake kompromitiraju i dovedu u prisilan položaj da napuste svoja gospodarstva i pridruže im se.

Hrvatske vlasti pokušale su braniti red i suverenost, već su tijekom srpnja i kolovoza na cijelom području Banovine provodile intenzivne sigurnosne aktivnosti, brojnim i brojčano jakim vojnim postrojbama. Nastojanja da uhite i onesposobe vođe i važniji sudionike velikosrpskog i(li) komunističkog pokreta, često su eskalirala u brutalna postupanja – strijeljanja velikog broja pobunjenika, također i na području Kostajnice. Znamo, pa i iz dokumentacija jugoslavenskih komunista (primjerice: *Sisak i Banija u revolucionarnom radničkom pokretu i ustanku 1941.*, zbornik, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, Zagreb i Muzej Siska, Sisak, 1974.), da su u sljedećim razdobljima provođena i konzervativna nastojanja pacifikacije mirnim mjerama, promicanjem, praksom i riječima, mjera za mogući suživot, ali rezultati su, kao što znamo, izostali.

Slavku, čovjeku meka srca, iskustvo na Banovini bilo je teško. Tražio je smjenu. Kostajnicu je napustio u jesen 1941. Vratio se na Fakultet i natjecao se za stipendiju njemačke Humboldtove zaklade za nadarene strane stručnjake. Već počet-

Slavko Brođanac u zreloj dobi

nekoliko godina kasnije, 1943., sklopiti brak i kasnije imati tri kćeri.

Studij u Zagrebu Slavka je doveo u središte katoličkog pokreta, ali također i u krug ustaške sveučilišne mladeži. Stanovao je u Palmotićevoj ulici, u zajedničkoj podstanarskoj sobi s kolegama sa Sveučilišta, **Lavom Znidarčićem** i **Nikolom Kiriginom**. Postao je članom Akademskog križarskog bratstva Biskup Mahnić, surađivao je u katoličkom tisku, osobito u križarskom tjedniku *Nedjelja*, i to najčešće pod pseudonimom *Eduard Unski*. U krugu nacionalističkih studenata radio je na povezivanju mladeži, pripravljajući se za završni dio borbe.

Slavko je diplomirao u rujnu 1940., i to s izvršnim uspjehom, te je odmah na

Nadbiskup Stepinac u razgovoru s Lavom Znidarčićem, desno iza nadbiskupa Slavko Brođanac (Zagreb, 1943.)

kom 1942. dobio je mjesto istraživača na uglednoj Visokoj školi za vinogradarstvo i voćarstvo u Geisenheimu na Rajni, a također i mjesto doktoranta na Poljoprivrednom fakultetu Sveučilišta u Berlinu. Cilj su mu bila istraživanja o mogućnostima oplemenjivanja bosanske šljive – zagrebački Fakultet i Ministarstvo gospodarstva namjeravali su u Tuzli otvoriti institut za bosansku šljivu, a koju je, nakon školovanja u Njemačkoj, trebao preuzeti upravo Slavko.

Politička sudbina Hrvatske htjela je drugačije. Slavko će se tijekom rata u Hrvatsku vratiti još samo nekoliko puta – u proljeće 1943. putovao je u Vranjic na vjenčanje – i kasnije je više nikada ne će vidjeti.

Od 1942. do 1944. Slavko je intenzivno radio na istraživanjima. Znamo za criticu da se 1943. iz Vranjica vratio bez Magdalene – ona je nekoliko dana morala čekati dokumente – jer je na svojoj pokusnoj parceli želio promatrati šljivina stabla koja se bila počela cvjetanjem. Nažalost, svoj rad nikada nije priveo kraju. U proljeće 1945. mlada se obitelj – Slavko, Magdalena i njihova prva kći – našla u teškim prilikama. Slavko nam je više puta govorio da su ga milost Božja i zalaganje

pojedinih ljudi koji su imali dobre veze s američkim vojnim vlastima na Rajsnskom području spasili od interniranja u logor za raseljene osobe.

Kao što je poznato, nenjemačko je stanovništvo, kojega je 1945. na teritoriju Njemačke bilo oko 8 milijuna, na temelju raznih ugovora i uredaba okupacijskih sila, upućivano u logore i vraćano u zemlje podrijetla. Postupci su se tijekom vremena mijenjali, a bili su i različiti prema pojedinim skupinama stranaca, ali su načelno bili nemilosrdni, pa i u slučajevima kada se znalo da izbjeglice u njihovim domovinama čeka smrt. Poznato je da je Sovjetski Savez pogubio najmanje 150 tisuća ljudi koji su se bili našli na prisilnom radu u Njemačkoj, a koji su tijekom 1946. bili vraćeni. Posebno nemilosrdni Amerikanci su bili prema ljudima i narodnosnim skupinama za koje se sumnjalo ili znalo da su bili „kolaboracionisti“.

U sljedećim godinama Slavko se potpuno posvetio svojoj obitelji i poslu, a čini se, koliko znamo, da niti u jednoj hrvatskoj političkoj skupini nije bio politički angažiran. Žalimo da Slavka nikada nismo najotvorene pitali, no čini se kako je borba da u poslijeratnim godinama ne bude zatvoren, a onda vjerojatno i izručen

Jugoslaviji, u Slavkovu slučaju djelovala obeshrabrujuće. Strah je u prvoj razdoblju bio vrlo jak – Magdalena i Slavko s dvjema su kćerima govorili samo njemački! – a svakako je bio i opravdan. Jugoslavenska je vlast Slavka 1945. proglašila *narodnim neprijateljem*, a onda – umjesto njega! – uhilita njegovu majku. Mariju Brođanac okrutno su mučili u glinskom zatvoru, tako da je kratko nakon puštanja i umrla. Ali kasnije, u sljedećim razdobljima opasnost je sigurno bila manja, a Slavko se ipak nije politički isticao. Za povlačenje je možda bila odlučujuća i činjenica da je radio u državnoj službi. Godine 1947. dobio je naime posao sveučilišnog nastavnika za matematiku i razmjeranje tla baš na Visokoj školi za vinogradarstvo i voćarstvo u Geisenheimu. Okončanje doktorata, i uopće znanstveni rad, bili su mu trajno onemogućeni.

Slavko je radio do svojih kasnih godina. Svoj je posao volio, bio je vrlo zauzeti nastavnik. Mnogi su ga studenti zapamtili po njegovu neobičnu zalaganju za njihove osobe i osobne probleme. Zvali su ga „Brod“, a jednom su mu prilikom pred kuću postavili tablu *Brod-way*, kao da bi to bilo ime ulice. Slavko je volio Njemačku i ona je postala njegovom pravom dru-

gom domovinom. Ali, srce mu je ostalo hrvatsko. I nije šutio. Bio je član mnogih njemačkih udruga, poznavao je mnoge ljudе, i na svakom je mjestu neumorno promicao pitanje o položaju Hrvata u Jugoslaviji.

Kad je stvorena nova Hrvatska država, 1990., Slavko je već bio vrlo bolestan, nije više bio sposoban za put kući. Jako je patio što Domovinu ne može vidjeti, u trenutku kada mu je povratak konačno postao mogućim i dopuštenim. Često nam je s tugom o tome govorio. A s bolesničke se postelje dizao da bi o prilikama u Hrvatskoj u ravnim gradicima držao predavanja, pa pisao novinama, sudjelovao na skupovima, radio u hrvatskim udrugama, sabirao pomoć. Bio je jedan od suosnivača Hrvatske kulturne zajednice u Wiesbadenu, stalni član njenog predsjedništva. Iz tog ćemo ga vremena pamtitи kao dragog prijatelja koji nas je učio marljivo raditi, ali i strpljivo razgovarati te oprezno suditi o ljudima – što je bio dobar putokaz u burnome vremenu, kad smo među sobom često bili spremni na brze riječi i oštре ocjene, osobito prema onima koji su se spretno prekrcavali iz uloge Jugoslavena u gorljive Hrvate i pobožne katolike.

Slavko je cijela života bio poštivatelj rada i života Mile Budaka. Sva književna djela Mile Budaka stajala su na istaknutoj polici u njegovoj radnoj sobi. Češće nam je pokazivao jedno posebno izdanje – njemački prijevod Budakova *Ognjišta* (*Herdfeuer*, Karl H. Bischoff Verlag, Berlin/Wien/Leipzig, 1943.). Bio ga je dobio od njemačke knjižničarke koja je radila u Gradskoj knjižnici u obližnjem Wiesbadenu. Ona ga je 1945. sačuvala za Slavka – znala je da je Hrvat. A knjige su inače bile pripremljene na paljenje, na hrpi s drugim nepočudnim knjigama. Američke su okupacijske vlasti provodile denacifiranje (njem.: *Entnazifizierung*) – poznato je da je svaka osoba iznad 18 godina, muškarci i žene, morala ispunjavati veliki upitnik o svome životu u ratnom i predratnom vremenu – a paljenje knjiga pripadalo je postupku.

Kakav bi Slavkov život bio da je svoje dobro srce mogao darivati hrvatskim studentima, a svoje voćke uzgajati u Tuzli ili u Kostajnici umjesto na dalekim obroncima Rajne! A kakav tek naš...!

PRIGODOM 55. OBLJETNICE ČASOPISA STUDIA CROATICA

Ove godine slavimo 55. obljetnicu časopisa *Studia Croatica* koji je počeo izlaziti 1960. godine u Buenos Airesu. Časopis se bavi hrvatskim temama i prvenstveno se objavljuje na španjolskome jeziku.

Tijekom godina svoga postojanja, časopis je objavio otprilike 12000 stranica u tiskanom izdanju, dok ih je u internetskom izdanju objavio mnogo više. Cjelokupna kolekcija časopisa nalazi se na web stranici i broji ukupno 25000 stranica.

Časopis je oduvijek zagovarao pravo hrvatskoga naroda na vlastitu slobodnu i neovisnu državu, što se srećom i ostvarilo 1990-ih godina.

Naš se časopis sa zahvalnošću sjeća svojih preminulih direktora i suradnika, kao i naših članova iz *Hrvatsko-latinoameričkog kulturnog instituta*, današnjeg *Institut za hrvatsku kulturu - Studia Croatica*. U sjećanje na njih i njihov dugogodišnji rad, pripremamo komplikaciju knjige o povijesti časopisa i njegovih suradnika. Ove smo godine također završili projekt pod nazivom „*Doseljavnaje Hrvata u Južnu Ameriku – Migracijski studiji*“.

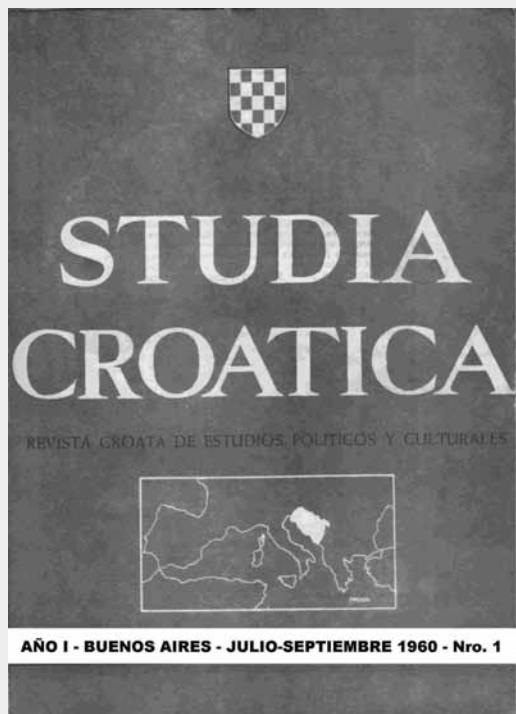
Broj osoba koje su surađivale sa *Studiom Croaticom* tijekom godina, urednika, članova redakcije, članova Instituta i pokrovitelja, premašuje 550. Svi su oni u našem sjećanju i svima im zahvaljujemo.

Studia Croatica želi zahvaliti dužnosnicima Vlade Republike Hrvatske koji su prepoznali naš rad, počevši s prvim predsjednikom i osnivačem moderne Hrvatske, dr. Franjom Tuđmanom, koji je bio suradnik u našem časopisu već 1980-ih godina.

Studia Croatica pojavljuje se na internetu već 1996. godine te postaje jednim od najvažnijih medija komunikacije cjelokupnog hrvatskog iseljeništva, bez obzira na jezik. *Studia Croatica* obvezna je referentna točka na španjolskome jeziku

za poznavanje hrvatske povijesti, kulture i sadašnjice te Hrvata u iseljeništvu.

Časopis zahvaljuje svojim čitateljima u cijelome svijetu na stalnoj potpori,

osobito onima iz Latinske Amerike, koji mu često odaju priznanje upravo zato što je tijekom dugog niza godina uvijek bio uz njih u raznim oblicima. U papiru, na mrežnoj stranici, na optičkim medijima, na društvenim mrežama i na elektroničkim glasilima.

Studia Croatica zahvaljuje svojim pokroviteljima i institucijama Republike Hrvatske, kao što su Hrvatska matica iseljenika i Državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske na pruženoj moralnoj i materijalnoj potpori.

Časopis pozdravlja hrvatske medije komunikacije u domovini i iseljeništvu, kao i brojne hrvatske institucije koje ga prate u njegovu radu.

**Mag. Joza VRLJIČAK i
dr. Adriana SMAJIĆ,
urednici Studia Croatica**
studiacroatica@gmail.com

U SPOMEN

LJUBOMIR BULIĆ

1933. – 2015.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zadar

U SPOMEN

SALIH GRADAŠČEVIĆ

1926. – 2015.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

VINKO VUČIĆ

1930. – 2015.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine rujna 2015., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesobično pomogli:

Tomislav Cvetnić, Zagreb 200,00 kn

Ivo Tubanović, Đakovo 500,00 kn

Tomislav Cvetnić, Zagreb 250,00 kn

Tereza Sigur 100,00 CAD

UKUPNO: 950,00 kn i 100,00 CAD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj su-sretljivosti. (Ur.)

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. - brojevi 202-255 na CD-u s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	25 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002. - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Zadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i porača u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraču, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnika, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnovanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, porača i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilače i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipe Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADIČEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osuđenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti”, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GOVDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora”, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronom KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peku, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn
Monografija MACELJ 1945. , po promotivnoj cjeni	200 kn

IN DIESER AUSGABE

Vor einem halben Jahrhundert, am 25. September 1965, wurde im Gefängnis von Stara Gradiska der kroatische politische Gefangene **Vjekoslav Balin** ermordet. Dies nahm **Dr. sc. Andelko Mijatović** zum Anlass, das Leben und die Tätigkeit Balins zu beschreiben. Balin wurde am 21. Juni 1933 in eine große Arbeiterfamilie in Šibenik geboren. Die meiste Zeit, in der Italien Teile Dalmatiens (von 1941 bis 1943) annektierte, verbrachte sein Vater im Lager, die die italienischen Faschisten für den Kroaten auf der Insel Molat schufen.

Nach dem Abschluss der Grundschule und des Gymnasiums in seiner Heimatstadt beschloss Balin, das kommunistische Jugoslawien zu verlassen. Anfang 1956 emigrierte er mit drei anderen Freunden und nahm sofort aktiv teil an den Aktivitäten der kroatischen politischen Emigration, die besonders zahlreich nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen States Kroatien im Jahre 1945 war. Gleichzeitig studierte er in Rom Bildhauerei und zeigte eine außergewöhnliche Begabung für die Skulptur.

Im Frühjahr 1958 trat Balin eine seiner zahlreichen illegalen Rückreisen in die Heimat ein, um politisch aktiv zu sein und sich an der Propaganda zu beteiligen. Aber dieses Mal hatte er kein Glück: Er wurde verhaftet und nach einer brutalen Untersuchung im Februar 1959 zu neun Jahren Zuchthaus verurteilt und auf die Insel *Goli*, eines der berüchtigsten Gefängnisse im kommunistischen Jugoslawien, abtransportiert. Dort arbeitete er hauptsächlich im Steinbruch und verbrachte lange Zeit sogar in Einzelhaft. Nur sehr kurze Zeit war es ihm erlaubt, in der Möbelwerkstatt zu arbeiten, wo er Möbel entwarf. Einige seiner Entwürfe wurden auch in Massenproduktion gefertigt und die Käufer wussten natürlich nicht, dass sie das Werk eines Mannes, der die meiste Zeit in Einzelhaft, unterernährt, auf nacktem Beton schlafend, ohne die notwendige medizinische Versorgung, die ein Diabetiker brauchte, kauften.

Im Frühjahr 1965 wurde Balin in ein Gefängnis in Stara Gradiska verlegt. Viele

seiner Mitinsassen – einer von ihnen war auch der Autor dieses Textes – berichteten von seinen Schreien, wenn er vom Gefängnispersonal brutal geschlagen wurde, was sehr oft passierte. Er wurde in der Nacht vom 24. auf den 25. September 1965 getötet und am nächsten Morgen in einem unbeschrifteten Grab beigesetzt. Der Familie war es nicht erlaubt, an der Beerdigung teilzunehmen, und bis heute blieb ihnen sein Beerdigungsort unbekannt. Offiziell wurde der Familie mitgeteilt, dass Balin Selbstmord durch Erhängen beging. Einer der Gefangenen, der den Obduktionsraum reinigen, bzw. Balins Kleidung entfernen musste, war der Priester Pater **Rudi Jerak**, der zu fünfzehn Jahren Zuchthalt verurteilt worden war. Jerak fand auf dem Boden des Raumes drei Halswirbel von Balin, die er heimlich in die Tasche steckte und anschließend ebenfalls heimlich im Gefängnishof vergrub.

*

Der Historiker **Dr. sc. Vladimir Geiger** schreibt über die Zerstörung der Gräber und Friedhöfe in Slowenien, wo die „Besetzer und Feinde des Volkes“ begraben wurden, und der ehemalige Vorsitzende

der Kroatischen Vereinigung der politischen Gefangenen **Alfred Obranić** erinnert an die ständig in Europa und der Welt wiederholte Lüge, dass die Verbrechen der serbischen Armee in Srebrenica (1995) die größten Nachkriegsverbrechen in Europa seien. Es entspricht jedoch nicht den Tatsachen. Ein unvergleichlich größeres Verbrechen wurde im Mai und Juni 1945, nach dem Kriegsende, von der jugoslawischen Armee begangen, im Massaker an Kroaten (und Angehörigen anderer Nationen). Die Zahl der Getöteten übertrifft bei weitem die Zahl der getöteten Bewohner von Srebrenica. Der Text beschreibt Szenen aus der Höhle *Huda jama*, einer Bergbaugrube in Slowenien, wo nach dem Krieg etwa 4.000 Gefangene, darunter zahlreiche Frauen und Kinder, hineingetrieben, mit Kalk übergossen und anschließend eingemauert waren. Nachdem vor ein paar Jahren dieses Verbrechen endlich entdeckt worden war, wurde auch festgestellt, dass mindestens 726 Menschen lebendig eingemauert worden waren. Für dieses Verbrechen wurde niemand belangt, und die Verbrecher rühmen sich immer noch als „Befreier“ und „Antifaschisten“.

Schreckliche Bilder aus *Huda jama*, wo die Jugoslawische Armee 1945 mehr als 4000 Menschen (davon mindestens 726 lebendig) begraben hat

IN THIS ISSUE

Half a century ago, on September 25th 1965, **Vjekoslav Balin**, a Croatian political prisoner was murdered in Stara Gradiška prison. On that occasion, **Ph. D. Andelko Mijatović** describes Balin's life and acting. Balin was born on June 21st, 1933 in Šibenik to a large working class family. Most of the time during which Italy annexed parts of Croatian province of Dalmatia (1941-1943), his father spent in a concentration camp which the Italian fascists opened for Croats on the island of Molat.

After finishing elementary and high school in the town of his birth, Balin decided to leave communist Yugoslavia. He emigrated in the beginning of 1956 along with three friends, and started working with members of the Croatian political emigration which was numerous after the demise of the Independent State of Croatia in 1945. At the same time he studied sculpting in Rome, where he showed a remarkable talent.

In the spring of 1958, Balin went on one of his illegal returns to his homeland in order to act politically and to spread Croatian propaganda. But this time he ran out

of luck: he was arrested, and following a brutal investigation, he got sentenced to nine years of hard prison in February 1959. He was sent to serve his sentence on the island of Goli, one of the most notorious prisons in the communist Yugoslavia. Most of that time he worked in a stone quarry, and spent a lot of time in solitary confinement. For some time he worked in the furniture section, where he designed furniture. Some of his creations became available in mass production, and the buyers of course did not know that those were work of a man who spends most of his prison time on bare concrete with a very poor diet, without medical care for which he, as a diabetes patient, had a dire need.

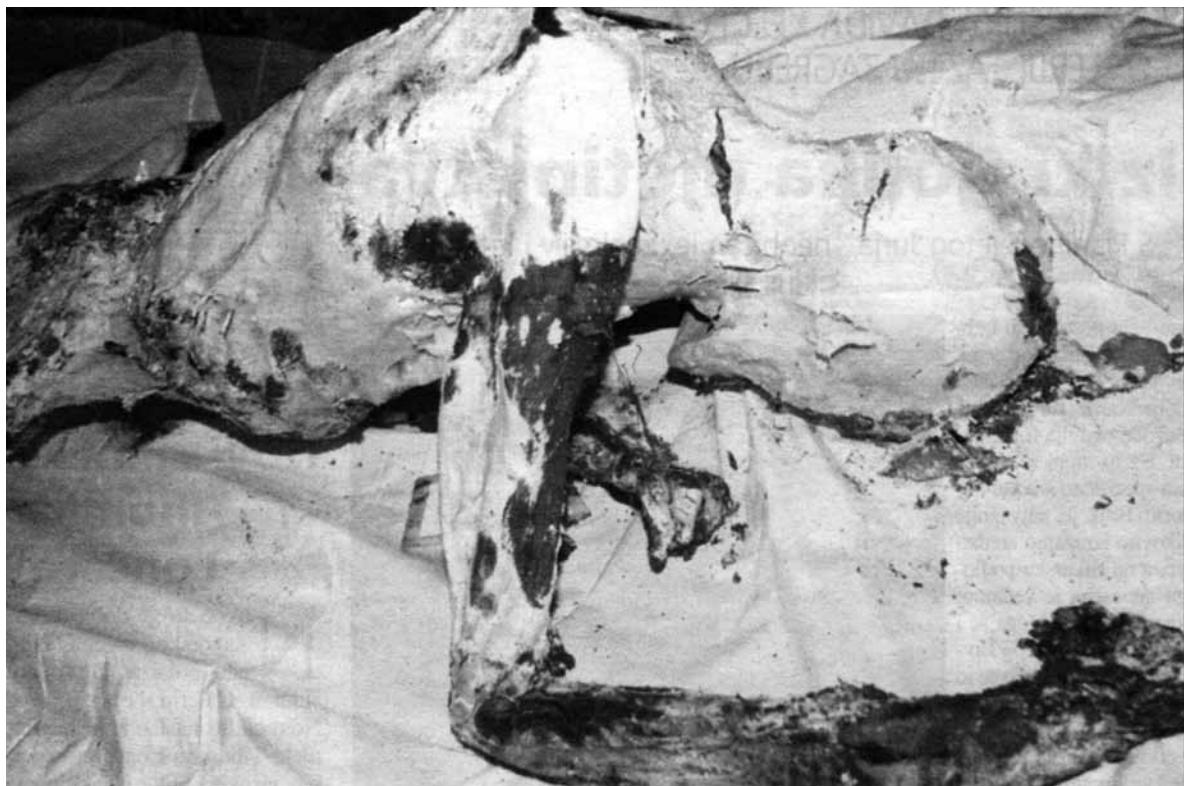
In the beginning of 1965, Balin got transferred to the prison in Stara Gradiška. A number of his fellow prisoners, including the author of this text, remember his screams while he was often beaten by prison guards. He was murdered in the night of 24th on 25th September 1965, and was buried tomorrow in an unmarked tomb. His family was not allowed to come to his funeral, and was officially notified that Balin committed suicide by hanging. One of the prisoners who had to clean the

autopsy room and pick up Balin's clothes, was **fra Rudi Jerak**, a Franciscan priest condemned to fifteen years of hard prison. Jerak found three Balin's neck spine vertebrae which he managed to put in his pocket and bury them secretly in the prison yard.

*

The historian **Ph. D. Vladimir Geiger** writes of destruction of the graves of "occupators and enemies of the people" in Slovenia, and the former president of the Croatian Society of Political Prisoners **Alfred Obranić** reminds that the incorrect information, regarding the statement that the Serb crime in Srebrenica in 1995 was the largest post-war crime in Europe, is often being heard in Europe and in the world. That is simply not true. An incomparably greater crime was committed by the Yugoslav Army in May and June 1945, when that army killed Croats (and people of other nationalities as well). Numbers of those who were killed exceed multiple times the number of the people killed in Srebrenica. The text is illustrated with scenes from Huda jama, a mine shaft in

Slovenia, where 4.000 prisoners, women and children were forced into after the war. Quickslime was spilled on the people trapped in that way, and the shaft was closed afterwards. After this crime was finally revealed a couple of years ago, it was established that at least 726 people were buried alive. Nobody is indicted for the crime, and the criminals honour themselves with the titles of "liberators" and "anti-fascists" to this day.♦

One of the victims who was buried alive in Huda jama

7. P O V I J E S T

Zadatak je nastave povijesti

da upozna učenike s najvažnijim dogadjajima iz povijesti naših naroda, naročito s Narodno-oslobodilačkim ratom i njegovim tekovinama, kako bi pravilno shvatili zakonitost historijskog razvoja i našu sadašnjicu;

da u njima razvije ponos i oduševljenje za velika djela naših naroda, a time ljubav i odanost prema domovini i njenim narodima;

da upoznavanjem borbe naših naroda protiv osvajača i ugnjetača odgaja učenike u aktivne borce za slobodu svoje zemlje;

da ih razvije u svjesne graditelje i branitelje nezavisnosti FNRJ, nepomirljive u borbi protiv neprijatelja svoje domovine;

da ih upozna s osobito značajnim dogadjajima iz opće povijesti, naročito s onim dogadjajima, s kojima se naša narodna povijest usko povezuje;

da ih upozna s pravednom i naprednom borbom svih naprednih snaga u svijetu, kao i s našom borbom za jednakopravne socijalističke odnose među narodima;

da odgoji u njima ljubav prema onome što je u povijesti napredno i čovječno, a mržnju prema svemu reakcionarnom i nečovječnom u svijetu, tako da njihov put krene svjesno svestranom i neograničenom društvenom razvoju.

Nouveilliste

VALAISAN

SERVICE DE PUBLICITE: PUBLICITAS S.A., SION
Téléphone (027) 2 12 36
et toutes les agences de PUBLICITAS S.A.

TARIF DE LA PUBLICITE	
Annonces	14 ct. le mm.
Réclames	35
Mortuaires	30
Majoration de 20 % pour tout emplacement exigé par le client. (Réclames lire page 25 %)	
Tirage contrôlé par la FRP	

PREMIER QUOTIDIEN D'OPINION ET D'INFORMATION
DE LA VALLÉE DU RHÔNE

REDACTION ET ABOUNEMENTS: SAINT-MAURICE
Téléphone (025) 3 65 61
Compte des chèques postaux II c 274

PRIX DES ABOUNEMENTS POUR LA SUISSE

	1 an	6 mois	3 mois
Sans Bulletin officiel	25.—	13.50	7.50
Avec Bulletin officiel	33.—	18.—	10.—

Etranger : Demander le tarif

Un document historique

Discours prononcé par Son Exc. Mgr Stepinac, archevêque de Zagreb promu cardinal en 1953, prononcé le 3 octobre 1946 devant le tribunal du peuple

Un cours du procès qui devait aboutir à sa condamnation, Son Exc. Mgr Louis Stepinac, archevêque de Zagreb, promu cardinal en 1953, prononce un discours de portée historique, le 3 octobre 1946. Nous sommes à même, en ce dixième anniversaire de ce jugement infame (11 octobre 1946 - 11 octobre 1956), de redonner la traduction française du texte integral de ce discours

On m'accuse

A toutes les accusations portées contre moi, je réponds que j'ai la conscience tranquille — même si le public devait ridiculiser cette affirmation — et ne cherche à me défendre, ni à éviter un verdict. De par mes convictions je suis capable — toujours parce que ma conscience est tranquille — je suis prêt à mourir à tout moment.

Lei, devant ce tribunal, des centaines de fois je l'ai appellé l'accusé Stepinac. Personne n'est assez naïf pour ne pas voir que sur le banc des accusés aussi l'archevêque de Zagreb, le primate de Croatie, le chef de l'Eglise catholique de Yougoslavie. Plusieurs fois, aux preuves accusées, ici présentes, vous avez demandé d'avouer que seul Stepinac est responsable de leur situation, de celle du peuple, de celle de l'Etat. Ce n'est pas l'individu Stepinac qui pourra avoir une telle influence, c'est l'archevêque Stepinac qui la possède.

Depuis dix-sept mois, une campagne de propagande et de presse violente, a été dirigée contre moi. De plus, depuis un an, je supporte un quasi-interment dans mon palais archiépiscopal.

On m'accuse d'avoir « rebaptisé » des Serbes, ce qui d'ailleurs est une terminologie incorrecte ; on me rebaptise pas quelqu'un qui déjà a été baptisé. Nous touchons au problème du changement de religion. Je vous ai dit, en parlant en détail, que je seulement affirme : ma conscience me reproche rien, et l'histoire, un jour, rendra son jugement. Il est exact que j'ai dû déplacer un curé, les orthodoxes le menaçant de mort ; les Serbes voulaient tuer en prison, parce qu'il acceptait pas assez vite leur conversion. C'est un fait que l'Eglise, pendant la guerre, eut à traverser de très grandes épreuves et qu'elle ait tant que possible dans le but d'aider le peuple serbe.

L'honorable juge a produit un document prouvant que j'ai cherché à loger des Trappistes, chassés par les Allemands de Reichshoffen, dans un monastère orthodoxe, abandonné, à Čakovec, monastère ayant appartenir jadis aux Pères catholiques de la Congrégation de St-Paul. Je crus que c'était pour moi un devoir sacré d'aider mes frères Slovènes bannis par les nazis et de leur trouver un refuge.

Partez que j'étais nommé général de l'armée, ou la laissai faire une grave accusation. L'honorable juge m'a demandé si je ne me considérais pas comme traitre envers la Yougoslavie. Pourquoi ? parce que dans cette affaire je cherchais une entente avec l'Etat indépendant de Croatie. Je réponds que j'étais vicaire militaire de l'ancienne Yougoslavie, et je travaillais pendant ces huit ou neuf années à faire aboutir une solution stable et définitive des problèmes religieux dans ces pays. La question fut résolue finalement par le Concordat yougoslave ; celui-ci fut même à bien après de grandes difficultés, solennellement ratifié par le Parlement, et finalement ruiné par une agression de rue à Belgrade.

Quand la guerre germano-yougoslave approcha de sa fin, je dus m'empêcher de l'aide spirituelle aux soldats catholiques de l'ancienne armée Yougoslave et de l'Etat indépendant de Croatie, nouvellement créé. Un Etat s'était éteint, mais les soldats existaient toujours ; j'avais donc le devoir de m'occuper de cette situation.

Je n'étais pas « persona grata » pour les Allemands, ni pour les Oustachis. Je n'étais pas un Oustachi et je ne leur ai pas prêté serment comme plusieurs de ses fonctionnaires ici présents. La nation croate s'était déclarée unanimement pour l'Etat croate, et j'aurais été un lâche si je n'avais pas tenu compte du désir de la nation croate, isolée dans l'ancienne Yougoslavie.

J'ai dit et déclaré qu'il n'était possible aux Croates d'arriver aux grades supérieurs dans l'armée yougoslave et d'entrer dans le corps diplomatique qu'à condition de changer de religion ou d'abandonner une femme d'une autre religion. C'est la loi se trouvant le fond-

à l'indépendance, pourquoi ce droit serait-il refusé à la nation croate ?

Le Saint-Siège a déclaré que les petites nations, ainsi que les minorités nationales, avaient droit à la liberté. Ne doit-il pas alors être permis à un évêque catholique, à un Métropolitain, de parler dans ces sens ? Si nous devons donner notre vie parce que nous avons fait notre devoir, nous devons démontrer que nous avons fait notre devoir.

Vous pouvez croire que la nation croate est consciente de son actuel, donnez-lui l'occasion de s'exprimer librement ; de ma part, il n'y aura aucune difficulté ; j'ai respecté et je respecterai la volonté de mon peuple.

Vous m'accusez d'être l'ennemi de l'Etat et des pouvoirs populaires.

Je reconnais aujourd'hui votre autorité, mais veuillez me dire : quelles étaient les autorités nationales, 1941, à quelles autorités devoient obéir ? Peut-être à Simovic à Belgrade ? (1) Ou au gouvernement exilé de Londres, que vous qualifiez de « trahie » ? Ou à vous-même qui étiez dans les montagnes ? Ou aux hommes qui détenaient le pouvoir à Zagreb ?

Je dois répéter que vous n'êtes pour moi l'autorité qui depuis le 8 mai 1945 (2). Est-ce que je pouvais obéir en même temps à vous qui étiez cachés dans les montagnes et à ceux qui dévoraient à Zagreb ?

On peut croire que deux maîtres. Cela ne peut se faire, si après la morale catholique, ni d'après le droit international, ni d'après le droit simplement naturel. Nous ne pouvions ignorer l'autorité sur place, même si elle était ostentatoire. Vous n'avez le droit de me demander des comptes que depuis le 8 mai 1945.

Pour mes soi-disant actes de terrorisme, vous n'avez pas de preuves, et personne ne vous croira. Si Lisak, Lela Sopjance et d'autres sont tombés sous des faux noms, si une lettre m'a été transmise que je n'ai d'ailleurs jamais lu, si c'est un crime d'accueillir les gens qui viennent me trouver, j'accepterai le verdict avec égalité d'âme. Ma conscience ne me reproche pas non plus d'avoir donné une lettre de recommandation au R. P. Marie, car je ne l'ai pas fait dans le but de créer du désordre.

Qui vous me croirez ou non, peu m'importe. L'archevêque de Zagreb n'a pas été déchu, souffrir, mais croire pour ses convictions. Le président (du gouvernement local de Zagreb) Balcaric a reconnu lui-même devant le R. P. Milanovic : « Nous sommes persuadés que l'archevêque est derrière ces agissements, mais nous ne pouvons pas le prouver ». Cette constatation me suffit.

La liberté de conscience en Yougoslavie

Et maintenant, quel est le centre de cette controverse et de nos vicissitudes, et pourquoi n'a-t-on pas trouvé de solution pacifique pour le pays ?

Le procureur a maintes fois affirmé qu'il n'existaît nulla para une liberté de conscience plus grande que dans cet Etat.

Qu'on me permette donc de citer quelques preuves pour le contraire.

Je déclare d'abord ceci : 260 à 270 prêtres sont détenus dans des prisons de libération nationale. Dans aucun Etat civilisé du monde on ne punirait tant de prêtres, et pour des crimes tels que ceux dont on est accusé ici. Ainsi, le curé de Slatinac, le R. P. Burger, aurait été condamné, dit-on, à huit ans de prison comme membre du « Kulturbund ». En réalité, vous l'avez tué parce, remplissant son devoir de doyen, il voulait sauver les vases sacrés. Le R. P. Povolnjak fut, sans jugement, égorgé dans la rue, comme un chien. Il en fut de même pour les religieuses. Dans aucun pays, on ne condamnerait à mort, ou condamnerait tout au plus à une peine de prison. Vous avez commis une erreur funeste en massacrant les prêtres. Cela, le peuple ne l'oubliera pas. Est-ce cela votre liberté ?

Nos écoles, catholiques, construites au prix de lourds sacrifices, nous ont été confisquées. Les école-

appropriée Mokrice. Nous ne sommes pas contre la réforme agraire, mais il aurait fallu la faire — en ce qui concerne les terres appartenant à l'Eglise — d'accord avec le Saint-Siège.

Nos orphelinats se trouvent dans l'impossibilité de subsister. Nos imprimeries sont détruites et je ne sais s'il en reste une quelque peu. Notre presse, objet de tant d'attaques, n'existe plus.

N'est-il pas scandaleux de soutenir que nulle part l'Eglise ne possède tant de liberté qu'ici ?

Les Dominicains ont donné à imprimer un livre de spiritualité que j'ai traduit du français. Ils ont payé 75.000 dinars, mais n'ont jamais reçu les livres. Est-ce là la liberté de la presse ? La société St-Jérôme a cessé d'exister. C'est un grave outrage envers le peuple que de traire ainsi plus grande et si plus ancienne institution culturelle.

Vous m'avez reproché le travail de « Carreras ». Mais je vous le dis ici : cette société « Carreras » a accompli pour notre peuple et pour nos enfants des biensfaits que l'on peut ignorer maintenant.

Parlons maintenant de l'instruction religieuse dans les écoles. Vous avez vos règles, réglementations, et choses préparatoires de l'enseignement secondaire. L'instruction religieuse est abolie, et dans les classes primaires, elle est facultative. Comment pourrez-vous donner à des enfants encore tout jeunes le droit de choisir leur religion, alors que ceux des grandes classes — qui détiennent le droit de vote — n'ont même pas la liberté d'accepter ou de refuser l'enseignement religieux ?

Nos religieuses qui se dévouent dans les hôpitaux, qui sont souvent leur propriété, doivent supporter des ennuis et des vexations inouïs.

Malgré l'opposition de l'émorme majorité du peuple, vous avez introduit le mariage civil. Dans les écoles, préparatoires de l'enseignement secondaire, l'instruction religieuse est abolie, et dans les classes primaires, elle est facultative. Comment pourrez-vous donner à des enfants encadrés tout le droit de choisir entre la religion et le mariage civil ?

Des convents ont été confisqués à Backa. Des églises de Split et de Zadar et si celles des églises ont été transformées en restaurants. Les églises appartenant à l'Eglise ont été saisis sans aucun agrément de la part du Saint-Siège. Vous savez que la population, malgré vos réformes agraires, refuse de cultiver ses terres.

Mais la question matérielle est le moindre problème. C'est un triste fait : aucun prêtre,

aucun évêque n'est aujourd'hui sûr de sa vie, de son job comme de nuit. Mgr Srebrenic fut attaqué par des jeunes gens, à l'instigation de personnes influentes. Pendant trois heures, ils le torturèrent et pénétrèrent jusque dans sa chambre, pendant que votre police et votre milice regardaient sans bouger.

Moi-même j'ai fait une expérience analogue à Zapresic, lorsque je fus attaqué à coups de pierres et de revolver. Mgr Lach, étant en tournoi de confirmation dans la région de la Drava, fut arrêté et gardé en prison toute la nuit à Koprivnica. Même, plusieurs de vos hommes ont été décapités dans la ville de Koprivnica. C'est une conduite répréhensible, nous protestons dans les autorités. On jeta des pierres dans les vitres de la maison où demeurait Mgr Bunje pendant sa tournée de confirmation. Comme je l'ai apris, Mgr Bunje a été la cible de pommes-pourries, d'œufs, etc. Une telle liberté n'est qu'une illusion. Nous ne voulons pas vivre comme des esclaves hors-la-loi. Même dans cet état, par tous les moyens justes, nous lutterons pour nos droits.

Voici trois ou quatre preuves de votre liberté. Dans les écoles, on affirme officiellement — un mépris de toutes les preuves historiques — que Jésus-Christ n'a jamais existé. Apprenez que Jésus-Christ est Dieu. Pour lui nous sommes prêts à mourir. Aujourd'hui, on enseigne qu'il n'a jamais réellement vécu. Si un maître osait enseigner le contraire, il serait certain d'être licencié.

Je vous dis, Monsieur le procureur, que dans de telles conditions, l'Eglise n'est pas libre, mais qu'elle sera enlevée dans peu de temps. Vous prenez la défense des Serbes orthodoxes, mais je vous demande : Comment pouvez-vous concevoir l'orthodoxie sans le Christ ? C'est une absurdité. Dans les livres de classes, on affirme que la Mère de Dieu fut adulatrice. Ignorez-vous que pour les catholiques et les orthodoxes, la Mère de Dieu est la plus sainte dans leurs pensées et dans leurs affections ?

Je vous dis, Monsieur le procureur, que dans de telles conditions, l'Eglise n'est pas libre, mais qu'elle sera enlevée dans peu de temps. Vous prenez la défense des Serbes orthodoxes, mais je vous demande : Comment pouvez-vous concevoir l'orthodoxie sans le Christ ? C'est une absurdité. Dans les livres de classes, on affirme que la Mère de Dieu fut adulatrice. Ignorez-vous que pour les catholiques et les orthodoxes, la Mère de Dieu est la plus sainte dans leurs pensées et dans leurs affections ?

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l'homme descend du singe.

Comme doctrine officielle, vous avez imposé que l'homme descend du singe. Si quelqu'un a cette ambition la libre à lui de le penser, mais comment peut-on ériger cela en théorie officielle ? Selon l'ordre des choses, l